

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Mgr. Petr Najman

**Sociální zabezpečení osob nahrazujících péči biologických rodičů a
jim svěřených dětí**

Rigorózní práce

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma „Sociální zabezpečení osob nahrazujících péči biologických rodičů a jim svěřených dětí“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Horním Slavkově dne 15. 12. 2021

.....

Mgr. Petr Najman

Obsah

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	7
1. Vymezení pojmu „Sociální zabezpečení“	11
2. Vymezení pojmu „Péče nahrazující péči rodičů“	13
2.1 Druhy péče nahrazující péči rodičů (náhradní rodinné péče).....	15
2.1.1 Pěstounská péče	15
2.1.2 Osvojení	19
2.1.3 Poručenství.....	21
2.1.4 Svěření dítěte do péče jiné osoby.....	22
2.2 Pracovněprávní konsekvence péče nahrazující péči rodičů	22
3. Státní sociální podpora	25
3.1 Přídavek na dítě	25
3.2 Příspěvek na bydlení.....	26
3.3 Porodné.....	27
3.4 Rodičovský příspěvek.....	27
3.5 Pohřebné	34
4. Dávky pěstounské péče	35
4.1 Odměna pěstouna	42
4.1.1 Oprávněné osoby	43
4.1.2 Odměna pěstouna v případě prarodičů a praprarodičů	45
4.1.3 Výše odměny pěstouna a vývoj její výše v minulosti.....	48
4.1.4 Odměna pěstouna a dočasná pracovní neschopnost	51
4.1.5 Odměna pěstouna a oblast zaměstnanosti.....	52
4.2 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	53
4.2.1 Oprávněné osoby	54
4.2.2 Výše příspěvku na úhradu potřeb	57
4.2.3 Souběh příspěvku na úhradu potřeb dítěte s dalšími dávkami.....	58

4.3 Příspěvek při ukončení pěstounské péče	60
4.3.1 Oprávněné osoby	60
4.3.2 Výše příspěvku při ukončení pěstounské péče	60
4.4 Příspěvek při pěstounské péči.....	61
4.4.1 Oprávněné osoby	62
4.4.2 Výše příspěvku při pěstounské péči.....	62
4.5 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla	63
4.5.1 Oprávněné osoby	63
4.5.2 Výše příspěvku na zakoupení osobního motorového vozidla.....	64
5. Zaopatřovací příspěvek	65
5.1 Opakující se zaopatřovací příspěvek a jeho výše	65
5.2 Jednorázový zaopatřovací příspěvek a jeho výše	66
6. Náhradní výživné	67
7. Příspěvek na péči.....	69
8. Nemocenské pojištění.....	71
8.1 Nemocenské.....	76
8.2 Peněžité pomoci v mateřství	76
8.3 Ošetřovné.....	81
8.4 Porodné.....	82
8.5 Dávka otcovské poporodní péče.....	83
9. Důchodové pojištění.....	86
9.1 Starobní důchod.....	88
9.2 Předčasný starobní důchod	89
9.3 Invalidní důchod.....	90
9.4 Pozůstalostní důchody	92
9.4.1 Sirotčí důchod	92
9.4.2 Vdovský/vdovecký důchod.....	94
10. Právní úprava hmotného zabezpečení, zejména dávek pěstounské péče na Slovensku, a její komparace s českou legislativou.....	96

10.1 Právní úprava náhradní péče na Slovensku	96
10.2 Dávky pěstounské péče na Slovensku	97
10.2.1 Jednorázový příspěvek dítěti při jeho svěření do náhradní péče	98
10.2.2 Jednorázový příspěvek při zániku náhradní péče	98
10.2.3 Opakovaný příspěvek dítěti	99
10.2.4 Opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči	99
10.2.5 Zvláštní opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči	100
10.3 Vybrané státní sociální dávky	101
10.3.1 Rodičovský příspěvek	101
10.3.2 Příspěvek při narození dítěte a příspěvek na více současně narozených dětí	101
10.3.3 Přídavek na dítě	102
10.4 Vybrané dávky systému sociálního pojištění na Slovensku	102
10.4.1 Nemocenské	103
10.4.2 Ošetrovné	103
10.4.3 Mateřské	104
Závěr	105
Seznam použité literatury a pramenů	109
Shrnutí (abstrakt) a klíčová slova	116
Abstract and Keywords	116

Seznam použitých zkratk

Listina	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ObčZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
o.s.ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ÚmlPrD	Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dětí, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších právních předpisů
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
Z. z.	Zbierka zákonov Slovenskej republiky

Úvod

Tématem této rigorózní práce je sociální zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí. Vláda České republiky¹ v prosinci 2020 schválila Národní strategii ochrany práv dětí na období 2021-2029, jejímž hlavním cílem je zajistit všem dětem bezpečný život v rodinném prostředí. Tato idea je určitě krásná věc, ale v dnešní době nereálná, a proto musí do soukromoprávních vztahů v rámci rodiny vstupovat stát a zajišťovat všestranný rozvoj dítěte pomocí dostupných nástrojů. Jedním z těchto nástrojů je pomoc dítěti a jeho rodičům přímo v rodině, v jeho přirozeném prostředí, které dobře zná. Tato pomoc může probíhat například prostřednictvím preventivních sociálních služeb pro rodiny s dětmi, které zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách definuje jako sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Ne vždy je však žádoucí, aby dítě setrvalo ve své rodině a v takových případech by měla nastoupit širší biologická rodina nebo osoby nahrazující péči rodičů. Právě těmto osobám, resp. jejich hmotnému zabezpečení z různých úhlů pohledu se bude věnovat předkládaná práce.

Důvodem sepsání této práce byla potřeba - vyvstávající z vlastní praxe při výkonu sociálně-právní ochrany dětí - přinést ucelený přehled o sociálním zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí. Jako autor práce si kladu ambice vytvořit jakousi příručku pro pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, organizací pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí dle § 48 a násl. zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen také „ZSPOD“), ale také pro samotné pěstouny nebo osvojitele, kteří velmi často tápou ve svých nárocích na hmotnou podporu.

Sociální zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí je v České republice upraveno v řadě právních předpisů. Přestože existuje řada komentářů, věnujících se jednotlivým oblastem hmotněprávní úpravy náhradní rodinné péče, nebo sociálního zabezpečení, ucelenější výklad problematiky sociálního zabezpečení náhradních rodičů neexistuje. Z praxe vím, že řada důležitých informací využitelných zejména v běžném výkonu náhradní rodinné péče je obsažena v normativních instrukcích nebo výkladových stanoviscích či metodikách, které vydávají k tomu kompetentní orgány.

Při zpracování této práce jsem vycházel kromě osobní zkušenosti s výkonem pěstounské péče (již 6 let máme v pěstounské péči chlapce, který žil své první dva roky života v kojeneckém ústavu), také ze svého profesního zaměření, kdy se práci s náhradními rodinami v organizaci

¹ Schválena usnesením vlády č. 1323 ze dne 14. 12. 2020

Centrum pro dítě a rodinu Valika, z. s., která působí v Karlovarském kraji, věnuji již více než osm let.

Významnou skutečností, která ovlivnila i obsah této práce, bylo přijetí novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí publikované ve Sbírce zákonů pod č. 363/2021. Na tuto novelu se velmi dlouho čekalo, protože měla přinést vyšší podporu náhradní rodinné péče a její zkvalitnění. Příprava novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí byla uvedena už v Plánu legislativních prací vlády na rok 2019² se stanoveným termínem předložení vládě v září 2019 a předpokládaným termínem nabytí účinnosti červen 2020. Tomu se tak nestalo a vláda tuto novelu předložila do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (sněmovní tisk 911) až 24. 6. 2020. Samotný legislativní proces nebyl vůbec jednoduchý a krátký. První čtení proběhlo až 27. 1. 2021, kdy poslanci přikázali návrh zákona k projednání ústavně právnímu výboru a výboru pro sociální politiku. Právě ve druhém jmenovaném byla vznesena řada pozměňujících návrhů, se kterými se muselo plénum sněmovny v rámci druhého čtení vypořádat. Dne 24. 3. 2021 prošel návrh obecnou i podrobnou rozpravou. Během třetího čtení, které proběhlo 7. 5. 2021, byl návrh zákona – vzhledem k velkému množství pozměňovacích návrhů – vrácen do 2. čtení. Opakované druhé čtení proběhlo 16. 6. 2021, kdy se k předloženým pozměňovacím návrhům opět vyjadřoval výbor pro sociální politiku a ten také navrhl proceduru hlasování. Na pořad schůze sněmovny se návrh zákona dostal 28. 7. 2021, kdy však bylo projednávání zákona přerušeno do 6. 8. 2021. Tento den byl návrh zákona schválen počtem 99 hlasů ze 113 přítomných. Poslanecká sněmovna postoupila návrh zákona do Senátu Parlamentu České republiky 12. 8. 2021 (senátní tisk 145). Zákon byl projednán v senátním výboru pro sociální politiku 25. 8. 2021. Samotný návrh zákona se projednával na 16. schůzi Senátu dne 9. 9. 2021, kdy byl také schválen. Zákon byl následně 14. 9. 2021 doručen prezidentovi republiky k podpisu. Ten tak učinil 24. 9. 2021 a schválený zákon byl vyhlášen 8. 10. 2021 ve Sbírce zákonů v částce 161 pod číslem 363/2021 Sb. Na tomto podrobném popisu legislativního procesu jsem chtěl demonstrovat, o jak důležitou novelu zákona se jedná, když její legislativní proces byl ukončen po 15 měsících, dvou podrobných rozpravách, uspořádání řady odborných seminářů na půdě poslanecké sněmovny k této problematice a masivním lobování zainteresovaných subjektů sociálně-právní ochrany dětí. Tato novela zavádí od roku 2022 koncepční změnu pojetí pěstounské péče a s tím souvisejících dávek pěstounské péče, která bude podrobena analýze v této práci.

² Příloha č. 1 usnesení vlády ze dne 12. prosince 2018 č. 830

Z Analýzy příbuzenské pěstounské péče³ vyplývá, že minimálně pro polovinu pěstounských rodin (bez ohledu na rodinný vztah k dítěti) jsou dávky pěstounské péče základním předpokladem pro zajišťování náhradní rodinné péče o dítě. Z mého pohledu je tedy žádoucí, aby systém dávek pěstounské péče byl nastaven tak, aby dokázal uspokojit potřeby pěstounů a jim svěřených dětí a nenastala situace, že kvůli nedostatečné podpoře pěstounských rodin bude docházet ke zrušení pěstounských péčí a umístění dětí do institucionální výchovy. I tento aspekt bude podroben kritickému zkoumání v rámci rigorózní práce.

Samotná práce je členěna do deseti kapitol. První dvě kapitoly jsou spíše definičními a vysvětlují stěžejní pojmy tématu práce, tzn. pojem „sociální zabezpečení“ a „péče osob nahrazujících péči rodičů“. Třetí kapitola se zabývá systémem státní sociální podpory jako výrazem státu pomoci lidem překonat nepříznivé důsledky nejrůznějších sociálních událostí. V rámci této kapitoly bude rozebráno všech pět dávek státní sociální podpory, které upravuje zákon č. 117/1995 Sb. Čtvrtá kapitola se pak obsáhle zaměřuje na dávky pěstounské péče, které jsou upraveny v zákoně č. 359/1999 Sb. Jedná se o odměnu pěstouna, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek při ukončení pěstounské péče do prosince 2021, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při pěstounské péči jako nová dávka od ledna 2022. Pátá kapitola popisuje také zcela novou nepojistnou dávku od ledna 2022 - zaopatřovací příspěvek. Touto dávkou chce stát podpořit přechod mladých dospělých z náhradní péče do běžného života. Šestá kapitola se zaměřuje na náhradní výživné, které v právním řádu najdeme s účinností od července 2021, a které má pomoci rodinám, kdy druhý z rodičů neplatí řádně stanovené výživné. Sedmá kapitola stručně pojednává o příspěvku na péči, který upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a na který mají nárok osoby, jež jsou závislé na pomoci jiné osoby. Osmá kapitola se zaměřuje na systém nemocenského pojištění a shrnuje dávky tohoto pojištění. Devátá kapitola se pak věnuje důchodovému pojištění a v něm vyplácených dávkám. Poslední, desátá kapitola popisuje právní úpravu sociálního zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů na Slovensku. Podrobněji jsou rozebrány zejména dávky pěstounské péče.

Hlavním cílem práce bude nalézt odpovědi zejména na výzkumné otázky, kterými jsou:

1. Je současný systém sociálního zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů dostatečný a reflektuje všechny reálně připadající skutečnosti při péči (výchově) dětí?
2. Je koncepční změna pojetí pěstounské péče a s tím souvisejícího systému dávek pěstounské péče zavedená novelizací zákona o sociálně-právní ochraně dětí

³ Analýza příbuzenské pěstounské péče, Institut projektového řízení, 2017, str. 7 [cit. 7. října 2021]. Dostupné na <http://www.knihovnanrp.cz/online-katalog/dite/analiza-situace-pribuzenske-pestounske-pece/>

publikovanou pod č. 363/2021 Sb. ku prospěchu osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí?

K zodpovězení výzkumných otázek a tím pádem i k naplnění cíle této práce budu používat metody analýzy, syntézy a komparace, které se budou vzájemně vhodně prolínat, abych docílil ideálního stavu kritického zhodnocení současné právní úpravy reflektující zkušenosti a problematické místa v praxi. V textu si rovněž dovolím některé úvahy *de lege ferenda*, které by mohly sloužit ke zlepšení systému sociálního zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí.

K dalšímu výzkumu lze doporučit podrobnější analýzu (po přibližně 3-5 letech po novele) vlivu diferencovaných dávek pěstounské péče (odměny pěstouna a příspěvku při pěstounské péči) na zprostředkované a nezprostředkované rodiny se zaměřením na naplňování potřeb svěřených dětí a finanční stabilitu rodiny. Hlubší zkoumání s odstupem času by si jistě zasloužila i nová dávka – opakující se zaopatřovací příspěvek, a to v tom smyslu, u jak velkého procenta mladých dospělých je upřednostňována tato dávka před prolongovanou odměnou pěstouna a příspěvku na úhradu potřeb dítěte a zda opravdu tato dávka společně s posílením sociální práce podporuje přechod mladých dospělých do běžného života.

1. Vymezení pojmu „Sociální zabezpečení“

Sociální zabezpečení je systém pomoci lidem formou poskytnutí příslušné dávky v případě, že nastanou právními předpisy předvídané sociální události. Takovými událostmi jsou například nemoc, nezaměstnanost, stáří, mateřství nebo rodičovství. Sociální události členíme například podle toho, zda nastávají vlivem působení biologických faktorů nebo společenských. První skupinu nazýváme biologické sociální události a ty jsou zcela nezávislé na vůli jedince i na fungování společnosti. K takovým sociálním událostem patří například narození nebo dosažení zletilosti. Druhou skupinu tvoří sociální události závislé na fungování společnosti, na její životní úrovni, sociálním systému a do určité míry i na činnosti jednotlivce. Příkladem těchto sociálních událostí jsou zejména nezaopatřenost dítěte nebo nedostatečný příjem⁴.

Právo na sociální zabezpečení patří mezi sociální práva, která jsou zakotvena v hlavě IV. Listiny základních práv a svobod. Ta v čl. 30 poskytuje občanům právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. Zároveň přiznává nezbytnou pomoc k zajištění základních životních podmínek každému v hmotné nouzi. Čl. 32 tvoří oporu pro systém státní sociální podpory a rovněž sociálně-právní ochrany dětí. Z hlediska státní sociální podpory je klíčový odst. 5, který stanoví, že rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc od státu⁵.

Sociální zabezpečení tvoří systém sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci. Sociální pojištění je forma zajištění sociálních potřeb občanů v případech, kdy se jedná o sociální událost spojenou se ztrátou příjmu z výdělečné činnosti například v případech mateřství, rodičovství, ošetřování členy rodiny nebo nemoci.

Systém sociálního pojištění je financován z pojistného, které platí jak zaměstnanec (dobrovolně i osoby samostatně výdělečně činné), tak zaměstnavatel.

Státní sociální podpora je forma pomoci v konkrétních sociálních situacích prostřednictvím dávek, které jsou financovány ze státního rozpočtu jako známka solidarity ve společnosti.

Systém sociální pomoci, který je financován ze státního rozpočtu a z rozpočtů samosprávných celků, je postaven na řešení nepříznivé sociální situace občana, například formou sociálních služeb podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

⁴ KOLDINSKÁ, Kristina a Petr TRÖSTER. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, str. 95.

⁵ TOMEŠ, Igor. In Veselý, Jiří a kolektiv. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: Linde Praha, 2013, str. 19

Sociální zabezpečení je financované z pojistného na sociální zabezpečení (pojistné na důchodové a nemocenské pojištění) a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, které upravuje zákon č. 589/1992 Sb.

2. Vymezení pojmu „Péče nahrazující péči rodičů“

Vymezení pojmu „péče nahrazující péči rodičů“ je pro tuto práci klíčová, a proto je třeba zevrubně vysvětlit všechny v úvahu připadající formy náhradní rodinné péče, se kterými pracuje řada právních předpisů upravujících nejen sociální zabezpečení náhradních rodin.

Naprostá většina dětí žije ve svých biologických rodinách, ať už v těch nukleárních nebo širších, zahrnujících další příbuzné (nejčastěji prarodiče nebo tety a strýce). Pokud však dítě z nejrůznějších důvodů nemůže vyrůstat ve své biologické rodině, má právo na zvláštní ochranu⁶ a státní pomoc a stát má povinnost zajistit mu takové prostředí, které bude v jeho nejlepším zájmu a umožní mu všestranný rozvoj a vývoj. Primárně by mělo být dítě svěřeno do širší rodiny, pěstounské péče nebo osvojení a jako *ultima ratio* zvolit ústavní péči. Podle Rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. září 2017 ve věci M. L. proti Norsku nemá však příbuzenská pěstounská péče vždy nutně přednost před cizí pěstounskou péčí. Soud musí i zde zkoumat nejlepší zájem dítěte, a to, že je někdo příbuzný dítěte automaticky neznamená vyšší kvalifikovanost pro výkon pěstounské péče.

Podle čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod je zásah do rodinného života ve formě odebrání dítěte z rodiny možný pouze rozhodnutím soudu na základě zákona. Obdobně deklaruje právo dítěte nebýt odděleno od svých rodičů proti jejich vůli čl. 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. K případnému oddělení dětí z péče rodičů musí dojít na základě soudního rozhodnutí v souladu s platným právem a v příslušném řízení se určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte.

Evropský soud pro lidská práva v rozsudku ze dne 26. října 2006 ve věci Wallová a Walla proti České republice a v rozsudku ze dne 21. června 2007 ve věci Havelka a ostatní proti České republice konstatoval, že nebyly-li děti vystaveny domácímu násilí nebo špatnému zacházení ani pohlavnímu zneužívání, a současně nebyl zjištěn znepokojivý zdravotní stav dětí, případně nedostatek citového zázemí ze strany rodičů či jejich psychická nerovnováha, nemohou být samotné nevyhovující bytové a sociální podmínky důvodem pro odnětí dětí z péče rodičů. Nevyhovující bytové podmínky nebo primární nedostatek finančních prostředků mají být řešeny prostřednictvím vnitrostátních prostředků pomoci. Rozhodnutí o odnětí dítěte z péče rodičů z důvodu špatných sociálních poměrů rodiny shledal Evropský soud pro lidská práva porušením práva na respektování rodinného života podle čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Otázkou materiálních podmínek rodičů v souvislosti s odebíráním dětí z jejich péče se

⁶ Srov. Čl. 20 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte

zabýval i Nejvyšší soud České republiky. Ten ve svém sjednocujícím stanovisku ze dne 8. prosince 2010, sp. zn.: Cpjn 202/2010 řekl, že důvodem pro nařízení ústavní výchovy dítěte nemohou být samy o sobě materiální nedostatky rodiny, zvláště pak její špatné bytové poměry.

V této práci se zaměřím pouze na tu výšeč péče o děti, která je vykonávána v individuální formě osobami pečujícími, tedy nejčastěji osvojiteli, pěstouny nebo poručníky. Tyto zmiňované osoby tedy nahrazují péči, kterou by jinak vykonávali v rámci své rodičovské odpovědnosti⁷ biologičtí rodiče.

Rozdělení rodiny představuje podle Ústavního soudu velmi závažný zásah do základních lidských práv, a proto se musí opírat o dostatečně pádné argumenty motivované zájmem dítěte. Za takové lze považovat vystavení dětí násilí nebo špatnému zacházení, pohlavnímu zneužívání, či „alespoň“ nedostatek citového zázemí, znepokojivý zdravotní stav nebo psychická nerovnováha u rodičů, případně nevyhovující životní podmínky nebo materiální nedostatek ve spojení s dalšími okolnostmi⁸. V roce 2020 bylo odebráno na základě předběžného opatření soudu podle § 452 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních nebo na základě vykonatelného rozsudku soudu z péče rodičů celkem 2 903 dětí. Mezi nejčastější důvody odebrání dítěte z péče rodičů bylo zanedbání výchovy dítěte (50 % případů), dále jiné překážky v péči o dítě na straně rodičů⁹ (25 % případů), výchovné problémy dítěte (19 % případů), týrání dítěte (5 % případů) a na posledním místě je zneužívání dítěte (1 % případů).

Pro představu, o kolika dětech v náhradní rodinné péči se reálně bavíme, nám poslouží statistiky Ministerstva práce a sociálních věcí. K 31. 12. 2020 bylo v pěstounské péči celkem 12 094 dětí, v pěstounské péči na přechodnou dobu 504 dětí, v poručenství s osobní péčí poručníka celkem 3 307 dětí a ve svěřenectví jiné fyzické osoby celkem 4 575 dětí. Počet lidí, kteří mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče, byl k 31. 12. 2020 celkem 11 655. Pěstounů na přechodnou dobu bylo zařazeno v evidenci 732, poručnickou osobní péčí pak vykonávalo 3 524 osob, a péči jiné fyzické osoby vykonávalo celkem 4 465 lidí. Každoročně je do osvojení svěřeno mezi 300 - 350 dětmi. V zařízeních pro výkon ústavní výchovy bylo 5 833 dětí a v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc pak 469¹⁰.

⁷ Rodičovská odpovědnost podle ustanovení § 858 občanského zákoníku zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění.

⁸ Srov. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07

⁹ Jinými překážkami na straně rodičů se rozumí například nástup rodiče k výkonu trestu odnětí svobody, nepříznivý zdravotní stav rodiče vyžadující dlouhodobější hospitalizaci, skutečnost, že se rodiče zdržují na neznámém místě a nedaří se zjistit místo jejich pobytu apod.

¹⁰ Roční výkazy o výkonu sociálně-právní ochrany dětí. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 11. září 2021]. Dostupné na <https://www.mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>

2.1 Druhy péče nahrazující péči rodičů (náhradní rodinné péče)

2.1.1 Pěstounská péče

Základní vymezení pěstounské péče, jako jedné z forem náhradní rodinné péče, najdeme v § 958 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Pěstounská péče by měla nastoupit ve chvíli, kdy o dítě nemůže ze subjektivních nebo objektivních důvodů osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku k tomuto uvádí, že jde o „(...) *soukromoprávní institut náhradní rodinné péče, jehož účelem je zejména výkon osobní péče o dítě osobou odlišnou od rodiče nebo od poručníka, jestliže tato péče nemůže být z objektivních nebo subjektivních důvodů vykonávána rodiči. Účelem pěstounské péče není přijetí cizího dítěte za své tak, jak je tomu v případě osvojení, kdy dochází ke změně statusu dítěte.*“ Platí tedy, že pěstounská péče je dočasná náhradní péče, protože rodič může vždy uplatnit své právo, aby mu bylo jeho dítě navraceno zpět do péče. Samozřejmě za předpokladu, že prokáže dostatek rodičovských kompetencí a odpovídající bezpečné podmínky pro návrat dítěte.

Další definici pojmu pěstounská péče nabízí Nejvyšší soud, který uvádí, že „*pěstounská péče je zvláštní forma státem řízené a kontrolované dlouhodobé náhradní výchovy dětí v rodině; rozhoduje o ní soud*“¹¹.

Pro zjednodušení se často v praxi používá pojem „pěstouni“, který v sobě zahrnuje jak tzv. dlouhodobé pěstouny, tak pěstouny na přechodnou dobu. Zákon však pracuje s pojmy *osoba v evidenci* (pěstoun na přechodnou dobu) a *osoba pečující* (dlouhodobý pěstoun bez ohledu na případný příbuzenský vztah k dítěti). Tyto pojmy budou podrobněji vysvětleny v kapitole 4. *Dávky pěstounské péče*, protože jsou důležité zejména pro oblast odměňování pěstounů.

Rodiče mají i po svěřeni dítěte do pěstounské péče vůči dítěti povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti, ledaže soud z důvodu hodných zvláštního zřetele rozhodne jinak. Vzhledem k tomu, že však rodiče nemají dítě ve své péči, je výkon rodičovské odpovědnosti omezen. Rodiče mají právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat.

I po svěřeni dítěte do pěstounské péče trvá vyživovací povinnost rodičů k dítěti. Soud stanoví rodičům rozsah výživného s ohledem na jejich možnosti, schopnosti a majetkové poměry a odůvodněné potřeby dítěte. Ve vztahu k dávkám pěstounské péče je třeba uvést, že náleží-li dítěti příspěvek na úhradu potřeb dítěte (podrobněji dále), přechází právo dítěte na výživné na stát¹². Je-li výživné vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte, náleží rozdíl dítěti. Soud také

¹¹ Zpráva Nejvyššího soudu k některým otázkám řízení a rozhodování soudů ve věcech pěstounské péče, sp. zn. Cpj 33/74, uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 28/1975.

¹² Stanovené výživné je tedy v tomto případě poukazováno Úřadu práce ČR, který vyplácí dávky pěstounské péče.

může rozhodnout o způsobu hospodaření s příspěvkem na úhradu potřeb dítěte a výživným, např. stanovit, že určitá část bude určena ke spotřebě a další část bude dítěti spořena. Vždy bude záležet na potřebách dítěte – např. zvýšené požadavky na dietu, zdravotní pomůcky apod., školní, jazykové kurzy¹³.

Pěstounem se může stát osoba, která má bydliště na území České republiky, skýtá záruky řádné péče a souhlasí se svěřením dítěte do své pěstounské péče. To, zda zájemce o pěstounskou péči skýtá záruky řádné péče a splňuje další předpoklady, se posuzuje v rámci tzv. odborné posouzení¹⁴, které provádí krajský úřad na základě § 27 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Dítě může být svěřeno do pěstounské péče jednotlivce (samožadatele) nebo společné pěstounské péče společným pěstounům, pokud jsou manželé. Se souhlasem druhého manžela může být dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednoho z manželů. V tomto případě se však na osobní péči o dítě v pěstounské péči podílí i manžel pěstouna, pokud žije v rodinné domácnosti. Současná právní úprava nedovoluje svěřit dítě do společné pěstounské péče osobám žijícím v nesezdaném soužití, nebo v registrovaném partnerství. V případě rozvodu manželství společných pěstounů zaniká společná pěstounská péče. Soud manželství nerozvede do doby, než budou upraveny práva a povinnost pěstounů k dítěti pro dobu po rozvodu. Zemře-li jeden ze společných pěstounů, zůstává dítě v pěstounské péči pozůstalého manžela.

Souhlas rodičů se svěřením dítěte do pěstounské péče se nevyžaduje.

Pěstoun je povinen a oprávněn o dítě osobně pečovat, při výchově dítěte vykonává přiměřeně povinnosti a práva rodičů¹⁵. V oblasti rozhodování má oprávnění činit jen rozhodnutí o běžných záležitostech¹⁶ a v těchto věcech má právo dítě zastupovat a spravovat jeho jmění (zejména příspěvek na úhradu potřeb dítěte). Z povinností, které má pěstoun vůči rodičům, lze zmínit například informační povinnost, povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými, dále povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči. Z osobní zkušenosti mohu uvést, že často soudy rozšiřují práva pěstounů.

¹³ Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II (§ 655 až 975)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 677.

¹⁴ V rámci tohoto odborného posouzení se u žadatelů posuzuje bezúhonnost, charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav z hlediska duševního, tělesného a smyslového, motivace, která vedla k žádosti o pěstounskou péči, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, sociální prostředí, zvláště bydlení a domácnost, etnické, náboženské a kulturní prostředí žadatele, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro svěřením dítěte do pěstounské péče.

¹⁵ Podle § 858 občanského zákoníku jde zejména o péči o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, ochranu dítěte, zajišťování výchovy a vzdělání dítěte.

¹⁶ Běžnou záležitostí nejsou například nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště, volba vzdělávání nebo pracovního uplatnění, přestěhování dítěte do ciziny či volba náboženského vyznání.

Stejně jako vlastní děti, tak i ty svěřené do pěstounské péče mají pomáhat podle svých možností a schopností v pěstounově domácnosti. V případě, že má dítě v pěstounské péči vlastní příjem, je povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny.

Dojde-li k podstatné změně poměrů nebo k neshodě mezi rodiči a pěstounem v podstatné záležitosti týkající se dítěte, může dítě, rodič nebo pěstoun navrhnout soudu změnu práv a povinností, zrušení pěstounské péče, nebo jiné rozhodnutí.

Pokud od svěření dítěte do pěstounské péče uplynula značná doba a dítě si zvyklo na pěstouny, může zájem dítěte nad zamezením změny rodinné situace převážit nad zájmem rodičů na sloučení rodiny, a následné osvojení tak může být ospravedlněno nejlepším zájmem dítěte. Lze se tedy domnívat, že pokud je v zájmu dítěte osvojení, musí zájmy rodičů nevyhnutelně ustoupit před zájmy dítěte. Toto judikoval Evropský soud pro lidská práva například ve věci Aune proti Norsku¹⁷.

Soud může dítě svěřit také do fakultativní předpěstounské péče, která je obdobou péče před osvojením. V této době je žádoucí zjistit, zda svěřením do pěstounské rodiny bude v souladu se zájmy dítěte. Soud má povinnost stanovit její délku a nad průběhem a úspěšností vykonávat dohled. Z vlastní praxe mohu uvést, že institut předpěstounské péče se využívá minimálně.

Pěstounská péče zaniká nejpozději, nabude-li dítě plné svéprávnosti, jinak jeho zletilostí. Samozřejmě může pěstounská péče zaniknout i dalšími okolnostmi – rozhodnutím soudu (např. při navrácení dítěte zpět do rodiny, umístění do ústavního zařízení apod.), smrtí pěstouna a/nebo dítěte.

Specifickou formou pěstounské péče je od 1. června 2006 pěstounská péče na přechodnou dobu, kterou blíže upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Masivnější rozvoj zaznamenala pěstounská péče na přechodnou dobu až na přelomu let 2013/2014, protože do té doby chybělo systémové ukotvení sociálního zabezpečení těchto pěstounů. Tento fakt dokreslují statistiky - na konci roku 2013 evidovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí 33 pěstounů na přechodnou dobu. O rok později jich bylo už 421. Nejvíce pěstounů na přechodnou dobu (900) bylo v roce 2017, pak jejich počet začal klesat až na číslo 732 na konci roku 2020.

Pěstounská péče na přechodnou dobu trvá nejdéle 1 rok a dítě je do ní svěřováno (a) na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, (b) na dobu, po jejímž uplynutí může dát matka souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení odvolat, nebo (c) na dobu nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů

¹⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. října 2010 ve věci Aune proti Norsku, č. 52502/07.

k osvojení není třeba. Z povahy a účelu pěstounské péče na přechodnou dobu vyplývá, že jde o překlenovací institut¹⁸. Dovidit to lze z ustanovení § 27a odst. 8, které stanovuje povinnost soudu jednou za tři měsíce přezkoumat, zda důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, stále trvají. Za tím účelem si vyžádá zejména zprávu příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pokud soud dojde k názoru, že dítě může být navraceno do péče rodičů nebo jiných osob blízkých, nebo je tu možnost svěřit dítě do dlouhodobé pěstounské péče nebo do osvojení, rozhodnutí o pěstounské péči na přechodnou dobu zruší.

Otázkou maximální možné délky trvání pěstounské péče u téhož dítěte se zabýval již i Ústavní soud. Ten s vědomím skutečnosti, že pěstounská péče na přechodnou dobu je pouze dočasné, překlenovací či krizové opatření, které by nemělo zakládat dlouhodobou péči o dítě, trvající například několik let, judikoval, že i ustanovení o roční délce pobytu dítěte v pěstounské péči na přechodnou dobu je třeba interpretovat skrze nejlepší zájem dítěte, který ve výjimečných případech může vyžadovat setrvání dítěte v péči pěstouna na přechodnou dobu i déle než po dobu jednoho roku¹⁹.

Děti do pěstounské péče na přechodnou dobu může soud svěřit přechodným pěstounům pouze na základě návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pěstouni na přechodnou dobu jsou profesionálové, kteří vykonávají specifickou činnost v oblasti výchovy a péče o ohrožené děti, budou spolupracovat s rodinou dítěte či budoucí náhradní rodinou. Přechodní pěstouni jsou vedeni místně příslušným krajským úřadem v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí upravuje v části páté práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče. Mezi základní práva pěstounů patří:

1. právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče. Tato pomoc spočívá zejména v zajištění krátkodobé péče (a) po dobu, kdy je pěstoun uznán dočasně práce neschopným nebo při ošetřování osoby blízké, (b) při narození dítěte, (c) při vyřizování nezbytných osobních záležitostí, (d) při úmrtí osoby blízké,
2. právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, která je přiměřená věku dítěte, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, jestliže svěřené dítě dosáhlo věku alespoň 2 let,
3. právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za šest měsíců,

¹⁸ Informace Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 14. března 2013, č. j. 2013/17506-21, [cit. 13. prosince 2021], dostupné na https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/umistovani_deti_PPPD.pdf/fb58f7da-a93c-6ef2-0602-40b7d7ee536d

¹⁹ Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 31. prosince 2018, sp. zn. II. ÚS 2344/18

4. právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích,
5. právo na pomoc při plnění povinnosti udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči, včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku a při zajištění asistence při tomto styku.

Práva uvedená pod body č. 4 a 5 se zrcadlí i v povinnostech, které pěstoun má. Pěstoun se tedy musí pravidelně vzdělávat, má povinnost umožnit styk dítěte s rodiči nebo umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí podle § 19 odst. 6 ZSPOD.

2.1.2 Osvojení

Osvojením se podle § 794 občanského zákoníku rozumí přijetí cizí osoby (v našem případě nezletilého dítěte, které nenabýlo plné svéprávnosti) za vlastní. Předpokladem pro osvojení je takový vztah mezi osvojitelem (osoba, která má zájem osvojitel nezletilé dítě) a osvojencem (dítě, které má být osvojeno), jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo že tu jsou alespoň základy takového vztahu. Mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem musí být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let²⁰. Osvojení nezletilého musí být v souladu s jeho zájmy. O osvojení nezletilého rozhodne soud na návrh osoby, která chce dítě osvojit. Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel(é) zapíše do matriky jako rodič(e) dítěte. Osvojenec má příjmení osvojitele. Osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou, jakož i práva a povinnosti z tohoto poměru vyplývající. Osvojitelé mají rodičovskou odpovědnost.

O osvojení nemůže být rozhodnuto bez souhlasu dítěte²¹, rodičů dítěte²² nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče.

Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, zaručuje-li osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které ji vedou k osvojení, že bude

²⁰ Souhlasí-li s osvojením opatrovník zastupující dítě v řízení a je-li osvojení v souladu se zájmy dítěte, může být věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem výjimečně menší než šestnáct let.

²¹ Dosáhlo-li osvojované dítě alespoň dvanácti let, je třeba vždy jeho osobního souhlasu, ledaže je mimo jakoukoli pochybnost, že by byl postup požadující osobní souhlas osvojovaného dítěte v zásadním rozporu se zájmy dítěte, nebo že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu. Nedosáhlo-li dítě věku alespoň dvanácti let, dá jeho jménem souhlas s osvojením jeho opatrovník, kterým soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí.

²² Souhlas dává rodič po řádném poučení o podstatě osvojení a jeho důsledcích osobním prohlášením vůči soudu. Problematika udělování souhlasu, nepotřebnosti souhlasu rodiče s osvojením a vyslovování nezájmu rodiče o dítě je upravena v § 809 a násl. občanského zákoníku a nebude dále v této práci rozebírána, protože nemá zásadnější vliv na problematiku hmotného zabezpečení náhradních rodičů.

pro osvojované dítě dobrým rodičem. Osvojiteli se mohou stát manželé nebo jeden z manželů. Výjimečně může osvojit i jiná osoba; v tom případě soud též rozhodne o tom, že se z matriky vypouští zápis o druhém rodiči.

Pro hmotné zabezpečení budoucích náhradních rodičů je také důležité zmínit péči před osvojením, resp. předání osvojovaného dítěte do péče budoucích osvojitelů, kterou upravuje § 823 občanského zákoníku. Se souhlasem budoucího osvojitele je možné mu předat osvojované dítě do péče ihned poté, kdy oba rodiče dali souhlas k osvojení. Souhlasí-li s tím rodiče²³, lze dítě předat budoucímu osvojiteli do péče i dříve, jakmile to zdravotní stav dítěte dovolí. Jak uvádí důvodová zpráva, tak realizace této péče by měla přicházet v úvahu v situacích, kdy je nepochybné, že rodiče posléze dají souhlas k osvojení nebo nastane některá ze situací, kterou předvídá § 819 občanského zákoníku (tj. rodiče nebudou o dítě projevovat náležitý zájem).

Péče o dítě v době před uplynutím tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení, není péčí před osvojením. Po tuto dobu má ten, komu bylo dítě předáno do péče, pouze povinnost a právo o dítě řádně pečovat a chránit je; v záležitostech dítěte, které s touto péčí souvisí, může jednat, jen je-li toho nezbytně třeba.

Po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl souhlas k osvojení dán, může být osvojované dítě předáno osvojiteli do péče před osvojením podle § 826 občanského zákoníku, a to na základě návrhu osvojitele a rozhodnutí soudu.

Dříve než bude o osvojení rozhodnuto, musí být osvojované dítě v péči osvojitele na jeho náklad. Osvojitel má povinnosti a práva osoby, do jejíž péče je dítě svěřeno podle § 953 až 957 občanského zákoníku (tzn. svěřenectví). Péče před osvojením trvá po dobu dostatečnou (minimálně šest měsíců) pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, jaký je smyslem a cílem osvojení. Po dobu, v níž je dítě v péči osvojitele, se pozastavuje dříve stanovená vyživovací povinnost jiné osoby k dítěti.

Jsou-li pro to důležité důvody, soud osvojení na návrh osvojitele nebo osvojence zruší. Osvojení nelze zrušit po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení. To neplatí, pokud je osvojení v rozporu se zákonem. Zrušením osvojení zaniká poměr vzniklý osvojením i povinnosti a práva z tohoto poměru vyplývající a obnovuje se předchozí příbuzenský poměr. Majetková práva a majetkové povinnosti osvojence vzniklé před tím, než bylo osvojení zrušeno, nejsou zrušením osvojení dotčeny. Osvojenec bude mít po zrušení osvojení příjmení, které měl před osvojením, ledaže prohlásí, že si stávající příjmení ponechá.

²³ Rodiče osvojovaného dítěte jsou povinni o předání dítěte informovat orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Je-li to v souladu se zájmy dítěte, může soud na návrh osvojitele rozhodnout i před uplynutím doby tří let od rozhodnutí o osvojení, že je osvojení nezrušitelné.

2.1.3 Poručenství

Důvody pro jmenování poručníka nastávají v okamžiku, kdy tu není žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Poručník má podle § 928 občanského zákoníku vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. Podle důvodové zprávy k občanskému zákoníku, je poručenství stejně jako osvojení institutem statusovým.

Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, jmenuje soud poručníkem toho, koho naznačili rodiče, ledaže tato osoba poručenství odmítne. Jinak soud jmenuje poručníkem některou z osob příbuzných nebo blízkých dítěti nebo rodině, ledaže rodič takovou osobu výslovně vyloučil. Není-li takové osoby, jmenuje soud poručníkem jiného vhodného člověka. Poručníkem lze jmenovat jen plně svéprávnou osobu, která způsobem života zaručuje, že je schopna funkci poručníka řádně vykonávat. Do funkce poručníka může soud jmenovat i dvě osoby²⁴; budou jimi zpravidla manželé. Poručník odpovídá za řádné plnění své funkce a podléhá stálému doзору soudu, který je realizován zejména pravidelným (zpravidla ročním) podáváním zpráv o osobě dítěte, o jeho vývoji a správě jeho jmění.

Každé rozhodnutí poručníka v nikoli běžné záležitosti²⁵ týkající se dítěte musí být schváleno soudem.

Poručenství zaniká, nabude-li alespoň jeden z rodičů poručence rodičovskou odpovědností, popřípadě nabude-li schopnost ji vykonávat. Poručenství rovněž zaniká, nabude-li dítě svéprávnost, nebo je-li osvojeno. Poručenství zaniká také smrtí poručníka a/nebo poručence, nebo rozhodnutím soudu o zproštění poručníka jeho funkce, nebo o odvolání poručníka.

U hmotného zabezpečení poručníka je třeba zkoumat, zda se jedná o osobní péči o dítě či nikoliv, protože poručenství je primárně institutem právní ochrany dítěte. V případě, že poručník o dítě osobně pečuje tak, jako by mu bylo dítě svěřeno trvale do péče, přiznává mu § 939 občanského zákoníku hmotné zabezpečení jako pěstounovi, v ostatních případech nikoliv.

Pečuje-li poručník o dítě osobně spolu se svým manželem, použijí se ustanovení o poměru rodiče a jeho manžela k dítěti obdobně.

²⁴ Na tomto místě se otevírá prostor pro jmenování poručníků například u stejnopohlavních párů, kdy o dítě osobně pečují ve společné domácnosti obě osoby.

²⁵ Za významnou se podle § 877 občanského zákoníku považují zejména nikoli běžné léčebné (např. odstranění části těla, která se neobnovuje, ale jen nahrazuje) a obdobné zákroky (např. závažnější kosmetické zákroky), určení místa bydliště a volba vzdělávání nebo pracovního uplatnění dítěte.

2.1.4 Svěření dítěte do péče jiné osoby

Jedná se o subsidiární institut k péči vlastních rodičů, pokud tito nemohou o dítě osobně pečovat a neexistuje ani žádný poručník. V takovém případě soud může svěřit dítě do osobní péče jiného člověka. Svěření dítěte do osobní péče nenahrazuje pěstounskou péči, předpěstounskou péči ani péči, která musí předcházet osvojení. Rovněž má tato forma péče přednost před péčí o dítě v ústavní výchově.

U této formy péče na rozdíl od pěstounské péče nebo osobní poručenské péče nevzniká nárok na dávky pěstounské péče, a proto je třeba dbát na to, aby tato forma péče byla využívána v případě, kdy lze výživu dítěte zajistit osobami, které mají k dítěti vyživovací povinnost.

Stejně jako u předchozích forem náhradní péče, musí pečující osoba skýtat záruky řádné péče, mít bydliště na území České republiky. Pokud soud nevymezí povinnosti a práva pečující osoby, použijí se přiměřeně ustanovení o pěstounství.

Soud stanoví rodičům rozsah výživného s ohledem na jejich možnosti, schopnosti a majetkové poměry a povinnost platit výživné k rukám pečující osoby. Pečující osoba má právo vymáhat výživné stanovené rodičům na dítě, které má v péči, jakož i právo s výživným pro dítě hospodařit v zájmu dítěte podle jeho potřeb a v souladu s jeho zájmy.

Na tomto místě je třeba zmínit zkušenost z praxe. Tento institut je některými soudy využíván jako určitá forma pojistky proti zneužívání dávek pěstounské péče u příbuzenských pěstounů. Soudy k tomuto přistupují z toho důvodu, aby příbuzný dokázal, že hlavním důvodem k převzetí dítěte do péče jsou finance ve formě dávek pěstounské péče. Z analýzy situace příbuzenské pěstounské péče vyplývá, že podíl dětí svěřovaných do péče jiné osoby se neustále zvyšuje. Nejvyšší podíl dětí v péči jiné osoby vykazují Moravskoslezský kraj a Ústecký kraj, tedy regiony s největším počtem sociálně vyloučených lokalit. To koresponduje s poznatkou, že právě z těchto regionů zaznívají nejčastější obavy ze zneužívání institutu pěstounské péče.

2.2 Pracovněprávní konsekvence péče nahrazující péči rodičů

Zaměstnankyně nebo zaměstnanec, kteří převzali dítě do péče nahrazující péči rodičů, mají právo na mateřskou a rodičovskou dovolenou. Vzhledem k tomu, že se jedná o právo, je také na volbě zaměstnankyně nebo zaměstnance, jaká bude délka poskytnutí pracovního volna. Bude se jednat o překážku v práci, po dobu jejího trvání se neposkytuje náhrada mzdy ani platu. Nicméně mohou získat plnění ze systému sociálního zabezpečení ve formě peněžité pomoci

v mateřství a rodičovského příspěvku²⁶. Jde rovněž o omluvenou nepřítomnost zaměstnance v práci podle § 191 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce. Mateřská dovolená přísluší zaměstnankyni ode dne převzetí dítěte po dobu 22 týdnů, a převzala-li zaměstnankyně 2 nebo více dětí, po dobu 31 týdnů, nejdéle však do dne, kdy dítě dosáhne věku 1 roku. Rodičovská dovolená přísluší ode dne převzetí dítěte až do dne, kdy dítě dosáhne věku 3 let a pokud zaměstnankyně čerpala mateřskou dovolenou, rodičovská dovolená přísluší až po skončení této mateřské dovolené. Bylo-li dítě převzato po dosažení věku 3 let, nejdéle však do 7 let věku, přísluší rodičovská dovolená po dobu 22 týdnů.

Na tomto místě si dovolím další čtyři kritické poznámky a úvahy *de lege ferenda*, vycházející z osobní zkušenosti. Ustanovení § 197 odst. 2 a 3 zákoníku práce mluví pouze o zaměstnankyni, ale osobou, která převzala dítě do péče, může být rovněž samotný muž, proto by bylo žádoucí, aby i v těchto dvou odstavcích byl doplněn „zaměstnanec“ jako osoba, které přísluší mateřská a rodičovská dovolená. Druhou – mnohem důležitější – poznámku učiním k délce poskytnuté mateřské dovolené, která je v případě převzetí cizího dítěte do péče o 6 týdnů kratší než standardní délka mateřské dovolené, poskytovaná v souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě. Je nepopíratelné, že porod je obrovským zásahem do těla ženy i nápor na její psychiku je potřeba jí poskytnout dostatečný čas na zotavení se, ale i v případě převzetí dítěte do péče je žádoucí poskytnout dostatečně dlouhý čas na adaptaci (sžívání se) obou stran – dítěte i nových náhradních rodičů. Náhradní rodiče totiž přijímají do péče děti, které zažily trauma ve svém raném vývoji (odmítnutí rodičem, nedostatečná péče, fyzické nebo psychické týrání, apod.), a zaslouží si, aby se jim nový náhradní rodič mohl naplno a v co nejdelší době věnovat a saturovat jejich doposud neuspokojené potřeby a budovat pevné citové pouto. S ohledem na výše uvedené bych poskytl mateřskou dovolenou osobám nahrazujícím péči rodičů ve stejném rozsahu jako zaměstnankyním, které dítě porodily, tj. 28 týdnů. A předposlední – třetí poznámka - k této problematice se bude týkat limitace poskytnutí mateřské dovolené pouze do jednoho roku věku dítěte. Nenašel jsem žádný racionální důvod, proč by zaměstnanec nebo zaměstnankyně, kteří převzali do péče 2leté dítě, nemohli nastoupit na mateřskou dovolenou, proto bych upravil § 197 odst. 2 zákoníku práce takto: „*Mateřská dovolená podle odstavce 1 přísluší zaměstnankyni nebo zaměstnanci ode dne převzetí po dobu 28 týdnů, a převzala-li zaměstnankyně nebo zaměstnanec 2 nebo více dětí, po dobu 31 týdnů.*“ V poslední – čtvrté poznámce – si dovolím zmínit nerovný přístup v případě osob nahrazujících péči rodičů u dětí ve věku od 3 do 7 let věku, kdy na děti v tomto věkovém rozmezí je poskytována rodičovská

²⁶ PICHRT, Jan. *Zákoník práce: Zákon o kolektivním vyjednávání*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

dovolená, kterou zákoník práce chápe jako institut k prohloubení péče o dítě, pouze v délce 22 týdnů. Navrhoval bych její zvýšení minimálně na 28 týdnů, stejně jako v případě mateřské dovolené. Na druhou stranu je třeba kvitovat, že zákonodárce posunul v případě náhradní péče vůbec možnost nastoupit osobám nahrazujícím péči rodičů na rodičovskou dovolenou i po dosažení věku 3 let dítěte, což standardně není povoleno.

3. Státní sociální podpora

Státní sociální podporou je systém pěti dávek upravených v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, které slouží k pokrytí nákladů na výživu a ostatní základní potřeby dětí a rodin, a dále při některých dalších sociálních situacích. Mezi dávky, které jsou poskytovány v závislosti na výši příjmu, patří přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné. Rodičovský příspěvek a pohřebné jsou další dvě dávky, které však nejsou příjmově testované.

Dávky státní sociální podpory náleží při splnění zákonem předvídaných podmínek fyzické osobě, jestliže tato osoba a osoby společně s ní posuzované jsou na území České republiky hlášeny k trvalému pobytu, dále osobám, které nemají na území České republiky trvalý pobyt, pokud jsou cizinci definovanými v § 3 odst. 2 až 5 zákona o státní sociální podpoře.

U příjmově testovaných dávek jsou za příjmy rozhodné pro nárok na tyto dávky považovány nejčastěji: (1) příjmy ze závislé činnosti, (2) příjmy ze samostatné výdělečné činnosti, (3) dávky nemocenského a důchodového pojištění, (4) podpora v nezaměstnanosti a podpora při rekvalifikaci, (5) náhrada mzdy, platu od prvního do čtrnáctého kalendářního dne dočasné pracovní neschopnosti, (6) náhradní výživní pro nezaopatřené dítě podle zákona o náhradním výživném, (7) rodičovský příspěvek, (8) opakující se zaopatřovací příspěvek nebo (9) přídavek na dítě pro nárok na příspěvek na bydlení. Celý výčet příjmů, které se pro účely stanovení rozhodného příjmu, považují za příjem je uveden v § 5 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře. Do rozhodného příjmu se započítávají příjmy po odpočtu pojistného na sociální pojištění, příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, pojistného na veřejné zdravotní pojištění a po odpočtu daně z příjmů, pokud jsou z takové příjmu hrazeny.

3.1 Přídavek na dítě

Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 3,40. Pro nárok na dávku se posuzuje příjem za předchozí kalendářní čtvrtletí. Výše přídavku je odstupňovaná podle věku nezaopatřeného dítěte – viz tabulka 1. Nárok na přídavek na dítě ve zvýšené výměře má nezaopatřené dítě, pokud některé ze společně posuzovaných osob má v každém kalendářním měsíci rozhodného období (a) příjem ze závislé činnosti alespoň ve výši částky životního minima jednotlivce, (b) příjem ze samostatné výdělečné činnosti, (c) náhradu mzdy, platu nebo odměny nebo sníženého platu nebo snížené odměny od prvního do čtrnáctého kalendářního dne dočasné pracovní neschopnosti (karantény), (d) příjem z dávek nemocenského pojištění, (e) příjem

z dávek důchodového pojištění, (f) podporu v nezaměstnanosti a podporu při rekvalifikaci, (g) příspěvek na péči o osobu do 18 let věku, nebo (h) rodičovský příspěvek poskytovaný po vyčerpání peněžité pomoci v mateřství.

Tabulka 1 – Výše přídatku na dítě

Věk nezaopatřeného dítěte	Základní výše přídatku na dítě v Kč	Výše přídatku na dítě ve zvýšené výměře v Kč
Do 6 let	630	1 130
Od 6 do 15 let	770	1 270
Od 15 do 26 let	880	1 380

Přídavek na dítě náležející nezletilému nezaopatřenému dítěti se vyplácí osobě, která má dítě v přímém zaopatření, u zletilého nezaopatřeného dítěte se vyplácí přímo tomuto dítěti od splátky příspěvku na dítě náležející za kalendářní měsíc následující po měsíci, v němž dovršilo zletilosti. V případě, že dítěti poskytuje plné přímé zaopatření ústavní zařízení, vyplácí se přídavek na dítě tomuto ústavnímu zařízení.

3.2 Příspěvek na bydlení

Vzhledem k tomu, že úprava příspěvku na bydlení u osob nahrazujících péči rodičů je totožná s jakýmkoli jinými osobami a zprostředkování náhradní rodiče nejsou častými příjemci této dávky, níže uvádím pouze základní informace o této dávce. Činím tak i s ohledem na fakt, že problematika příspěvku na bydlení a také doplatku na bydlení by vydala na samostatnou práci.

Příspěvek na bydlení upravený v § 24 a násl. zákona o státní sociální podpoře slouží ke krytí nákladů na bydlení lidem s nízkými příjmy. Na příspěvek má nárok vlastník neb nájemce bytu, jestliže náklady na bydlení přesahují částku součinu rozhodného příjmu vlastníka, nebo nájemce bytu a společně posuzovaných osob a koeficientu 0,30 a na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35 a současně součin rozhodného příjmu a koeficientu 0,30 a na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35 není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení²⁷. Při posuzování nárok na příspěvek na bydlení se zkoumají příjmy rodiny a náklady na bydlení²⁸ za

²⁷ Normativní náklady na bydlení jsou stanoveny jako průměrné celkové náklady na bydlení podle velikosti obce a počtu členů domácnosti. Zahrnují nájemné, resp. srovnatelné náklady a ceny služeb a energií. Jsou propočítány na průměrnou spotřebu služeb a energií a přiměřenou velikost bytů pro daný počet osob v nich trvale bydlících.

²⁸ Náklady na bydlení tvoří u nájemních bytů nájemné a náklady za plnění poskytované v souvislosti s užíváním bytu, u družstevních a bytů vlastníků srovnatelné náklady. U všech bytů se započítávají náklady na plyn, elektřinu, dodávku tepla a centralizované poskytování teplé vody, dodávka vody z vodovodů a vodáren a odvádění odpadních vod, provoz výtahu, osvětlení společných prostor v domě, úklid společných prostor v domě, odvoz odpadních vod a

rozhodné období, kterým je předchozí kalendářní čtvrtletí. Do rozhodného příjmu se započítávají příjmy všech společně posuzovaných osob (kromě příjmu ze závislé činnosti nezaopatřených dětí) a za příjem se považují i přídavek na dítě a rodičovský příspěvek.

Výše příspěvku na bydlení činí za kalendářní měsíc rozdíl mezi normativními náklady na bydlení a rozhodným příjmem rodiny vynásobený koeficientem 0,30 a na území hlavního města Prahy 0,35. Pokud jsou skutečné náklady na bydlení nižší než normativní náklady na bydlení, náleží příspěvek na bydlení ve výši rozdílu mezi těmito náklady na bydlení a rozhodným příjmem rodiny vynásobeným koeficientem 0,30 a na území hlavního města Prahy 0,35.

3.3 Porodné

Porodné je příjmově testovaná dávka státní sociální podpory, kterou se rodině s nízkými příjmy jednorázově přispívá na náklady související s narozením prvního nebo druhého živého dítěte. Zákon umožňuje, aby o dávku mohla žádat také osoba, která převzala do péče nahrazující péči rodičů dítě mladší jednoho roku, a toto dítě bylo prvním nebo druhým dítětem této osoby, bez ohledu na to, zda první dítě porodila nebo převzala do péče nahrazující péči rodičů.

Nárok na porodné vzniká dnem převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů, přičemž dnem převzetí se rozumí den právní moci rozhodnutí o převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů. Podmínkou nároku je i u náhradních rodin, že příjem v kalendářním čtvrtletí předcházejícím kalendářnímu čtvrtletí, ve kterém se dítě narodilo, nepřesáhl 2,7násobek životního minima rodiny. Do rozhodného příjmu se nezapočítává přídavek na dítě.

Porodné je stanoveno pevnou částkou ve výši 13 000 korun na první dítě a 10 000 korun na druhé dítě.

3.4 Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek je dávka státní sociální podpory, jejímž účelem je alespoň částečně nahradit pečující osobě ztrátu příjmů či jejich podstatné snížení, a tím zvýšit sociální úroveň rodiny²⁹. Pečující osobou mohou být jak rodiče, tak i osoby od nich odlišné. Tak s tím počítá ustanovení § 31 odst. 2 zákona o státní sociální podpoře, které říká, že rodičem se pro účely rodičovského příspěvku rozumí též osoba, která převzala dítě do trvalé péče nahrazující péči rodičů, a to na základě rozhodnutí příslušného orgánu – v našem případě to bude vždy

čištění jímek, vybavení bytu společnou televizní a rozhlasovou anténou, odvoz komunálního odpadu a náklady za pevná paliva.

²⁹ *Sbírka rozhodnutí Nejvyššího správního soudu* [online]. XIV. 2016 [cit. 6. listopadu 2021]. Dostupné na <https://sbirka.nssoud.cz/cz/2016-7-8>

rozhodnutí soudu³⁰. Nejčastěji se tedy bude jednat o osvojitele, dlouhodobé pěstouny nebo třeba poručníky. Do 31. 12. 2017 měli nárok na rodičovský příspěvek rovněž pěstouni na přechodnou dobu³¹. K problematice se také vyjádřil Krajský soud v Hradci Králové v rozsudku č. j. 32 Ad 4/2019-29, ze dne 19. 12. 2019 a uvedl, že „z *novely, důvodové zprávy k novele, zákona o státní sociální podpoře ani z jiného právního předpisu přitom nelze dovodit, proč by měla být ochrana, kterou zákonodárce ve vztahu k maximální možné výši rodičovského příspěvku poskytuje, odepřena pěstounovi, pokud nejde o pěstouna jen na přechodnou dobu*“.

Rodičovský příspěvek na historicky nejosobitější českou rodinnou dávkou. První jeho variantou byl mateřský příspěvek, zavedený v roce 1970, který se poskytoval pracujícím ženám, jestliže se věnují péči o děti a nemají v této době příjem z pracovní činnosti³².

Rodičovský příspěvek měsíčně pobírá průměrně 315,5 tisíc rodičů³³ a reprezentuje v České republice více než dvě třetiny všech dávkových výdajů na hmotnou podporu domácností s dětmi, v zemích EU nedosahuje jeho objem ani 5 %³⁴. V roce 2014 tedy OECD doporučila Česku zkrátit pobírání peněžité pomoci v mateřství a rodičovského příspěvku vcelku na dobu jednoho roku.

Systém rodičovské dovolené a jejího finančního pokrytí prošel zásadními změnami. Dnešní rodičovská dovolená má svého předchůdce v tzv. další neplacené mateřské dovolené (od roku 1964 v délce do prvních narozenin dítěte). Postupně docházelo k jejímu prodlužování (v roce 1970 do druhých narozenin a v roce 1989 do třetích narozenin) a zavedení finanční dávky (od roku 1970), zprvu určené pouze pro ženy starající se alespoň o dvě děti. Až v roce 1985 získaly na příspěvek nárok také matky jednoho dítěte (ovšem s kratší délkou čerpání než matky dvou a více dětí). V roce 1990 došlo k přejmenování na rodičovský příspěvek, čímž byli do okruhu oprávněných osob zařazeni také muži, a k prodloužení do třetích narozenin nejmladšího dítěte bez ohledu na počet dětí v rodině. Novodobou podobu rodičovského příspěvku pak přinesl zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, který prodloužil možnost pobírat rodičovský příspěvek až do čtvrtých narozenin nejmladšího dítěte v rodině³⁵.

³⁰ Srov. § 38 zákona o nemocenském pojištění, § 7 odst. 10 a 11 zákona o státní sociální podpoře.

³¹ Novelizace zákona o státní sociální podpoře zákonem č. 200/2017 Sb.

³² VOSTATEK, Jaroslav. Česká rodinná politika: Quo vadis? *Fórum sociální politiky*. 2021, 2021(3), str. 5.

³³ Vybrané statistické údaje. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 7. listopadu 2021]. Dostupné na <https://www.mpsv.cz/web/cz/vybrane-statisticke-udaje>

³⁴ HOLUB, Martin, Jan MERTL, Pavlína MILLIONOVÁ, Milan ŠLAPÁK, Jaroslav VOSTATEK a Petr VÍŠEK. *Typologie sociálních dávek a událostí v pojistném a nepojistném systému sociálního zabezpečení z hlediska vhodnosti a efektivity*. Praha: VÚPSV, 2019, str. 219.

³⁵ ŠABATOVÁ, Anna. Změny nastavení rodičovského příspěvku v Česku a jejich možný dopad na reprodukční chování. *Sociologický časopis*. Roč. 55, č. 1 (2019), str. 31-60. [online]. [cit. 13. prosince 2021]. Dostupné na <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2019/01/02.pdf>

Poskytování rodičovského příspěvku je možné chápat jako plnění závazků z mezinárodních smluv. Úmluva o právech dítěte ve svém čl. 26 odst. 1 zavazuje stát činit potřebná opatření pro poskytování pomoci rodičům a jiným osobám, které se o dítě starají. Čl. 16 Evropské sociální charty potom zavazuje státy, aby s cílem zajistit nezbytné podmínky pro plný rozvoj rodiny podporoval ekonomickou, právní a sociální ochranu rodinného života takovými prostředky, jakou jsou například rodinné dávky.

Na rodičovský příspěvek, který vyplácí krajská pobočka Úřadu práce České republiky, má podle § 30 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře nárok rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně³⁶ pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, nejdéle do 4 let věku dítěte. Rodinou se pro účely rodičovského příspěvku podle § 7 zákona o státní sociální podpoře rozumí oprávněná osoba a společně s ní posuzované osoby, a není-li těchto osob, považuje se za rodinu sama oprávněná osoba. Společně posuzovanými osobami jsou: (a) nezaopatřené děti, (b) nezaopatřené děti a rodiče těchto dětí; za rodiče se považují i osoby, jimž byly nezaopatřené děti svěřeny do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu, manžel, partner rodiče nebo uvedené osoby, vdovec nebo vdova po rodiči nebo uvedené osobě a druh (družka)³⁷, (c) manželé, partneri nebo druh a družka, nejde-li o rodiče posuzované podle písmene (b), (d) nezaopatřené děti, jejich rodiče, pokud jsou nezaopatřenými dětmi a jsou osamělí³⁸, a rodiče těchto rodičů, pokud s oprávněnou osobou trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby³⁹.

Nejvyšší správní soud se zabýval otázkou „nejmladšího dítěte v rodině“. Ve svém rozsudku ze dne 30. 7. 2020, čj. 9 Ads 30/2019-30 uvedl, že jestliže rodič z objektivních důvodů nemůže celodenně a řádně pečovat o dítě, které je nejmladším dítětem v rodině (např. z důvodu jeho pobytu v nemocnici), rozumí se „nejmladším dítětem, které zakládá nárok na rodičovský příspěvek“, to dítě do čtyř let věku, o které skutečně pečuje. Kdyby tomu tak nebylo, jednalo by se o postup, který není v souladu s účelem zákona o státní sociální podpoře a samotným institutem rodičovského příspěvku.

³⁶ Řádnou celodenní osobní péči je třeba podle Veřejného ochránce práv vykládat jako péči v rodině obvyklou, kterou takové dítě vyžaduje a která dostatečně zajišťuje duševní a fyzický vývoj dítěte – viz např. Zpráva o šetření ve věci rodičovského příspěvku a přídatku na dítě č. j. KVOP_28383/2020 ze dne 13. 7. 2020, [cit. 9. listopadu 2021]. Dostupná na <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/7338-19-KK-ZZ18-1.pdf>.

³⁷ K druhovi (družce) se jako ke společně posuzované osobě přihlíží, jen žije-li s oprávněnou osobou alespoň tři měsíce.

³⁸ Za osamělého rodiče se považuje rodič, který je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s druhem.

³⁹ Podmínka, že osoby spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby, se považuje za splněnou, jde-li o (a) nezletilé dítě a jeho rodiče, (b) zletilé nezaopatřené děti a jeho rodiče, jestliže rodiče a dítě jsou v témže bytě hlášení k trvalému pobytu, (c) manželé, partneri v registrovaném partnerství.

Na tomto místě je třeba zdůraznit, že rodičovský příspěvek je nárokem pečujícího rodiče, nikoliv nárokem dítěte, o něž rodič pečuje. Toto opakovaně judikoval i Nejvyšší správní soud (dále jen také „NSS“) např. v rozsudcích ze dne 7. 5. 20015, č. j. 9 Ads 278/2014-73, ze dne 19. 2. 2009, č. j. 3 Ads 93/2008-55, ze dne 22. 10. 2015, č. j. 8 Ads 42/2015-34 nebo č. j. 6 Ads 21/2017-23 ze dne 16. 5. 2017⁴⁰. Současně Nejvyšší správní soud dospěl jazykovým výkladem ustanovení § 30 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře k závěru, že pečující osobě v nové rodině vzniká nárok na rodičovský příspěvek bez ohledu na to, zda a v jakém rozsahu jej čerpala pečující osoba v předchozí rodině. Toto má zásadní význam pro náhradní rodiny přebírající dítě, které nějakou část svého života strávilo se svými rodiči, kdy jeden z nich pobíral na toto dítě rodičovský příspěvek a mohlo by tedy docházet k jeho krácení až do výše již vyčerpané části rodičovského příspěvku rodičem dítěte.

Souběh čerpání rodičovského příspěvku a peněžité pomoci v mateřství není možný. Rodičovský příspěvek lze začít čerpat po dočerpání peněžité pomoci v mateřství (pokud je vyplácena). Má-li v rodině jeden z rodičů v kalendářním měsíci nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo nemocenskou dávku otcovské poporodní péče, rodičovský příspěvek náleží, jen je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi rodičovským příspěvkem a těmito dávkami nemocenského pojištění.

Pro nárok na rodičovský příspěvek, jak bylo uvedeno výše, je důležité splnit podmínku osobní celodenní péče. Ta je splněna, pokud (a) dítě, které nedosáhlo 2 let věku, navštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení pro děti v rozsahu nepřevyšujícím 92 hodin v kalendářním měsíci, (b) dítě, které nedosáhlo 2 let věku, pravidelně navštěvuje léčebně rehabilitační zařízení nebo mateřskou školu nebo její třídu zařízení pro zdravotně postižené děti nebo jesle se zaměřením na vady zraku, sluchu, řeči a na děti tělesně postižené a mentálně retardované v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně, (c) dítě zdravotně postižené, které nedosáhlo 2 let věku, pravidelně navštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 6 hodin denně, (d) dítě, které nedosáhlo 2 let věku, navštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně a jestliže oba rodiče nebo osamělý rodič je osobou závislou na pomoci jiné osoby ve stupni III (těžká závislost) nebo stupni IV (úplná závislost) podle zákona o sociálních službách, (e) rodič zajistí péči o dítě jinou zletilou osobou.

⁴⁰ Pokud se rodina dítěte změní, nelze celkovou částku považovat za částku společně sdílenou oběma pečujícími osobami jak z první, tak z druhé rodiny. Byť obě (nikoli současně, ale postupně) pečují o totéž dítě, nepečují o totéž nejmladší dítě v téže v rodině a nejde ani o společně posuzované osoby ve smyslu § 7 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře.

Docházka do jeslí, mateřské školy, či obdobného zařízení pro děti se nesleduje u dětí starších 2 let.

Zákon o státní sociální podpoře nestanovuje konkrétní výši měsíční výplaty rodičovského příspěvku, stanovuje pouze celkovou výši rodičovského příspěvku z důvodu péče o nejmladší dítě v rodině a to na 300 000 korun. V případě, že nejmladším dítětem v rodině jsou 2 či více dětí narozených současně, má rodič nárok na 450 000 korun. Rodičovský příspěvek se vyplácí měsíčně, v měsíci následujícím po měsíci, za který náležel.

Pro stanovení nároku a výše rodičovského příspěvku je rozhodující výše denního vyměřovacího základu⁴¹ pro stanovení peněžité pomoci v mateřství nebo nemocenské v souvislosti s porodem nebo převzetím dítěte podle § 18 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Výpočet denního vyměřovacího základu provádí okresní správa sociálního zabezpečení a tento se dokládá úřadu práce při podání žádosti o rodičovský příspěvek. Pokud jsou doloženy denní vyměřovací základy obou rodičů, použije úřad práce ten, který je vyšší.

Pokud nelze ani jednomu z rodičů určit denní vyměřovací základ, nebo pokud je 70 % třicetinasobku denního vyměřovacího základu nižší než 10 000 korun, může být maximální výše rodičovského příspěvku 10 000 korun, resp. 15 000 korun u dvojčat a víceročet měsíčně. Pokud lze určit denní vyměřovací základ alespoň jednomu z rodičů a tento je vyšší než 70 % třicetinasobku denního vyměřovacího základu, může být rodičovský příspěvek až zmíněných maximálních 70 % třicetinasobku denní vyměřovacího základu, u dvojčat a víceročet ještě násoben 1,5 násobkem.

Pokud otec dítěte zapsaný v rodném listě s rodinou nežije, může úřad práce vycházet pro účely měsíční výše rodičovského příspěvku z denního vyměřovacího základu druha/družky, s nímž žadatel sdílí společnou domácnost. Pokud bychom toto vztáhli na situaci náhradní rodinné péče, tak pokud by žadateli (např. osvojiteli nebo pěstounovi) o rodičovský příspěvek nebylo možné určit denní vyměřovací základ, lze použít denní vyměřovací základ osoby, která je společně posuzovanou, tj. například manžel, partner nebo druh (družka)⁴². Tyto osoby lze tedy považovat za druhého rodiče podle ustanovení § 7 odst. 2 písm. b) zákona o státní sociální podpoře.

⁴¹ Denní vyměřovací základ se stanoví tak, že se vyměřovací základ zjištěný z rozhodného období (zpravidla 12 kalendářních měsíců před kalendářním měsícem, ve kterém vznikla sociální událost) vydělí počtem kalendářních dnů připadajících na rozhodné období. Vyměřovacím základem zaměstnance je úhrn vyměřovacích základů pro pojistné na důchodové pojištění za jednotlivé kalendářní měsíce v rozhodném období.

⁴² Jednalo by se však o případy, kdy by dítě bylo svěřeno pouze jednomu z manželů při společné pěstounské péči nebo osvojení, jednomu z registrovaných partnerů.

Volbu výše rodičovského příspěvku je oprávněn provést jen rodič, který uplatnil nárok na rodičovský příspěvek a tuto volbu lze měnit, nejdříve však po uplynutí tří celých kalendářních měsíců po sobě jdoucích, po které byl rodičovský příspěvek vyplácen.

Jestliže by po odpočtu úhrnu částky rodičovského příspěvku, která náleží za aktuální kalendářní měsíc, a všech částek rodičovského příspěvku již vyplacených za předchozí období od celkové částky rodičovského příspěvku zbývala částka, která je nižší než částka, která náleží za aktuální kalendářní měsíc, vyplatí se tato zbývající částka rodičovského příspěvku spolu s částkou náležející za aktuální kalendářní měsíc.

Nárok na rodičovský příspěvek zaniká narozením nebo převzetím dalšího (mladšího) dítěte do péče, přestože na starší dítě nebyla vyčerpána celková částka rodičovského příspěvku. Rodič, kterému zanikl nárok na rodičovský příspěvek z důvodu narození dalšího nejmladšího dítěte v rodině, nebo z důvodu vzniku nároku na peněžitou pomoc v mateřství na další nejmladší dítě v rodině, má nárok na jednorázovou výplatu částky, která nebyla vyčerpána z celkové částky rodičovského příspěvku na dítě, které přestalo být nejmladším dítětem v rodině. Podmínkou je, že alespoň jednomu z rodičů lze k datu narození dalšího nejmladšího dítěte v rodině stanovit denní vyměřovací základ nebo že je některý z rodičů k tomuto datu osobou, která se pro účely důchodového pojištění považuje za osobu samostatně výdělečně činnou. Jednorázová výplata částky se rodiči vyplatí po narození dítěte, které se stalo nejmladším dítětem v rodině, a to v kalendářním měsíci, který následuje po kalendářním měsíci.

Nárok na rodičovský příspěvek existuje, i když rodič o dítě pečoval jen po část měsíce. Podmínka osobní celodenní a řádné péče je podle § 30b zákona o státní sociální podpoře splněna i v kalendářním měsíci, v němž (a) se dítě narodilo, (b) rodič měl po část měsíce z dávek nemocenského pojištění nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo nemocenské poskytované v souvislosti s porodem, (c) osoba dítě převzala do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu⁴³, (d) dítě dosáhlo věku 4 let, (e) dítě nebo rodič zemřeli, (f) rodič převzal do péče vlastní dítě, které bylo do doby převzetí svěřeno do péče jiné osoby na základě rozhodnutí příslušného orgánu nebo převzal do péče dítě, které bylo do dne převzetí umístěno na základě rozhodnutí příslušného orgánu v ústavu (zařízení), v němž bylo dítěti poskytováno plné přímé zaopatření anebo převzal dítě z péče poskytovatele zdravotních služeb, které trvalo déle než 3 kalendářní měsíce.

Rodičovský příspěvek náleží po dobu prvních třech měsíců, kdy je rodič nebo dítě ze zdravotních důvodů ve zdravotnickém zařízení lůžkové péče. Od čtvrtého měsíce náleží

⁴³ Specifikace rozhodnutí uvedena v § 7 odst. 10 a 11 zákona o státní sociální podpoře

rodičovský příspěvek pouze tehdy, pokud je v nemocnici dítě a rodič o toto dítě umístěné v nemocnici osobně celodenně a řádně pečuje.

Vzhledem k tomu, že nemalá část českých občanů pracuje v zahraničí, zasadím problematiku čerpání rodičovského příspěvku i do evropského kontextu. Problematice Rodinných dávek v rámci Evropské unie se věnuje kapitola 8, článek 67 a násl. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004 ze dne 29. dubna 2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení a Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 987/2009, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení (ES) č. 883/2004. Zmíněné nařízení říká, že osoba má nárok na rodinné dávky v souladu s právními předpisy příslušného členského státu jakoby bydleli v příslušném členském státě. Nařízení dále řeší pravidla přednosti v případě souběhu. Jsou-li tedy během stejné doby poskytovány stejným rodinným příslušníkům rodinné dávky podle právních předpisů více než jednoho členského státu, platí, že na prvním místě jsou nároky přiznané z důvodu zaměstnání nebo samostatné výdělečné činnosti, na druhém místě jsou nároky přiznané z důvodu pobírání důchodu, a nakonec nároky přiznané z důvodu místa bydliště. Z toho tedy vyplývá, že pokud jeden rodič pracuje ve členském státě Evropské unie a druhý rodič není na území České republiky zaměstnán, je pro výplatu rodičovského příspěvku primárně kompetentní ten stát, kde rodič pracuje. Pokud by však nastala situace, že by jeden z rodičů pracoval ve členském státě Evropské unie a druhý rodič pracoval v České republice, určující by bylo bydliště dítěte. Zjistí-li orgán státní sociální podpory, že z důvodu výdělečné činnosti rodiče v jiném členském státě Evropské unie je primárně příslušný k výplatě rodičovského příspěvku tento jiný členský stát, zatímco Česká republika je příslušná k vyplácení vyrovnávacího doplatku z důvodu bydliště rodiny v České republice, pozastaví nárok na český rodičovský příspěvek a informuje o tom příslušnou instituci jiného členského státu. V případě, že tato nezačne dávku vyplácet, poskytne po dobu řešení sporu prozatímně rodičovský příspěvek Česká republika jako stát bydliště dítěte⁴⁴. Je třeba ještě doplnit, že není důležité, jak se rodinné dávky v jednotlivých státech nazývají, ale zda slouží ke stejnému účelu – v tomto případě k podpoře rodiče pečujícího o malé dítě⁴⁵.

⁴⁴ Stanovisko Veřejného ochránce práv, sp. zn. 2331/2015/VOP ze dne 17. 08. 2015, [cit. 9. listopadu 2021] dostupné na <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3170>

⁴⁵ Dojíždíte za prací do jiného státu EU? Zjistěte si, kde žádat o rodičovský příspěvek! *Veřejný ochránce práv* [online]. 2021 [cit. 9. listopadu 2021]. Dostupné na <https://www.ochrance.cz/aktualne/dojizdite-za-praci-do-jineho-statu-eu-zjistete-si-kde-zadat-o-rodicovsky-prispevek/>

3.5 Pohřebné

Pohřebné je dávka, která slouží k pokrytí nákladů spojených s pohřbem osobě, jež vypravila pohřeb:

- a) nezaopatřenému dítěti, nebo
- b) osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte.

Dítě nebo rodič nezaopatřeného dítěte musí mít trvalý pobyt na území České republiky.

Jak vyplývá z dikce zákona, musí se v případě písmene b) jednat o rodiče nezaopatřeného dítěte. Z toho vyplývá, že osoba, která by vypravila pohřeb pěstounovi (poručníkovi) nezaopatřeného dítěte, nemá nárok na pohřebné, a to i přesto, že pěstoun (poručník) osobně pečoval o dítě například od narození.

V souvislosti s výše uvedeným si dovolím úvahu *de lege ferenda*. S ohledem na to, že pěstoun je velmi často jedinou osobou, kterou má nezletilé dítě kolem sebe, jeví se jako vhodné umožnit osobě, která vypravila pohřeb pěstounovi nezaopatřeného dítěte, přiznat tuto dávku i za tuto osobu. Legislativně by šlo o úpravu § 47 zákona o státní sociální podpoře v tom smyslu, že odst. 1 by zněl: Nárok na pohřebné má osoba, která vypravila pohřeb (a) dítěti, které bylo ke dni smrti nezaopatřeným dítětem, nebo (b) osobě, která byla ke dni smrti rodičem nezaopatřeného dítěte nebo *osobou, které bylo dítě svěřeno do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu*. Tato změna by neměla zásadnější vliv na nárůst finančních prostředků ze státního rozpočtu, ale znamenala by narovnání postavení osob, které pečují o nezaopatřené děti bez ohledu na „druh“ péče.

Pohřebné je příjmově netestovaná dávka a činí jednorázově 5 000 korun. Nárok na tuto dávku vzniká pohřbením.

4. Dávky pěstounské péče

Dávky pěstounské péče jsou vyjádřením státu, že pěstounská péče je služba dítěti, kterou je třeba hmotně podporovat nejen kvůli pozitivnímu vlivu na vývoj a rozvoj dítěte, ale také protože pobyt dítěte v ústavním zařízení by byl mnohonásobně nákladnější pro veřejné rozpočty⁴⁶. Dávky pěstounské péče najdeme upraveny v § 47e a násl. ZSPOD. Dávky pěstounské péče nejsou příjmově testovanými dávkami a splněním zákonem daných podmínek na ně vzniká oprávněné osobě nárok.

Dávkami pěstounské péče jsou: (a) příspěvek na úhradu potřeb dítěte, (b) odměna pěstouna, (c) příspěvek při převzetí dítěte, (d) příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, (e) příspěvek při ukončení pěstounské péče do 31. 12. 2021 a (f) příspěvek při pěstounské péči od 1. 1. 2022. Jen pro zajímavost uvádím⁴⁷, kolik bylo v říjnu 2021 vyplaceno jednotlivých dávek podle výše uvedeného dělení a jaká byla celková výše vyplacených dávek – viz tabulka 2.

Tabulka 2 – Počet a výše vyplacených dávek pěstounské péče v říjnu 2021

	Počet vyplacených dávek (v tis.)	Vyplaceno (v mil. Kč)
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	17	105,4
Odměna pěstouna	13,2	224,6
Příspěvek při převzetí dítěte	0,1	1,3
Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla	0	1,5
Příspěvek při ukončení pěstounské péče	0,2	3,7

Pro účely dávek pěstounské péče se jako pěstounská péče posuzuje péče o dítě poskytovaná osobou pečující nebo osobou v evidenci.

Do konce roku 2021 chápe ZSPOD osobu pečující o dítě jako jinou fyzickou osobu odpovědnou za výchovu dítěte, (a) která je pěstounem, (b) která byla do dosažení zletilosti dítěte jeho pěstounem nebo poručníkem, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, (c) které je před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do

⁴⁶ Roční náklady na jedno dítě umístěné v pěstounské péči jsou přibližně 20 tisíc korun, zatímco jedno lůžko v dětských domovech stojí kolem 30 tisíc, v kojeneckých ústavech dokonce 45 tisíc korun. Blíže MACELA, Miroslav. Náklady veřejných rozpočtů na financování péče o ohrožené děti – část III. *Obec a finance* [online]. 2018(3) [cit. 7. prosince 2021]. Dostupné na <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6759063>

⁴⁷ Informace o vyplacených dávkách v rezortu MPSV ČR v říjnu 2021, [cit. 13. prosince 2021]. Dostupné na <https://www.mpsv.cz/documents/20142/2158556/Informace+o+vyplacen%C3%BDch+d%C3%A1vk%C3%A1ch+v+%C5%99%C3%ADjnu+2021.pdf/d1edb621-b84b-72c4-3134-7a251bca0771>

pěstounské péče rozhodnutím soudu dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, a to po dobu trvání takové péče, (d) která je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje, nebo (e) která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem.

V praxi se můžeme setkat s problémem při aplikaci písmene (c) výše, a to v tom smyslu, že není úplně zřejmé, kdy je kvalifikovaně osvědčeno, že dotyčná fyzická osoba má zájem stát se pěstounem. Určitou odpověď nám může dát například Zpráva Veřejného ochránce práv o šetření ve věci nepřiznání pěstounských dávek – odměny pěstounky A. A. a příspěvku na úhradu potřeb dítěte ze dne 31. 10. 2019⁴⁸. V této zprávě je uvedeno, že „zájem lze jistě projevit také podáním návrhu na svěřeni dítěte do pěstounské péče. Nejde však o jediný způsob projevu vůle stát se pěstounem a rozhodně nejde o zákonem stanovenou podmínku. Stěžovatelé o děti pečovali od roku 2014. Od té doby je měli v poručnické péči a nepřestali o ně pečovat ani poté, co soud matce navrátí plnou svéprávnost. O nezletilé sourozence doposud pečují. Stěžovatelé celou dobu spolupracovali s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, jemuž sdělili, že se o děti chtějí dále starat. Proto OSPOD podal jak podnět ke svěřeni dětí do pěstounské péče stěžovatelů, tak i návrh na pěstounskou péči.“ Ke stejné věci se vyjádřil také Krajský soud v Ústí nad Labem ve svém rozsudku ze dne 11. listopadu 2019, sp. zn. 75 Ad 7/2019-78, ve kterém uvedl, že „k tomu, aby byla osoba považována za osobu, která má zájem stát se pěstounem dítěte, které jí bylo dočasně svěřeno do péče, nemusí svůj zájem prokazovat návrhem soudu na svěřeni dítěte do pěstounské péče, jestliže již bylo řízení o svěřeni do pěstounské péče zahájeno. V takovém případě postačuje, je-li zájem stát se pěstounem dítěte dostatečně zřejmý z jiných podkladů.“

Zásadní novelizací ZSPOD, která byla provedena zákonem č. 363/2021 Sb., a jejíž účinnost (většiny ustanovení) je od 1. ledna 2022, došlo k redefinici pojmu osoby pečující pro stanovení nároku na odměnu pěstouna. Nové vymezení pojmu vychází jednak z reflexe aplikačních problémů a dále rozsudku Nejvyššího správního soudu sp. zn. 8 Ads 17/2015 – 49 ze dne 20. 10. 2015⁴⁹. Nově tak vymezení pečující osoby najdeme v § 2a písm. c) ZSPOD. Osobou pečující je fyzická osoba, (1) které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče, pěstounské péče na přechodnou dobu nebo do předpěstounské péče, (2) která osobně pečuje o dítě v průběhu řízení o svěřeni dítěte do její pěstounské péče nebo předpěstounské péče nebo o jejím jmenování poručníkem dítěte, pokud bylo zahájeno z moci úřední, (3) která je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje, (4) která osobně pečuje o dítě, podala-li návrh na svěřeni dítěte do její

⁴⁸ Sp. zn. 2160/2019/VOP/BK, č. j. KVOP-48870/2019

⁴⁹ Dostupný na

http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2015/0017_8Ads_1500049_20151026093234_prevedeno.pdf a ve Sbírce NSS číslo 3/2016, rozhodnutí č. 3353

pěstounské péče nebo předpěstounské péče nebo návrh na její jmenování poručníkem dítěte a není-li tato osobní péče o toto dítě zjevně bezdůvodná. Co lze považovat za bezdůvodnou péči, definuje zcela nové ustanovení § 16a odst. 4 ZSPOD. To říká, že osobní péče o dítě se považuje vždy za zjevně bezdůvodnou, pokud (a) o dítě může osobně pečovat některý z rodičů nebo poručník, (b) o péči o dítě bylo rozhodnuto a nedošlo k podstatné změně poměrů, (c) jde o péči osoby, která dítě protiprávně zadržuje, (d) je jí sledován nepoctivý úmysl, (e) je zjevným zneužitím práva⁵⁰. Vyjádření o tom, zda fyzická osoba, v jejímž případě vede soud řízení o svěřeni dítěte do její předpěstounské či pěstounské péče včetně péče poručenské, o dítě skutečně osobně pečuje a nejedná se o péči zjevně bezdůvodnou, bude vydávat orgán sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má místo trvalého pobytu fyzická osoba mající zájem o svěřeni dítěte do předpěstounské, pěstounské nebo poručenské péče. Podle důvodové zprávy je toto ustanovení nezbytné pro zabránění zneužívání dávek pěstounské péče.

Osobou v evidenci zůstává i po roce 2021 fyzická osoba, která je vedena v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Nárok na dávky pěstounské péče má jednak státní občan České republiky hlášený k trvalému pobytu podle zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných čísel, a dále rozsáhlá skupina cizinců blíže specifikovaných v § 47o odst. 1 písm. b) až h) ZSPOD.

Nárok na dávky pěstounské péče vzniká dnem splnění všech podmínek stanovených zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo Instrukci náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinné politiky č. 1/2016 ze dne 15. 01. 2016, č. j. 2015/67585-231, ze které vychází níže uvedené informace.

V případě svěřeni dítěte do pěstounské péče na základě rozsudku vzniká pěstounovi a svěřenému dítěti nárok na dávky pěstounské péče dnem vykonatelnosti a dávky pěstounské péče je možno vyplatit nejdříve za měsíc, ve kterém se tedy rozsudek o svěřeni dítěte do pěstounské péče stal vykonatelným. Rozsudek soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče je vykonatelný, jakmile nabyl právní moci, a to v souladu s § 161 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Soud může také na návrh některého z účastníků řízení vyslovit předběžnou vykonatelnost rozsudku. Jestliže soud ve výroku rozsudku vysloví předběžnou vykonatelnost, stává se rozsudek vykonatelným dnem doručení písemného vyhotovení účastníkům řízení nebo dnem vyhlášení rozsudku soudem. V praxi se však s tímto případem setkáváme velmi ojediněle.

⁵⁰ Určitým vodítkem, kdy by mohlo jít o zjevné zneužití práva, nám dává judikatura Ústavního soudu, například v nálezu sp. zn. II. ÚS 3646/13. Ústavní soud zde judikoval, že *za zneužití práva je nutné považovat i jednání, jehož cílem není dosažení účelu a smyslu sledovaného právní normou, nýbrž které je v rozporu s ustálenými dobrými mravy vedeno přímým úmyslem způsobit jinému účastníkovi újmu či se na jeho úkor obohatit.*

V případě, že soud ve výroku rozsudku o svěřeni dítěte do pěstounské péče uvede datum, od kterého je dítě pěstounovi svěřeno do pěstounské péče, je z hlediska přiznání dávek pěstounské péče rozhodující datum uvedené ve výroku rozhodnutí, nikoli datum vykonatelnosti rozsudku. Zajímavostí je, že ještě v roce 2014 Ministerstvo práce a sociálních věcí ve své Metodické informaci k posuzování vzniku nároku na dávky pěstounské péče ze dne 28. 4. 2014⁵¹ tvrdilo, že rozhodným okamžikem pro vznik nároku na dávky pěstounské péče je datum vykonatelnosti rozsudku.

Soud může také rozhodnout o svěřeni dítěte do předpěstounské péče podle § 963 občanského zákoníku. U tohoto typu péče může jít o rozhodování formou rozsudku nebo usnesení. V případě svěřeni rozsudkem platí stejné pravidlo jako u svěřeni rozsudkem do pěstounské péče, tj. dnem nároku na výplatu dávek pěstounské péče je den vykonatelnosti rozhodnutí, který se kryje s nabytím právní moci. Pokud je dítě svěřeno do předpěstounské péče usnesením, vzniká nárok na dávky dnem vykonatelnosti. Zde je však odlišnost – usnesení soudu o svěřeni dítěte do předpěstounské péče je předběžně vykonatelné doručením podle § 171 odst. 2 občanského soudního řádu, tzn., že odvolání nemá odkladný účinek.

Dávky pěstounské péče náleží také osobě, které bylo na základě předběžného opatření soudu dítě dočasně svěřeno do péče jako osobě, která má zájem stát se pěstounem. Jde o zatímní úpravu poměrů dítěte a budoucího pěstouna. Soud může rozhodnout

1. o vydání předběžného opatření podle § 452 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních ve spojení s § 924 občanského zákoníku, a to za předpokladu, že dítě bylo tímto předběžným opatřením předáno do péče fyzické osoby, která již před vydáním předběžného opatření podala soudu návrh na svěřeni dítěte do předpěstounské nebo pěstounské péče, a má proto postavení zájemce o pěstounskou péči podle § 4a písm. b) bod 3 ZSPOD platného do 31. 12. 2021. V tomto případě nárok na dávky vzniká vykonatelností usnesení podle § 452 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních. Toto usnesení je vykonatelné dnem vydání podle § 457 zákona o zvláštních řízeních soudních, tj. vykonatelnost je shodná s datem, který je uveden na písemném vyhotovení usnesení jako den vydání. Dávky pěstounské péče v takovém případě náleží nejdříve za měsíc, ve kterém se usnesení o nařízení předběžného opatření stalo vykonatelným.
2. o vydání předběžného opatření podle § 452 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních ve spojení s § 924 občanského zákoníku, a to za předpokladu, že dítě bylo

⁵¹ Č. j. 2014/28786 - 911

tímto předběžným opatřením předáno do péče fyzické osoby, která do jednoho měsíce od vykonatelnosti předběžného opatření podala soudu návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče. V takovém případě je možno přiznat dávky pěstounské péče již za měsíc, ve kterém byl podán návrh soudu na svěřeni dítěte do pěstounské péče. Pokud bylo řízení ve věci svěřeni dítěte do pěstounské péče zahájeno až po uplynutí 1 měsíce od vykonatelnosti předběžného opatření soudu, nárok na dávky pěstounské péče nevznikne, a to ani v případě trvání předběžného opatření v důsledku prodloužení jeho doby trvání v souladu s § 460 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních.

3. o vydání předběžného opatření podle § 74, § 76 odst. 1 písm. e) občanského soudního řádu nebo § 12 zákona o zvláštních řízeních soudních. V tomto případě má osoba, která má zájem stát se pěstounem nárok na dávky pěstounské péče po dobu trvání tohoto předběžného opatření, pokud byl před vydáním předběžného opatření soudu podán zájemcem o pěstounskou péči návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče této osoby. Vznik nároku na dávky pěstounské péče je tedy podmíněn vykonatelným usnesením soudu o nařízení předběžného opatření a podáním návrhu na svěřeni dítěte do pěstounské péče osoby, která má dítě v péči na základě tohoto předběžného opatření soudu. Dávky pěstounské péče v takovém případě náležejí nejdřív za měsíc, ve kterém se usnesení soudu o nařízení předběžného opatření stalo vykonatelným. Usnesení je vykonatelné vyhlášením účastníkům řízení, a pokud nedošlo k vyhlášení, je vykonatelné doručením tomu, komu se v předběžném opatření ukládá povinnost, tj. většinou doručením rodičům nebo jiným osobám, u kterých se dítě aktuálně nachází. Vykonatelnost usnesení soudu o předběžném opatření podle § 76 občanského soudního řádu tak není závislá na právní moci, ale na doručení rozhodnutí, a proto se usnesení soudu o předběžném opatření zpravidla stává vykonatelné přede dnem nabytí právní moci. Předběžné opatření podle § 76 občanského soudního řádu trvá až do pravomocného skončení soudního řízení ve věci svěřeni dítěte do pěstounské péče, pokud není soudem rozhodnuto o zrušení předběžného opatření ještě před pravomocným skončením řízení ve věci samé.
4. o vydání předběžného opatření podle § 102 odst. 1 občanského soudního řádu, které soud nařídil v průběhu řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče a kterým soud dočasně svěřil dítě do péče osoby, která již před vydáním předběžného opatření podala soudu návrh na svěřeni dítěte do předpěstounské nebo pěstounské péče. Nárok na dávky pěstounské péče vzniká vykonatelností usnesení soudu o předběžném

opatření. Vykonatelnost usnesení soudu o předběžném opatření podle § 102 občanského soudního řádu tak není závislá na právní moci, ale na doručení rozhodnutí, a proto se usnesení soudu o předběžném opatření zpravidla stává vykonatelné přede dnem nabytí právní moci. Předběžné opatření podle § 102 občanského soudního řádu trvá až do pravomocného skončení soudního řízení ve věci svěřeni dítěte do pěstounské péče, pokud není soudem rozhodnuto o zrušení předběžného opatření ještě před pravomocným skončením řízení ve věci samé.

Dávky pěstounské péče náleží podle § 939 občanského zákoníku v případě osobní péče i poručníkovi dítěte, a to ode dne vykonatelnosti rozsudku soudu o jmenování této osoby poručníkem dítěte v souladu s ustanovením § 928 občanského zákoníku. Rozsudek soudu o poručenství je vykonatelný, jakmile nabyl právní moci, tzn., že den vykonatelnosti se zásadně shoduje se dnem nabytí právní moci. Soud může na návrh některého z účastníků řízení vyslovit rovněž předběžnou vykonatelnost rozsudku o jmenování osoby poručníkem dítěte. Jestliže soud ve výroku vysloví předběžnou vykonatelnost, stává se rozsudek vykonatelný dnem doručení písemného vyhotovení rozsudku účastníkům řízení.

Dále dávky pěstounské péče náleží osobě, která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o jmenování této osoby poručníkem dítěte. Dávky pěstounské péče náleží ode dne zahájení soudního řízení o jmenování osoby poručníkem, pokud se již k tomuto dni nachází dítě v osobní péči této osoby. Pokud osoba převezme dítě do osobní péče až po dni zahájení soudního řízení ve věci poručenství, vzniká nárok na dávky pěstounské péče ode dne převzetí osobní péče o dítě. Dávky pěstounské péče náleží až do pravomocného skončení řízení ve věci poručenství dítěte a pokud je osoba jmenována poručníkem, nárok na dávky zůstává zachován a dávky jsou plynule vypláceny i nadále. Je-li soudem pravomocně rozhodnuto o zamítnutí návrhu na jmenování osoby poručníkem dítěte, nárok na dávky pěstounské péče zaniká ke dni právní moci rozsudku soudu.

Je třeba rozlišovat vznik nároku na dávku pěstounské péče (tj. zda jsou splněny všechny podmínky stanovené ZSPOD) a vznik nároku na výplatu dávky pěstounské péče (tj. podání žádosti o přiznání dávky pěstounské péče). Ve většině případů nárok na výplatu dávky pěstounské péče vzniká později oproti vzniku nároku na dávku, protože žádost o dávky není zpravidla podána ve stejný den, kdy vzniká péče o dítě poskytovaná pěstounem a kdy tím pádem vzniká i nárok na dávky pěstounské péče. ZSPOD dává v § 47r odst. 2 a 3 dostatečně dlouhé lhůty pro podání žádosti o dávky. Konkrétně je možné u opakujících se dávek tuto žádost podat až do 1 roku ode dne, od kterého dávka náleží. U jednorázových dávek (příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla) lze žádost podat do 1 roku ode

dne převzetí dítěte nebo ode dne nabytí právní moci rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče, jde-li o příspěvek při převzetí dítěte a u příspěvku na osobní automobil do 1 roku ode dne zakoupení motorového vozidla, nebo zaplacení opravy motorového vozidla.

O dávkách pěstounské péče rozhoduje a vyplácí je krajská pobočka Úřadu práce dle místa trvalého pobytu pěstouna, popř. zletilého nezaopatřeného dítěte u příspěvku na úhradu potřeb dítěte, příspěvku při ukončení pěstounské péče do konce roku 2021 nebo nové dávky od ledna 2022 zaopatřovacího příspěvku. Žádost se podává na předepsaném tiskopisu na kterékoli kontaktním pracovišti místně příslušné krajské pobočky Úřadu práce. Náležitosti žádosti upravuje § 47w ZSPOD. O odvolání proti rozhodnutí krajské pobočky Úřadu práce o dávkách pěstounské péče, které nemá odkladný účinek, rozhoduje Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Příjemce dávky pěstounské péče, stejně jako žadatel o dávku, mají povinnost písemně ohlásit příslušné krajské pobočce Úřadu práce od 8 dnů změny ve skutečnostech rozhodných pro trvání nároku na dávku, její výši nebo výplatu. Konkrétně se může jednat například o přijetí dalšího dítěte do péče nebo naopak ukončení pěstounské péče. Při nesplnění ohlašovací povinnosti může být vypočítán přeplatek na dávce pěstounské péče podle § 47z ZSPOD

Opakující se dávky pěstounské péče se vyplácí zpětně, a to po uplynutí kalendářního měsíce, za který náležely. Jednorázové dávky se vyplácí nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla dávka přiznána. Dávky jsou vypláceny dle výběru příjemce dávky na platební účet určený příjemcem dávky pěstounské péče, nebo poštovní poukázkou.

Dávky pěstounské péče se považují za započitatelné příjmy pro přiznání dávek pomoci v hmotné nouzi podle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, s výjimkou příspěvku na bydlení. Naopak se dávky pěstounské péče nepovažují za příjem pro určení přiměřených nákladů na bydlení pro účely příjmu u příspěvku na živobytí, dále se nezapočítávají do rozhodného příjmu podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Výkon rozhodnutí (exekuce) je možný jen z opakujících se dávek, tedy z odměny pěstouna v případě dluhu pěstouna, a příspěvku na úhradu potřeb dítěte v případě dluhu nezaopatřené osoby⁵².

Nárok na dávku pěstounské péče nelze postoupit ani dát do zástavy a nejsou předmětem dědictví. Zemřela-li oprávněná osoba po uplatnění nároku na dávku pěstounské péče, vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nárok na částky splatné do dne smrti oprávněné osoby postupně manžel(ka), děti, rodiče nebo osoba pečující, jestliže žili s oprávněnou osobou v době její smrti

⁵² S odkazem na § 317 odst. 2 občanského soudního řádu.

v domácnosti. Byla-li dávka přiznána před smrtí oprávněné osoby, vyplatí se splatné částky, které nebyly vyplaceny do dne smrti oprávněné osoby, postupně osobám uvedeným výše.

Obecný úvod k dávkám pěstounské péče bych si dovolil zakončit připomenutím ustanovení § 10 odst. 1 písm. f) ZSPOD, které ukládá pracovníkům orgánů sociálně-právní ochrany dětí povinnost poskytnout nebo zprostředkovat rodičům (analogicky osobám nahrazující péči rodičů) na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dítěte podle zvláštních právních předpisů. V praxi se nejčastěji jedná o poradenství v oblasti nepojistných sociálních dávek, dávek důchodového nebo nemocenského pojištění, apod. Dle stanoviska Veřejného ochránce práv je orgán sociálně-právní ochrany dětí povinen doporučit osobám, jež fakticky převzaly dítě do péče, nejen právně vhodnou formu náhradní rodinné péče, ale rovněž je upozornit na souvislosti týkající se sociálních dávek či v podrobnostech odkázat na příslušné orgány (např. Úřad práce ČR)⁵³. Jak dále uvádí veřejný ochránce práv⁵⁴, není povinností sociálních pracovníků znát detailně právní úpravu dávek. Měli by však mít povědomí o existenci sociálních dávek, základních podmínek pro jejich přiznání a prokazatelně odkázat klienty na řešení situace s úřadem práce, případně pracovníky úřadu práce sami kontaktovat.

4.1 Odměna pěstouna

Odměna pěstouna je upravena v § 47i a násl. ZSPOD a v současném systému náhradní rodinné péče je chápána jako hmotné zabezpečení osob, které převzali do své péče zpravidla cizí dítě. Lze ji chápat jako příjem za poskytnuté služby dítěti, které by jinak poskytoval například (a) dětský domov ve formě plného přímého zaopatření dle § 2 odst. 7 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, (b) zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 42 ZSPOD nebo (c) zdravotnické zařízení – dětský domov pro děti do 3 let věku podle § 43 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

Podle Jindřicha Psutky⁵⁵ je odměna pěstounovi vyplácena za řádný výkon všech složek pěstounství a má představovat přímý majetkový prospěch pečující osoby. Jde současně o kompenzaci za vynaložený čas.

Odměna pěstouna je považována za sociální výhodu, a proto se k ní budou vztahovat relevantní předpisy Evropské unie. Půjde zejména o Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU

⁵³ Stanovisko Veřejného ochránce práv, sp. zn.:66/2012/VOP ze dne 25. září 2012 [cit. 10. prosince 2021]. Dostupné na <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/572>

⁵⁴ ŠABATOVÁ, Anna, Petra ŠUPLEROVÁ, Klára ILLE, et al. *Rodina a dítě II*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, 2017. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv).

⁵⁵ In: PSUTKA, Jindřich. *Péče o jmění nezletilého dítěte*. Praha: C. H. Beck, 2021, str. 402

č. 492/2011 ze dne 5. dubna 2011 o volném pohybu pracovníků uvnitř Unie, Směrnici Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. dubna 2004 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států, Směrnice Rady 2003/109/ES ze dne 25. listopadu 2003 o právním postavení státních příslušníků třetích zemí, kteří jsou dlouhodobě pobývajícími rezidenty, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/95/EU ze dne 13. prosince 2011 o normách, které musí splňovat státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti, aby mohli požívat mezinárodní ochrany, o jednotném statusu pro uprchlíky nebo osoby, které mají nárok na doplňkovou ochranu, a o obsahu poskytnuté ochrany, Směrnice 2003/86/ES o právu na sloučení rodiny.

Odměna pěstouna se považuje pro účely zákonů upravující daně z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění považuje za příjem ze závislé činnosti. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že osoby pečující i osoby v evidenci jsou účastníky pojistných dávkových systémů.

Výkon jiné výdělečné činnosti nemá vliv na odměnu pěstouna. To znamená, že jak osoba pečující, tak osoba v evidenci si mohou k odměně pěstouna přivydělávat.

4.1.1 Oprávněné osoby

Nárok na odměnu pěstouna má podle právní úpravy platné do 31. 12. 2021 osoba pečující a osoba v evidenci. Nárok na odměnu pěstouna má i osoba pečující nebo osoba v evidenci, jestliže nezaopatřené dítě, které jí bylo svěřeno do péče, nemá po dosažení zletilosti nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte jen proto, že požívá důchod z důchodového pojištění, jehož výše je stejná nebo vyšší než uvedený příspěvek.

Při společné pěstounské péči manželů náleží odměna pěstouna pouze jednomu z nich, a to na základě jejich dohody. Nedohodnou-li se manželé, určí příslušná krajská pobočka úřadu práce, kterému z manželů se odměna pěstouna přizná. Instrukce také popisuje situaci, že manželé mají každý svěřeny děti pouze do své výlučné péče. V tomto případě se situace posuzuje vždy jako by manželé měli děti svěřené do společné pěstounské péče. Stejně je třeba postupovat v případě, že některé děti jsou svěřeny do společné pěstounské péče a některé do výlučné péče jednoho z manželů.

Krajská pobočka úřadu práce může při rozhodování o dávce v případech, kdy manželé spolu nejméně po dobu tří měsíců prokazatelně nežijí, rozhodnout o tom, že se nepřihlíží ke skutečnosti, že oba manželé jsou osobami pečujícími nebo osobami v evidenci v souladu s § 47i

odst. 3 ZSPOD. V takovém případě pak bude každý z manželů pro účely přiznání odměny pěstouna posuzován samostatně.

Novela ZSPOD publikovaná pod č. 363/2021 Sb. zavádí zásadní koncepční změnu spočívající v rozlišování zprostředkované a nezprostředkované pěstounské péče. Na toto rozdělení jsou pak navázány dávky pěstounské péče. Nově budou mít nárok na odměnu pěstouna od ledna 2022 pouze osoby pečující, které poskytují dítěti zprostředkovanou pěstounskou péči (osoby prošly odborným posouzením⁵⁶ na krajském úřadu, přípravou k přijetí dítěte do rodiny, byli vytipováni jako vhodní pečovatelé k cizímu dítěti), a osoba v evidenci. Zprostředkovanou pěstounskou péči se podle § 47a ZSPOD účinného od 1. 1. 2022 myslí (1) pěstounská péče poskytovaná dítěti osobou pečující po doručení oznámení o vhodnosti této osoby stát se pěstounem tohoto dítěte⁵⁷, (2) pěstounská péče na přechodnou dobu, (3) pěstounská péče poskytovaná sourozenci dítěte svěřeného do pěstounské péče podle (1), je-li poskytována toutéž osobou pečující.

Osobám pečujícím, které poskytují nezprostředkovanou pěstounskou péči (návrh na svěřeni dítěte do péče podávali přímo k soudu z důvodu, že jde o osoby dítěti příbuzné či blízké, neabsolvují povinně odborné posouzení a přípravy k přijetí dítěte do rodiny) zanikne nárok na odměnu pěstouna ze zákona k 31. 12. 2021. Nově si tyto osoby budou moci požádat o přiznání dávky příspěvek při pěstounské péči (blíže dále).

Aplikační problém v rozlišení, zda se jedná o zprostředkovanou či nezprostředkovanou pěstounskou péči, může nastat v situaci, kdy si pěstoun na přechodnou dobu, kterému bylo dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, po čase požádá o svěřeni tohoto konkrétního dítěte do tzv. dlouhodobé pěstounské péče bez zprostředkování krajským úřadem (tzn., že nemá oznámení o vhodnosti, jak jej vyžaduje § 47a odst. 1 písm. b) bod 1 ZSPOD. Vzhledem k tomu, že se nejen tyto případy stávají, vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí „Upřesnění k výkladu pojmů zavedených zákonem č. 363/2021 Sb. do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v § 47a odst. 1 – zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče“⁵⁸. Tento dokument říká, že v případě, že dojde ke změně formy péče u téže osoby pečující a téhož svěřeného dítěte, je třeba na pokračující osobní péči nadále pohlížet jako na zprostředkovanou. Za zprostředkovanou pěstounskou péči je tedy třeba vždy považovat i například předpěstounskou péči, kterou soud následně přeměnil na pěstounskou péči nebo poručenskou péči, které

⁵⁶ Dle ustanovení § 27 ZSPOD.

⁵⁷ Srov. § 24 odst. 2 písm. a) a odst. 3 ZSPOD.

⁵⁸ Dostupné na

<https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/V%C3%BDklad+zprost%C5%99edkovan%C3%A1+x+nezprost%C5%99edkovan%C3%A1+PP.pdf/0c688013-4f76-ddc4-8c90-2867ff4fd814> [cit. 13. prosince 2021]

předcházela pěstounská péče (nebo naopak) a dále všechny případy přeměny pěstounské péče na přechodnou dobu v jinou formu péče (předpěstounská, pěstounské nebo poručenská péče). Je tedy důležité, aby zde existovalo nepřerušované trvání vztahu téže osoby pečující a svěřeného dítěte. Naopak není důležitá právní forma péče. Ministerské upřesnění také uvádí, že za zprostředkovanou pěstounskou péči je třeba pro účely dávek pěstounské péče považovat také pěstounskou péči vykonávanou manželem (manželkou) zprostředkovaného pěstouna, byť on sám původně zprostředkován dítěti jako náhradní rodič nebyl. Může jít například o situace, kdy se zprostředkovaná pěstounka (samožadatelka) vdá a dojde ke svěřením dítěte původně v pěstounské péči jen samožadatelky do společné pěstounské péče manželů, nebo kdy o zprostředkování žádá jen jeden z manželů, tento je zařazen do evidence osob vhodných stát se pěstouny, je mu doručeno oznámení o vhodnosti, ale návrh k soudu na svěřením tohoto dítěte podají jako společný návrh manželů. To, zda se jedná o zprostředkovanou či nezprostředkovanou pěstounskou péči se vždy posuzuje ve vztahu ke konkrétnímu dítěti, a tak mohou nastat obé varianty v jedné pěstounské rodině – jedno dítě bylo manželům zprostředkováno krajským úřadem (tj. mají oznámení o vhodnosti) a u druhého dítě – spolužáka dítěte svěřeného do pěstounské péče, o něhož se rodiče nedokáží postarat, si manželé napřímo podají návrh na svěřením do pěstounské péče k soudu a budou tak bráni jako nezprostředkovaní pěstouni k tomuto druhému dítěti.

Odměna pěstouna podle znění ZSPOD platného do 31. 12. 2021 nenáleží osobě v evidenci po dobu, po kterou je přerušeno zprostředkování pěstounské péče na přechodnou dobu podle § 24b odst. 1 písm. a) a d) ZSPOD. Od ledna 2022 došlo pouze k přeformulování předmětného ustanovení v tom smyslu, že odměna pěstouna nenáleží osobě v evidenci po dobu, po kterou je přerušeno vedení v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Osobě v evidenci je odměna pěstouna vyplácena od právní moci rozhodnutí krajského úřadu o zařazením do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny podle § 22 ZSPOD. Osobě pečující pak okamžikem vykonatelnosti rozsudku soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče, který zpravidla splývá v jedno s právní mocí, nejdříve však může nastat doručením předběžně vykonatelného rozsudku.

4.1.2 Odměna pěstouna v případě prarodičů a praprarodičů

Prarodičům či praprarodičům svěřeného dítěte jakožto pěstounům náleží podle § 47j odst. 3 ZSPOD odměna pěstouna do 31. 12. 2021 pouze v případech hodných zvláštního zřetele, zejména s ohledem na sociální a majetkové poměry pěstouna a jeho rodiny a s přihlédnutím ke

zdravotnímu stavu dítěte. V případě péče o tři a více dětí, ať již příbuznými či nikoli, náleží odměna pěstouna podle § 47j odst. 1 písm. c) bod 1 ZSPOD vždy, zvláštní zřetel se zde tedy neposuzuje.

Pro účely rozhodnutí o přiznání odměny pěstouna je krajská pobočka úřadu práce v těchto případech povinna si vyžádat vyjádření příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Příslušný OSPOD vydává svoje vyjádření v rámci správního řízení a pro krajskou pobočku úřadu práce má pouze doporučující a nezávazný charakter, nicméně krajská pobočka úřadu práce je povinna vyjádření OSPOD při svém rozhodování vždy zohlednit⁵⁹. Je žádoucí, aby se vždy jednalo ze strany OSPOD o individualizované vyjádření⁶⁰, které by mělo zohlednit odvozenou vyživovací povinnost prarodičů podle § 910 občanského zákoníku, zabránit případnému zneužívání dávky a také předejít situaci, kdy by nedostatek finančních prostředků negativně ovlivnil péči o dítě. Důvodová zpráva k novele ZSPOD publikovaná pod č. 410/2012 Sb. k tomuto ještě uvádí, že „plněním vyživovací povinnosti se přitom vedle poskytování peněžitých plnění na uspokojení potřeb dítěte rozumí rovněž zajišťování osobní péče o děti.“ Podle novely ZSPOD se nově nebude u pěstounů – prarodičů posuzovat tzv. zvláštní zřetel, protože nová dávka příspěvek při pěstounské péči bude náležet při splnění zákonných podmínek automaticky.

Při posuzování nároku prarodiče nebo praprarodiče svěřeného dítěte je třeba dle Instrukce č. 1/2016 vycházet zejména z toho, že v důsledku svěřením dítěte do pěstounské péče by nemělo dojít k podstatnému snížení životní úrovně prarodiče nebo praprarodiče a jeho rodiny. Jsou-li celkové sociální a majetkové poměry osoby pečující a její rodiny takové, že by v souvislosti se svěřením vnuka nebo pravnuka do pěstounské péče mohla být na straně prarodiče nebo praprarodiče a ostatních spolužijících členů rodiny ohrožena či ztížena úhrada nákladů na výživu a jiné osobní potřeby a úhrada nákladů na domácnost (i po započtení příspěvku na úhradu potřeb dítěte), je zásadně nezbytné odměnu pěstouna prarodiči nebo praprarodiči svěřeného dítěte přiznat. Totéž dle Instrukce platí i v případě dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu svěřeného dítěte, se kterým jsou spojeny zvýšené osobní, časové a finanční nároky na výkon pěstounské péče.

Odchylný režim odměňování je v případě pěstounské péče prarodičů odůvodněn tím, že prarodičům svědčí podpurná vyživovací povinnost k jejich vnoučatům za předpokladu, že své primární vyživovací povinnosti nemohou dostát rodiče dětí⁶¹. Plnění vyživovací povinnosti nelze vyžadovat od jiné osoby než od prarodičů či od praprarodičů. Je-li dítě svěřeno do společné

⁵⁹ Srov. Dokument Ministerstva práce a sociálních věcí: Součinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí při posuzování nároku prarodičů a praprarodičů na odměnu pěstouna ze dne 7. prosince 2012, č. j. 2012/95047-21

⁶⁰ Sp. zn. 266/2019/VOP/IR, č. j. KVOP-28721/2019

⁶¹ Srov. bod 108 důvodové zprávy k zákonu č. 401/2012 Sb.

pěstounské péče manželů, má ten z manželů, který není prarodičem svěřeného dítěte, nárok na odměnu pěstouna i tehdy, pokud druhému z manželů tato dávka nenáleží, protože je prarodičem svěřeného dítěte a nejde o případ hodný zvláštního zřetele. Krajská pobočka úřadu práce tedy není v tomto případě oprávněna si rozšířit okruh osob taxativně uvedených v § 47j odst. 3 ZSPOD, u kterých zkoumá, zda jde o případ hodný zvláštního zřetele⁶². Pro posouzení nároku na dávku je zásadní matrikové (právní), nikoli biologické či morální příbuzenství.

V současné době získává nárok na odměnu pěstouna přibližně 93 - 95 % pěstounů – prarodičů. Nezbyvá než souhlasit se tím, že institut „případu hodného zvláštního zřetele“ tak v praxi postrádá smysl a představuje pouze zvýšené administrativní zatížení sociálních pracovníků a dávkového správního orgánu⁶³. Orgány sociálně-právní ochrany dětí vydají negativní stanovisko většinou jen v případech, kdy chtějí upozornit na skutečnost, že k pěstounské péči fakticky nedochází, neboť celá rodina žije i s rodičem společně⁶⁴. Důvodem pro záporné vyjádření k nepřiznání odměny pěstouny nemůže být automaticky ani skutečnost, že prarodič dítěte je vedle výkonu pěstounské péče výdělečně činný ve formě zaměstnání nebo samostatné výdělečné činnosti. Podle veřejného ochránce práv⁶⁵ neexistuje jednotná rozhodovací praxe v posuzování případů hodných zvláštního zřetele, a to nejen mezi jednotlivými kraji v rámci České republiky, ale i uvnitř jednotlivých krajů. Je proto podle mého názoru správné, že nově koncipovaná dávka pro příbuzenské osoby pečující bude přiznána automaticky všem a zvláštní zřetel již nebude u těchto osob posuzován.

Souhlasím s rozdělením pěstounské péče na zprostředkovanou a nezprostředkovanou a s tím související rozdílné odměňování pěstounů. Je to dobrý první krok k systémovějšímu uchopení rozdílností pěstounské péče vykonávané k dítěti cizími lidmi nebo jeho příbuznými. Jak vyplývá z Analýzy situace příbuzenské pěstounské péče⁶⁶, tento názor sdílí i většina aktérů systému péče o ohrožené děti. Celkem 65 % obecních úřadů obcí s rozšířenou působností toto odlišení podporuje, mezi pověřenými osobami k výkonu sociálně-právní ochrany dětí je tento názor rozšířen méně, podporuje ho mírně nadpoloviční většina respondentů. Osobně bych šel cestou modifikovaného slovenského modelu dávkové podpory pěstounů a jim svěřených dětí,

⁶² Sp. zn. 1569/2017/VOP/EHŠ, č. j. KVOP-7545/2017

⁶³ *Návrh systémového řešení výkonu a podpory příbuzenské pěstounské péče* [online]. Praha, 2019 [cit. 16. listopadu 2021]. Dostupné na <http://www.pravonadestvi.cz/stahnout-soubor/navrh-systemoveho-reseni-vykonu-a-podpory-pribuzenske-pestounske-pecefina>

⁶⁴ *Analýza situace příbuzenské pěstounské péče* [online]. 2017 [cit. 10. prosince 2021]. Dostupné na <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2018/10/Analýza-situace-pribuzenske-pestounske-pece.pdf>. Institut projektového řízení a. s., str. 82

⁶⁵ Sp. zn. 6433/2018/VOP/BPK, č. j. KVOP-10538/2019

⁶⁶ *Analýza situace příbuzenské pěstounské péče* [online]. 2017 [cit. 10. prosince 2021]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2018/10/Analýza-situace-pribuzenske-pestounske-pece.pdf>. Institut projektového řízení a. s.

který je popsán v kapitole 10. Tento model je v základu postavený na tom, že v případě příbuzenské péče vzniká nárok pouze na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, nikoli však na odměnu pěstouna. V našem systému – i s ohledem na poznatky z praxe – vidím jako ideální variantu, že by příspěvek při pěstounské péči byl vyplácen jen v případě péče o tři nezaopatřené děti nebo alespoň o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II nebo vyšším.

4.1.3 Výše odměny pěstouna a vývoj její výše v minulosti

Odměna pěstouna je ve znění ZSPOD platném do 31. 12. 2021 stanovena pevnými částkami za kalendářní měsíc – viz tabulka 3. K jejímu zvýšení může dojít při splnění podmínek stanovených v § 58b ZSPOD⁶⁷ nařízením vlády. Doposud se tak však nikdy nestalo.

Tabulka 3 – Výše odměny pěstouna v Kč do 31. 12. 2021

Odměna pěstouna, je-li pečováno o	Odměna pěstouna v Kč do 31. 12. 2021
(a) Jedno dítě	12 000
(b) Dvě děti	18 000
(c) Tři děti	20 000
(d) Minimálně jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost)	30 000
(e) Za každé další dítě svěřené do péče osoby pečující se odměna pěstouna podle písm. (c) a (d) výše zvyšuje o	6 000
Odměna osoby v evidenci, a to i v případě, že nepečuje o žádné dítě	20 000
Za každé další dítě, které je osobě v evidenci svěřeno do jiné péče, než je pěstounská péče na přechodnou dobu, se odměna pěstouna zvyšuje o	6 000

Od 1. 1. 2022 je v ZSPOD využíván mechanismus navázání odměny pěstouna na minimální mzdu. Minimální mzda je nejnižší měsíční (hodinová) mzda, kterou mohou zaměstnavatelé platit zaměstnancům v České republice. Koncept minimální mzdy existuje v novodobých dějinách již od začátku 50. let minulého století, kdy tehdejší Československo ratifikovalo Úmluvu o zavedení metod stanovení minimálních mezd. Minimální mzda pro rok 2022 je stanovena nařízením vlády č. 405/2021 Sb. a činí 16 200 korun.

Výše odměny pěstouna u osoby pečující je shrnuta v tabulce 4.

⁶⁷ Ke zvýšení odměny pěstouny může dojít nařízením vlády, pokud se úhrnný index spotřebitelských cen zvýšil o 5%.

Tabulka 4 – Výše odměny pěstouna v Kč od 1. 1. 2022

Počet dětí	Odměna pěstouna v Kč podle novely ZSPOD od 1. 1. 2022
(a) Jedno dítě	1 x minimální mzda (MM) = 16.200
(b) Dvě děti	1,5 x MM = 24.300
(c) Tři děti	2 x MM = 32.400
(d) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I (lehká závislost)	1,2 x MM = 19.440
(e) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II - IV	2 x MM = 32.400
(f) Za každé další dítě	0,5 x MM = 8.100 0,75 x MM = 12.150 v případě závislosti ve stupni III nebo IV

Výše odměny pěstouna u osoby v evidenci je shrnuta v tabulce 5.

Tabulka 5 – Výše odměny pěstouna u osoby v evidenci od 1. 1. 2022

	Odměna pěstouna v Kč podle novely ZSPOD od 1. 1. 2022
Osoba v evidenci, která nepečuje o žádné dítě nebo o 1 dítě	1,8 x MM = 29.160
Osoba v evidenci, které bylo svěřeno jedno dítě a toto dítě je osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (lehká závislost)	2 x MM = 32.400
Osoba v evidenci, které bylo svěřeno jedno dítě a toto dítě je osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost)	2,2 x MM = 35.640
Za každé další dítě, které je osobě v evidenci svěřeno	0,3 x MM = 4.860 0,5 x MM = 8.100 v případě závislosti ve stupni III nebo IV.

S odměnou pěstouna – jako dávkou za provádění výkonu pěstounské péče - se v novodobých dějinách poprvé setkáváme v zákoně č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči⁶⁸. Ustanovení § 8 uvedeného zákona přiznává odměnu pěstounovi za výkon pěstounské péče, a to až do dosažení zletilosti dítěte. Po dosažení zletilosti dítěte se dosavadnímu pěstounovi zachovává nárok na odměnu po dobu, po kterou se dítěti zachovává příspěvek na úhradu potřeb (podrobněji o něm dále). Podle tohoto zákona odměna nenáleží, je-li pěstounem rodič (prarodič) otce nebo matky dítěte, ale v případech zvláštního zřetele hodných (sociálně odůvodněné případy – např. babička dítěte, svěřeného jí do pěstounské péče, je odkázána jen na sociální důchod) může však být přiznána odměna za výkon pěstounské péče i prarodičům. Stejně nároky jako

⁶⁸ Dostupný na <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1973/015-1973.pdf>

pěstounovi přiznává výše uvedený zákon také opatrovníkovi podle § 78 tehdejšího zákona o rodině, jestliže o dítě osobně pečuje. V této době byla odměna pěstouna osvobozena od jakéhokoli zdanění. Nepodléhala tedy dani ze mzdy, dani z příjmu obyvatelstva ani jinému zdanění a není započitatelná do příjmů rozhodných pro vyměření nemocenského, dávek sociálního zabezpečení apod. (používáno tehdejší platné názvosloví). Odměna pěstouna náležela v plné výši i v té době, kdy pěstoun dočasně osobně nepečuje o dítě z důvodu nemoci nebo léčení ve zdravotnickém zařízení anebo z jiných vážných důvodů. O odměně pěstouna rozhodoval okresní národní výbor.

Odměna pěstouna činila tehdy 200 Kčs za každé svěřené dítě a kalendářní měsíc. Jen pro představu, v roce 1973 byla průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v civilním sektoru národního hospodářství 2.164 Kčs⁶⁹.

Způsob odměňování pěstounů se v čase víceméně neměnil, pouze docházelo ke zvyšování částky. Zákonem č. 112/1984 Sb., na částku 300 Kčs (průměrná hrubá mzda 2.875 Kčs), zákonem č. 118/1992 Sb., na částku 400 Kčs (průměrná hrubá mzda 4.644 Kčs), zákonem č. 154/1993 Sb., na částku 500 Kč (průměrná hrubá mzda 5.904 Kč), zákonem č. 336/1993 Sb., na částku 750 Kč (průměrná hrubá mzda 7.004 Kč), zákonem č. 245/1994 Sb., na částku 840 Kč (průměrná hrubá mzda 8.307 Kč).

Následnou novelizací provedenou zákonem č. 118/1995 Sb. byly dávky pěstounské péče vyňaty ze zákona o pěstounské péči a vloženy do zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Již v zákoně o pěstounské péči dostala vláda legitimaci zvyšovat částky příspěvku pro dítě a odměny pěstouna, a to s přihlédnutím k růstu životních nákladů a příjmů z výdělečné činnosti⁷⁰. Toto ustanovení platilo až do 30. září 1995, následně bylo zrušeno. Nikdy však využito nebylo a částky se zvyšovaly vždy pouze novelizací zákona.

Jak bylo uvedeno výše, od roku 1995 (do konce roku 2012) najdeme dávky pěstounské péče upraveny zákonem o státní sociální podpoře, konkrétně v ustanovení § 36 a násl. Výše měsíční odměny pěstouna byla stanovena jako součin částky na osobní potřeby pěstouna (tj. částky potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb⁷¹) a koeficientu 0,50 za každé dítě svěřené do pěstounské péče. Částka potřebná k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb byla stanovena zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve

⁶⁹ Údaje dle Českého statistického úřadu, dostupné na <https://www.czso.cz/documents/10180/35067255/1100251539.pdf/afd4b303-aa1d-42f6-a1e8-8bab1b3f58ae?version=1.1>

⁷⁰ Upřesnění včleněno do zákona o pěstounské péči novelizací zákonem 154/1993 Sb.

⁷¹ § 8 odst. 1 písm. b) zákona č. 117/1995 Sb., ve znění zákona č. 137/1996 Sb.

znění zákona ČNR č. 10/1993 Sb., zákona č. 84/1993 Sb., a zákona č. 118/1995 Sb. a činila 1.680 Kč. Z toho vyplývá, že odměna pěstouna při péči o jedno dítě činila 840 Kč. Níže v tabulce 6 jsou uvedeny další novelizace a výše odměny.

Tabulka 6 – Částky životního minima a výše odměny pěstouna při péči o jedno dítě

Novelizace částky na osobní potřeby v zákoně o životním minimu	Částka v Kč	Výše odměny při péči o jedno dítě
Zákonem č. 219/1996 Sb. (účinnost 1. 10. 1996)	1 800	900
Zákonem č. 123/1997 Sb. (účinnost 1. 7. 1997)	1 920	975
Zákonem č. 289/1997 Sb. (účinnost 2. 12. 1997)	2 020	1 010
Zákonem č. 56/2000 Sb. (účinnost 1. 4. 2000)	2 130	1 065
Zákonem č. 492/2000 Sb. (účinnost 1. 1. 2001)	2 190	1 095
Zákonem č. 271/2001 Sb. (účinnost 1. 10. 2001)	2 320	1 160
Zákonem č. 669/2004 Sb. (účinnost 1. 1. 2005)	2 360	1 180
Zákonem č. 115/2006 Sb. (účinnost 1. 7. 2006) v návaznosti na zákon č. 134/2006 Sb., kterým se zvyšuje koeficient součinu na 1,0	2 400	2 400

Od 1. ledna 2007 byla odměna pěstouna navázána na životní minimum (dále jen „ŽM“) jednotlivce a součin koeficientu 1,0, tzn., že do 31. prosince 2011 činila odměna pěstouna 3 126 Kč a od 1. ledna 2012 do 31. prosince 2012 pak částku 3 410 Kč (1 krát násobek ŽM).

Zákonem č. 401/2012 Sb. došlo ke zrušení celé části třetí, hlavy sedmé zákona o státní sociální podpoře, která upravovala dávky pěstounské péče. Ty jsou od té doby upraveny v části páté, hlavě druhé zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti dnem 1. ledna 2013 a stanovila pevné částky odměny pěstouna. Důvodem bylo podle důvodové zprávy sjednocení právní úpravy a také odlišný věcný charakter dávek pěstounské péče od ostatních dávek státní sociální podpory. V souvislosti se záměrem profesionalizovat pěstounskou péči budou dávky pěstounské péče pojímány jako odměna za poskytovanou službu. Na rozdíl od ostatních dávek státní sociální podpory se ani v budoucnosti nepředpokládá příjmové či majetkové testování těchto dávek.

4.1.4 Odměna pěstouna a dočasná pracovní neschopnost

Nikoliv každé onemocnění nebo úraz osoby pečující nebo osoby v evidenci má za následek vznik dočasné pracovní neschopnosti. Záleží na posouzení osobou pečující/osobou v evidenci a ošetřujícím lékařem. Pokud si například osoba pečující zlomí ruku, nebude to mít

asi zásadní vliv na výkon pěstounské péče a není potřeba řešit pracovní neschopnost. Pokud by však osoba pečující nebo osoba v evidenci musela například nastoupit do nemocnice, může lékař rozhodnout o vzniku dočasné pracovní neschopnosti pro výkon pěstounské péče. Pro poskytování nemocenského v tom případě platí následující pravidla.

Odměna pěstouna se poskytuje i po dobu dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény osoby pečující nebo osoby v evidenci, nejdéle však do konce kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, v němž dočasná pracovní neschopnost vznikla nebo v němž byla nařízena karanténa. Po dobu, po kterou osoba pečující nebo osoba v evidenci pobírá v případě pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény odměnu pěstouna, není jí nemocenské poskytováno⁷². Rovněž nebude nemocenské poskytováno v tom měsíci, ve kterém dojde k ukončení neschopnosti osoby pečující nebo osoby v evidenci, neboť za tento měsíc náleží odměna pěstouna v plné výši jako za celý kalendářní měsíc, ačkoliv nárok na dávku trvá pouze po část měsíce od ukončení pracovní neschopnosti⁷³.

V případě, že má osoba pečující nebo osoba v evidenci zaměstnání, ze kterého je odváděno pojistné na nemocenské pojištění či vykonává „pojištěnou“ samostatnou výdělečnou činnost a bude uznána dočasně práce neschopnou k činnosti pěstouna a současně k tomuto jinému zaměstnání („pojištěné“ samostatné výdělečné činnosti), bude jí od 15. kalendářního dne trvání dočasné pracovní neschopnosti náležet nemocenské z titulu tohoto zaměstnání („pojištěné“ samostatné výdělečné činnosti), ale také odměna pěstouna. Ta však nejdéle do konce kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, ve kterém dočasná pracovní neschopnost vznikla. Pokud bude pracovní neschopnost delší než dva měsíce (měsíc vzniku pracovní neschopnosti plus jeden následující měsíc), nebude odměna pěstouna vyplácena a vznikne nárok na nemocenské z titulu nemocenského pojištění osoby pečující nebo osoby v evidenci.

4.1.5 Odměna pěstouna a oblast zaměstnanosti

Podle ustanovení § 25 odst. 1 písm. p) zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti nemůže být osoba pečující nebo osoba v evidenci uchazečem o zaměstnání a pobírat podporu v nezaměstnanosti v případě, že jí je vyplácena odměna pěstouna z důvodu péče alespoň o tři děti nebo alespoň o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby minimálně ve stupni II, nebo se jedná o osobu v evidenci. Osoby pečující, jimž je vyplácena odměna pěstouna

⁷² Srov. § 16 písm. b) zákona č. 187/2006. Sb., o nemocenském pojištění

⁷³ Srov. § 47p odst. 3 písm. a) ZSPOD

podle § 47j odst. 1 písm. a) a b) ZSPOD, tj. pečují-li o jedno nebo dvě děti tak mohou být vedeny v evidenci uchazečů o zaměstnání a mohou pobírat podporu v nezaměstnanosti, samozřejmě za předpokladu splnění zákonem o zaměstnanosti stanovených podmínek. Zřejmě nedopatřením zákonodárci opomenuli novelizací publikovanou pod č. 363/2021 Sb. provést i novelizaci zákona o zaměstnanosti, a tak od 1. 1. 2022 existuje reálná možnost, že osoby v evidenci mohou být vedeny v evidenci uchazečů o zaměstnání a pobírat podporu v nezaměstnanosti, protože předmětné ustanovení zákona o zaměstnanosti se vztahuje pouze na odměny pěstounů stanovených v odst. 1 § 47j ZSPOD, přičemž odměna osoby v evidenci je specifikována v odst. 2 § 47j ZSPOD účinného od 1. 1. 2022.

Osoby pečující i osoby v evidenci mohou být vedeni jako zájemci o zaměstnání podle § 22 zákona o zaměstnanosti. Nejčastější motivací k podání žádosti o zařazení do evidence jako zájemce o zaměstnání bývá, že člověk – zájemce o zaměstnání – se bude chtít rekvalifikovat. Tedy krajská pobočka Úřadu práce České republiky mu bude v případě evidence, schválí-li požadovanou rekvalifikaci, hradit náklady rekvalifikace⁷⁴.

Osoby pečující i osoby v evidenci mohou vykonávat další výdělečnou činnost.

4.2 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte najdeme upravený v § 47f ZSPOD. Jedná se o dávku, která má sloužit k pokrytí základních běžných denních potřeb dítěte v pěstounské péči, nikoli k tvorbě jmění nezletilého či jeho rozšiřování. Jde o plnění rozmnožující majetek dítěte⁷⁵. Nakládání s touto dávkou není neběžnou záležitostí, jde o právní jednání, která se týkají každodenního života dítěte, a proto není třeba schválení soudem⁷⁶. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je tedy náhrada výživného dítěte, které by jinak hradili rodiče. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte vyplácí stát prostřednictvím úřadu práce, a proto nárok na soudem stanové výživné přechází na stát. Pokud rodiče hradí stanovené výživné a toto je vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte, je rozdíl vyplácen dítěti. O využití této přesahující částky by měl rozhodnout soud v tom smyslu, zda mají být prostředky využity k okamžité spotřebě ve prospěch dítěte, nebo mají být spořeny⁷⁷.

Příspěvek na úhradu potřeb je jedinou dávkou pěstounské péče, která patří mezi koordinované rodinné dávky dle nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004 ze

⁷⁴ DOUŠOVÁ, Jana. *Úřad práce a uchazeč o zaměstnání*. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 52

⁷⁵ PSUTKA, Jindřich. *Péče o jmění nezletilého dítěte*. Praha: C. H. Beck, 2021, str. 401

⁷⁶ Rozsudek Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 27. dubna 2015, sp. zn. 0 P 119/2005

⁷⁷ CILEČKOVÁ Kateřina. In ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2018, str. 489.

dne 29. dubna 2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení spolu s prováděcím nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 987/2009 ze dne 16. září 2009. U koordinované dávky není vyžadována podmínky trvalého či přechodného pobytu, ani podmínka bydliště.

4.2.1 Oprávněné osoby

Na příspěvek na úhradu potřeb má nárok nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče, bez rozlišení, zda jde o „dlouhodobou“ pěstounskou péči nebo pěstounskou péči na přechodnou dobu. Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte se zachovává i po dosažení zletilosti dítěte, pokud toto splňuje podmínky nezaopatřenosti dle § 11 až 16 zákona o státní sociální podpoře a dále za předpokladu, že dítě trvale⁷⁸ žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti osobou pečující. Podle Instrukce č. 1/2016 odpovídá podmínka společného trvalého spoluzití a spolupodílení se na nákladech své potřeby pojmu domácnost⁷⁹, jak ji chápal dnes již neplatný § 115 zákona č. 40/1964 Sb. Problém může nastat u dítěte, které bylo do dne zletilosti svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, tedy osobě v evidenci, nikoli osobě pečující, tak jak to požaduje § 47f odst. 2 pro kontinuální výplatu příspěvku na úhradu potřeb dítěte i po dosažení 18. roku věku. Touto situací se zabýval Nejvyšší správní soud⁸⁰, který řekl, že přestože zákon o sociálně-právní ochraně dětí, který je k občanskému zákoníku ve vztahu speciality, stejně jako občanský zákoník rozlišuje jednotlivé druhy pěstounské péče, nerozlišuje jednotlivé druhy pěstounů. I osoby vykonávající pěstounskou péči na přechodnou dobu totiž označuje jako pěstouny a ty je třeba po dobu výkonu této pěstounské péče považovat za osoby pečující. To vyplývá například z § 47i odst. 1 ZSPOD, podle kterého má nárok na odměnu pěstouna osoba pečující a osoba v evidenci. Nárok na odměnu pěstouna má i osoba pečující nebo osoba v evidenci, jestliže nezaopatřené dítě, které jí bylo svěřeno do péče, nemá po dosažení zletilosti nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte jen proto, že požívá důchod z důchodového pojištění, jehož výše je stejná nebo vyšší než uvedený příspěvek. Byť se citované ustanovení týká nároku na odměnu pěstouna, je z něj nepochybné, že nárok na tuto odměnu má jak osoba pečující, tak osoba v evidenci též za specifické situace, kdy dítě po dosažení zletilosti nemá nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, avšak pouze proto, že požívá vyšší nebo stejný důchod z důchodového pojištění. Jestliže zákon přiznává nárok na

⁷⁸ Trvalé je podle judikatury takové soužití, které není předem časově omezeno. Blíže např. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. prosince 2012, sp. zn. 21 Cdo 678/2011 nebo Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. října 2012, sp. zn. 21 Cdo 2301/2012. Podmínka je splněna také v případě, že se dítě s bývalým pěstounem nezdržuje ve stejné domácnosti nepřetržitě, tzn., že tato podmínka je splněna například u zletilých dětí, které studují mimo místo bydliště a bydlí na vysokoškolské koleji, ale jinak mají své bydliště stále v místě bydliště bývalého pěstouna.

⁷⁹ Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. října 2015, sp. zn. 8 Ads 17/2015-49

odměnu pěstouna všem pěstounům i za specifické situace, tím spíše je nárok na odměnu dán i tehdy, pokud svěřená osoba po nabytí zletilosti nárok na příspěvek má. Ustanovení § 47i odst. 1 ZSPOD s touto situací evidentně počítá, a to i v případě nabytí zletilosti v péči osoby v evidenci. Podle NSS jsou pro stanovení podmínek nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte důležité faktické objektivní poměry dítěte resp. osoby, která nabyla zletilosti, nikoli důvody vnější, jejichž existenci objektivně nemohl příjemce dávky ovlivnit. Nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče může jen obtížně ovlivnit, zda bude svěřeno do trvalé pěstounské péče, či zda soud přistoupí ve specifické situaci při rozhodování o pěstounské péči nezletilce relativně nedlouho před nabytím zletilosti k pěstounské péči na přechodnou dobu. Pokud bychom přistoupili pouze na jazykovou a formální interpretaci, došlo by k neodůvodněné nerovnosti v přístupu k příspěvku mezi zletilými dětmi podle toho, v jakém druhu pěstounské péče byli umístěni před nabytím zletilosti. Výše uvedený interpretační problém vyřešila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí publikovaná pod č. 363/2021 Sb., která zpřesnila definici osob pečujících. Podle nového § 2a je osobou pečující také fyzická osoba, které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu.

Další aplikační problém z praxe, který vyřešila novela ZSPOD z roku 2021, je stav, kdy v kalendářním měsíci došlo k předání dítěte z péče osoby pečující nebo osoby v evidenci do péče jiné osoby pečující nebo osoby v evidenci. Ukažme si to na příkladu z praxe: Osoba v evidenci (pěstoun na přechodnou dobu) dne 12. 11. 2021 předá nezletilé nezaopatřené dítě do péče osoby pečující (dlouhodobého pěstouna). Příspěvek za měsíc listopad se v plné výši vyplatí pěstounovi, který převzal 12. 11. 2021 dítě do své péče z péče pěstouna na přechodnou dobu. Krajská pobočka Úřadu práce se vždy řídí vykonatelností soudního rozhodnutí o svěřeni dítěte z péče osoby v evidenci do péče osoby pečující. V případech nesouladu faktické péče o dítě s výplatou příspěvku na úhradu potřeb dítěte Ministerstvo práce a sociálních věcí doporučuje⁸¹ finanční vyrovnání mezi pečovateli. Pokud je tedy po část měsíce dítě ještě svěřeno osobě v evidenci, měly by budoucí pečovatelé (osoby pečující) poskytnout přiměřenou částku z příspěvku na úhradu potřeb dítěte za tyto dny, kdy o dítě v souladu s právním stavem fakticky pečoval. Tímto vyrovnáním by bylo zajištěno naplnění účelu této dávky, která je, jak jsem již zmínil, náhradou za výživné. V krajním řešení by se mohlo jednat též o bezdůvodné obohacení ve smyslu § 2991 občanského zákoníku. Vzhledem k tomu, že příspěvek na úhradu potřeb dítěte je nárokem a příjmem nezletilého nezaopatřené dítěte, musí výplata příspěvku zásadně sledovat to, která

⁸¹ Srov. Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinní politiky a náměstka pro řízení sekce zaměstnanosti a nepojistných dávek č. 16/2007 ze dne 5. října 2017, č. j. MPSV-2017/134041-23. [cit. 9. listopadu 2021]. Dostupná na https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/INSTRUKCE_16-2017.pdf/7f3e7464-b3f6-8096-9d83-470949dca247

osoba pečující má nezletilé dítě ve své péči v kalendářním měsíci, ve kterém se dávka vyplácí. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je tak třeba vyplatit k rukám osoby pečující nebo osoby v evidenci, která má dítě v péči v době výplaty dávky. Jelikož se příspěvek na úhradu potřeb dítěte vyplácí zpětně, tj. po uplynutí kalendářního měsíce, za který náleží, může dojít k situaci, že příspěvek bude vyplacen k rukám jiné osoby pečující nebo osoby v evidenci, než která zajišťovala péči o dítě v kalendářním měsíci, za který příspěvek na úhradu potřeb dítěte náleží. Jestliže se dítě předává z péče osoby pečující nebo osoby v evidenci, avšak nikoli do péče jiné osoby pečující nebo osoby v evidenci, ale do péče jiné osoby odpovědné za výchovu, popř. rodiče, uplatní se v takovém případě zvláštní úprava o výplatě příspěvku osobě pečující podle § 47f odst. 1 ZSPOD a příspěvek bude vyplacen té osobě pečující nebo osobě v evidenci, která zajišťovala péči o dítě před jeho předáním do péče jiné osobě odpovědné za výchovu nebo rodiči. Od ledna 2022 bude tato situace vyřešena tím způsobem, že je-li nezletilé nezaopatřené dítě během jednoho kalendářního měsíce bezprostředně po sobě svěřeno do péče různých osob pečujících, vyplácí se příspěvek na úhradu potřeb dítěte osobě pečující, která o dítě pečuje po delší část měsíce. Pokud péče různých osob pečujících, kterým je nezletilé nezaopatřené dítě během jednoho kalendářního měsíce bezprostředně po sobě svěřeno, trvala stejnou dobu, určí krajská pobočka Úřadu práce, která o příspěvku na úhradu potřeb dítěte rozhoduje, které z těchto osob se bude příspěvek na úhradu potřeb dítěte vyplácet.

O příspěvek na úhradu potřeb dítěte žádá za nezletilé dítě osoba pečující nebo osoba v evidenci. Do dosažení zletilosti dítěte se příspěvek na úhradu potřeb vyplácí osobě pečující nebo osobě v evidenci. Od splátky příspěvku na úhradu potřeb dítěte náležející za kalendářní měsíc následující po měsíci, v němž dovršilo zletilosti, se tento příspěvek vyplácí tomuto dítěti.

V případě, že dítě dosáhne zletilosti v době svěřeni do pěstounské péče na přechodnou dobu, nárok na příspěvek na úhradu potřeb nevzniká, protože se předpokládá, že zletilé dítě již nebude sdílet společnou domácnost.

Nárok je podle Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinné politiky MPSV č. 1/2006⁸² zachován (popř. opětovně přiznán) i v případě, že dojde k dočasnému přerušeni nároku na dávku, např. v situaci, kdy se dítě nejprve stane zaopatřeným a po určité době se opět obnoví jeho nezaopatřenost, zejména z důvodu pokračování studia a soustavné přípravy na budoucí povolání.

V případě, že zletilé nezaopatřené dítě uzavře manželství, je třeba upozornit na to, že manželovi tohoto dítěte vzniká vyživovací povinnost podle § 697 občanského zákoníku, která

⁸² Č. j. 2015/67585-231

má přednost před vyživovací povinností rodičů k dítěti. Právo nezaopatřeného dítěte na výživné od svého manžela přechází na stát až do výše přiznaného a vypláceného příspěvku na úhradu potřeb dítěte a krajská pobočka Úřadu práce je v tomto případě povinna podat proti manželovi dítěte návrh k soudu na stanovení vyživovací povinnosti.

4.2.2 Výše příspěvku na úhradu potřeb

Výše příspěvku je odstupňovaná podle věku dítěte a dle skutečnosti, zda se jedná o dítě, která je podle § 8 zákona o sociálních službách osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby.

Současnou výši příspěvku na úhradu potřeb dítěte shrnuje následující tabulka:

Tabulka 7 – Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte v Kč

Dítě ve věku	Dítě bez závislosti na pomoci jiné osoby	Dítě ve stupni závislosti I (lehká závislost)	Dítě ve stupni závislosti II (středně těžká závislost)	Dítě ve stupni závislosti III (těžká závislost)	Dítě ve stupni závislosti IV (úplná závislost)
Do 6 let	4 950	5 115	6 105	6 490	7 040
6-12	6 105	6 215	7 480	7 975	8 635
12-18	6 985	7 095	8 580	9 130	9 570
18-26	7 260	7 425	8 910	9 460	9 900

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte nenáleží po dobu, po kterou je dítě v plném přímém zaopatření⁸³ zařízení pro péči o děti nebo mládež (např. diagnostický ústav nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc) nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí soudu nebo jiného příslušného orgánu o svěřeni dítěte do péče nahrazující péči rodičů. Pokud je však dítě hospitalizováno ve zdravotnickém zařízení, příspěvek na úhradu potřeb dítěte náleží, protože ve zdravotnickém zařízení se poskytujeme pouze stravování a ubytování, nikoliv však ošacení.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte nenáleží také v případě, že dítě bylo vzato do vazby nebo nastoupilo výkon trestního opatření odnětí svobody. Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte pak zanikne po uplynutí prvního kalendářního měsíce trvání vazby nebo trestního opatření odnětí svobody.

⁸³ Zařízení v rámci plného přímého zaopatření dle § 7 odst. 4 zákona o státní sociální podpoře poskytuje dítěti ubytování, stravování a ošacení.

4.2.3 Souběh příspěvku na úhradu potřeb dítěte s dalšími dávkami

Za nezaopatřené dítě nelze podle § 11 odst. 3 zákona o státní sociální podpoře považovat dítě, které je poživatелеm invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně, a proto v tomto případě dítě nemůže pobírat příspěvek na úhradu potřeb dítěte, ale jen a pouze tento invalidní důchod.

Jestliže dítě požívá důchod z důchodového pojištění (např. sirotčí nebo pro invaliditu I. a II. stupně), náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte, jen je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi tímto příspěvkem a důchodem. Z úpravy § 47g odst. 2 ZSPOD vyplývá, že důchod přiznaný nezaopatřenému dítěti z důchodového pojištění má tomuto dítěti úplně nebo částečně nahrazovat příspěvek na úhradu potřeb dítěte, který by jinak nezaopatřenému dítěti náležel v plné výši. Vzhledem k účelu citované zákonné úpravy je žádoucí, aby s důchodem náležejícím nezletilému nezaopatřenému dítěti mohla stejně jako s příspěvkem na úhradu potřeb dítěte hospodařit osoba pečující nebo osoba v evidenci, do jejíž péče bylo nezletilé nezaopatřené dítě svěřeno.

Jedná-li se však o nezletilé nezaopatřené dítě, nemůže být samotné dítě jako oprávněná osoba nikdy příjemcem důchodu – za takové dítě přiznaný důchod přijímá (a) zákonný zástupce nebo poručník, (b) soudem jmenovaný opatrovník nebo (c) zvláštní příjemce důchodu ustanovený obecním úřadem podle § 118 odst. 3 zákona č. 582/1991 Sb., tj. jestliže zákonný zástupce nebo opatrovník nemůže výplatu důchodu přijímat nebo pokud by se výplatou důchodu k jeho rukám zřejmě nedosáhlo účelu, kterému má dávka sloužit.

V případě zletilého nezaopatřeného dítěte je příjemcem důchodu (a) samotné dítě jako oprávněná osoba, (b) opatrovník jmenovaný soudem v případě, že zletilé dítě bylo rozhodnutím soudu omezeno na svéprávnosti nebo (c) zvláštní příjemce ustanovený obecním úřadem v případě, že oprávněné dítě nebo opatrovník nemůže výplatu důchodu přijímat anebo v případech, kdy by se výplatou dávky dosavadnímu příjemci zřejmě nedosáhlo účelu, kterému má dávka sloužit. Zákon také říká, že zvláštním příjemcem může být ze zákona také občan, kterému byl sirotčí důchod vyplácen do dne nabytí svéprávnosti dítěte, a to od tohoto dne.

Pokud dítě, které je svěřované do pěstounské péče, pobírá sirotčí důchod, měl by orgán sociálně-právní ochrany dětí i bez výslovné žádosti poskytnout pěstounovi ideálně již při předání dítěte poradenství ohledně sirotčího důchodu a příspěvku na úhradu potřeb dítěte podle § 10 odst. 1 písm. f) ve spojení s § 11 odst. 5 ZSPOD.

Jestliže příjemce sirotčího důchodu (zpravidla zákonný zástupce dítěte) nevyužívá dávku ve prospěch⁸⁴ oprávněného dítěte k zajištění jeho dítěte, je třeba tuto situaci bezodkladně vyřešit. První variantou je jmenování opatrovníka dítěti pro přijímání sirotčího důchodu a pro

⁸⁴ Jak to ukládá § 118 odst. 4 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálních zabezpečení

hospodaření se sirotčím důchodem. Orgán sociálně-právní ochrany dětí v tomto případě musí k soudu podat návrh na omezení rodičovské odpovědnosti v tom smyslu, že rodiče nebudou oprávněni přijímat sirotčí důchod náležející jejich dítěti a s tímto důchodem hospodařit. Současně s tím orgán sociálně-právní ochrany dětí navrhne jmenování opatrovníka dítěti, který bude namísto rodičů oprávněn a povinen sirotčí důchod za dítě přijímat a hospodařit s tím. Opatrovníkem může být jmenován jakýkoli vhodný člověk, který s tím souhlasí, a to znamená, že může jít také o pěstouna nebo jinou osobu, které bylo na základě rozhodnutí soudu svěřeno dítě do péče. V případě, že žádné takové osoby není, nebo navrhané osoby se jmenováním nesouhlasí, jmenuje soud opatrovníkem podle § 944 ve spojení s § 930 odst. 3 občanského zákoníku a § 17 písm. a) ZSPOD, orgán sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Tento je povinen opatrovnictví převzít. Druhou – rychlejší, mimosoudní - variantou je ustanovení zvláštního příjemce sirotčího důchodu na základě rozhodnutí obecnímu úřadu podle § 188 odst. 3 zákona č. 582/1991 Sb. Podnět k ustanovení zvláštního příjemce sirotčího důchodu může dát kdykoli, tj. i pěstoun nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pro správní řízení ve věci ustanovení zvláštního příjemce důchodu platí podpůrně obecná úprava správního řádu, včetně úpravy lhůt pro vydání rozhodnutí podle § 71 správního řádu. Obecní úřad by měl proto o ustanovení zvláštního příjemce rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 30 dnů od zahájení řízení, resp. do 60 dnů od zahájení řízení v případě, že by se ve věci nařizovalo ústní jednání. Místní příslušnost se řídí místem trvalého pobytu fyzické osoby, jíž se řízení týká. Účastníky řízení o ustanovení zvláštního příjemce důchodu jsou dítě, jakožto poživatel důchodu, a osoba, která má být ustanovena zvláštním příjemcem. V tomto řízení je tedy místně příslušný obecní úřad podle místa trvalého pobytu dítěte, ale také obecní úřad podle místa trvalého pobytu osoby, která má být ustanovena zvláštním příjemcem. Pokud jsou tedy místně příslušné dva obecní úřady, koná řízení ten, který jej zahájil jako první, pokud se nedohodly jinak.

V případě svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu je podle Veřejného ochránce práv⁸⁵ i Ministerstva práce a sociálních věcí⁸⁶ nejpraktičtější, aby byl zvláštním příjemcem důchodu podle § 118 odst. 1 písm. a) zákona o organizaci a provádění sociálního zabezpečení ustanoven příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí. Při změně pečující osoby pak není nutné měnit rovněž zvláštního příjemce důchodu a dávka může být bezodkladně vyplácena nové pečující osobě. Bude-li opatrovníkem nebo zvláštním příjemcem jmenován

⁸⁵ Zpráva o šetření ve věci poskytnutí nebo zprostředkování poradenství ohledně sirotčího důchodu a příspěvku na úhradu potřeb dítěte, sp. zn. 7910/2020/VOP/IR, č. j. KVOP-37275/2021 ze dne 1. září 2021. [cit. 10. listopadu 2021]. Dostupná na <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/7910-20-IR-Z18-6.pdf>

⁸⁶ Blíže Informace ohledně možného postupu změny výplaty sirotčího důchodu u dítěte, které je svěřeno do náhradní (rodinné) péče ze dne 15. července 2021, č. j. MPSV-2021/111722-233/1

orgán sociálně-právní ochrany dětí, je samozřejmé, že by vyplacený sirotčí důchod zasílal v plné výši ne účet pěstouna na přechodnou dobu nebo jiné osobě pečující, která bude aktuálně zajišťovat péči o svěřené dítě.

Souběh příspěvku na péči a příspěvku na úhradu potřeb dítěte je možný, a to z toho důvodu, že z poskytnutého příspěvku na péči by měla být hrazena dané osobě pomoc, kterou jim může poskytovat osoba blízká, asistent sociální péče nebo třeba registrovaný poskytovatel sociálních služeb a z příspěvku na úhradu potřeb by měly být hrazeny věci běžné spotřeby.

4.3 Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Jde o jednorázovou dávku, která má pokrýt mladému dospělému opouštějícímu pěstounskou péči základní výdaje související s osamostatněním se.

Příspěvek při ukončení pěstounské péče lze analogicky přirovnat k věcné pomoci nebo jednorázovému peněžitému příspěvku podle § 33 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, který je poskytován dítěti, jemuž byl ukončen pobyt v zařízení z důvodu dosažení zletilosti (popř. dovršením věku 19 let v případě prodloužení ústavní nebo ochranné výchovy), pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání. Záleží však na řediteli zařízení, jak vysoký bude jednorázový peněžitý příspěvek, a to podle skutečné potřeby v době propuštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem.

4.3.1 Oprávněné osoby

Nárok na tuto dávku má podle § 47h ZSPOD fyzická osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči (dlouhodobé, přechodné nebo v péči poručníka).

4.3.2 Výše příspěvku při ukončení pěstounské péče

Příspěvek při ukončení pěstounské péči činí 25 000 korun a její výplata dávky se odkládá ke dni zániku nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, popř. ke dni, který následuje po dni, kdy dítě dosáhlo zletilosti v případě umístění do pěstounské péče na přechodnou dobu.

Pokud dítě v pěstounské péči nepobíralo příspěvek na úhradu potřeb dítěte kvůli tomu, že pobíralo důchod z důchodového pojištění, příspěvek při ukončení pěstounské péče i přesto náleží a bude vyplacen po zániku nároku na důchod z důchodového pojištění.

Příspěvek při ukončení pěstounské péče bude vyplácen pouze do 31. 12. 2021. K tomuto datu bude ustanovení § 47h ZSPOD zrušeno. Od roku 2022 bude nahrazena jednorázovým zaopatřovacím příspěvkem (více viz dále).

4.4 Příspěvek při pěstounské péči

Novela ZSPOD zakotvila novou sociální dávku pro osoby pečující poskytující dítěti nezprostředkovanou pěstounskou péči – příspěvek při pěstounské péči. Příspěvek při pěstounské péči je klasická sociální dávka a pro účely zákona o SSP se nezapočítává do rozhodného příjmu rodiny, její pobírání nevyklučuje nárok na předčasný starobní důchod.

Příspěvek při pěstounské péči je příjmově netestovaná nepojistná dávka, která na rozdíl od odměny pěstouna - kterou měly tyto osoby do 31. 12. 2021 - není pro účely zákonů o dani z příjmů a sociální a zdravotní pojištění brána jako příjem ze závislé činnosti. Povinné zdravotní a dobrovolné sociální pojištění je tedy třeba v těchto případech řešit jiným způsobem. Může jít např. o úhradu pojistného z jiného zaměstnání, nebo se může jednat o pojištěnce, za které platí pojistné stát. Tomu tak je dle § 7 odst. 1 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění tehdy, pokud jde o (vyjmenovány pouze relevantní možnosti): (1) poživatele důchodu z důchodového pojištění, (2) příjemce rodičovského příspěvku, (3) ženu na mateřské dovolené, (4) osobu na rodičovské dovolené, (5) osobu pobírající peněžitou pomoc v mateřství, (6) uchazeče o zaměstnání, (7) osobu pobírající dávku v hmotné nouzi a osoby s nimi společně posuzované⁸⁷, (8) osoba, která je závislá na péči jiné osoby min ve stupni II, a osoby pečující o tyto osoby, a osoby pečující o osoby mladší 10 let, které jsou závislé na péči jiné osoby ve stupni I, (9) osobu, která je invalidní ve třetím stupni nebo která dosáhla věku potřebného pro nárok na starobní důchod, avšak nesplňuje další podmínky pro přiznání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně nebo starobního důchodu a nemá příjmy ze zaměstnání, ze samostatné výdělečné činnosti a nepožívá žádný důchod z ciziny, nebo tento důchod nepřesahuje měsíční částku ve výši minimální mzdy, (10) osobu celodenně osobně a řádně pečující alespoň o jedno dítě do sedmi let věku nebo nejméně o dvě děti do 15 let věku.

V případě nezprostředkovaných pěstounů nebude možné z nově zavedené dávky příspěvek při pěstounské péči uplatňovat daňové slevy (zvýhodnění), nadále je možné je ale

⁸⁷ Za podmínky, že nejsou podle tvrzení plátce dávky v hmotné nouzi v pracovním ani obdobném vztahu ani nevykonávají samostatnou výdělečnou činnost, nejsou uchazeči o zaměstnání a nejde o poživatele starobního důchodu, invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, vdovského nebo vdoveckého důchodu, ani o poživatele rodičovského příspěvku nebo o nezaopatřené dítě.

uplatnit z jiného příjmu, čili jde o motivační prvek pro osoby, které nyní jiné příjmy než odměnu pěstouna nemají, k hledání zaměstnání⁸⁸.

4.4.1 Oprávněné osoby

Nárok na příspěvek při pěstounské péči má osoba pečující, která poskytuje dítěti nezprostředkovanou pěstounskou péči.

4.4.2 Výše příspěvku při pěstounské péči

Příspěvek při pěstounské péči je stanoven ve dvou výších v závislosti na tom, zda osoba pečující má vůči dítěti vyživovací povinnost, či nikoli. V případě, kdy nezprostředkovaná osoba pečující nemá vyživovací povinnost, nejčastěji z praxe půjde o tety, strýce, zletilé sourozence, osoby blízké, jsou částky uvedeny v tabulce 8.

Tabulka 8 – Výše příspěvku při pěstounské péči v Kč pro osoby bez vyživovací povinnosti

Počet dětí	Příspěvek při pěstounské péči v Kč
(a) Jedno dítě	2,3 x životní minimum (ŽM) = 8.878
(b) Dvě děti	2,3 x ŽM x 2 = 17.756
(c) Tři děti	2,3 x ŽM X 3 = 26.634
(d) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I (lehká závislost)	2,3 x ŽM = 8.878
(e) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost)	5,5 x ŽM = 21.230
(f) Za každé další dítě	2,3 x ŽM = 8.878 5,5 x ŽM = 21.230 v případě závislosti ve stupni III nebo IV.

U nezprostředkované pěstounské péče, kterou vykonávají prarodiče nebo prarodiče (tedy osoby se subsidiární vyživovací povinností podle § 910 zákona č. 89/2021 Sb.), se jedná o částky uvedené v tabulce 9. Tyto částky jsou navázány na životní minimum, které je chápáno jako minimální hranice peněžních příjmů občana, pod níž nastává stav hmotné nouze. Životní minimum bylo do českého systému státní sociální podpory zavedeno v roce 1991 zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu.

⁸⁸ Srov. Pozměňovací návrhy poslanců Aleše Juchelky a Petra Dolínka vedený pod č. 8551, [cit. 3. prosince 2021]. Dostupné na https://www.psp.cz/sqw/text/orig2_sqw?idd=190719&pdf=1

Tabulka 9 – Výše příspěvku při pěstounské péči v Kč pro osoby s vyživovací povinností

Počet dětí	Příspěvek při pěstounské péči v Kč
(a) Jedno dítě	$1,8 \times \check{Z}M = 6.948$
(b) Dvě děti	$1,8 \times \check{Z}M \times 2 = 13.896$
(c) Tři děti	$1,8 \times \check{Z}M \times 3 = 20.844$
(d) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I (lehká závislost)	$1,8 \times \check{Z}M = 6.948$
(e) Jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost)	$5,5 \times \check{Z}M = 21.230$
(f) Za každé další dítě	$1,8 \times \check{Z}M = 6.948$ $5,5 \times \check{Z}M = 21.230$, v případě závislosti ve stupni III nebo IV.

4.5 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla nebo jeho opravu je dávkou, která má za cíl usnadnit mobilitu pěstounských rodin s větším počtem nezaopatřených dětí. Poskytnutí příspěvku je vázáno na vlastnictví motorového vozidla osobou pečující, která o poskytnutí příspěvku žádá a která bude jeho příjemcem. Pokud jde o společnou pěstounskou péči manželů a vozidlo je společným jmění manželů, může o příspěvek žádat kterýkoliv z manželů. V případě výlučného vlastnictví vozidla, musí být žadatelem tento výlučný vlastník.

Příspěvek na celkovou nezbytnou opravu osobního motorového vozidla může být poskytnut i na jiné vozidlo, než na které byl předtím poskytnut příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla. Rovněž může být poskytnuto několik dílčích příspěvků na více samostatných oprav, které si celková oprava osobního motorového vozidla vyžádala, maximálně však do limitu uvedeného níže.

Využití příspěvku bude příjemce povinen doložit kupní smlouvou a daňovým dokladem o koupi nebo opravě vozidla.

4.5.1 Oprávněné osoby

Nárok na příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla má osoba pečující, která má v pěstounské péči nejméně tři děti⁸⁹ nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o tři

⁸⁹ Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinné politiky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 1/2016 ze dne 15. ledna 2016 (č. j. 2015/67585-231) připouští vznik nároku na příspěvek i v případě, že alespoň jedno z dětí je

děti, včetně nezaopatřených dětí, jež zakládají osobě pečující nárok na odměnu pěstouna, pokud zakoupila osobní motorové vozidlo nebo zajistila nezbytnou celkovou opravu motorového vozidla a toto vozidlo nepoužívá pro výdělečnou činnost.

Je zajímavé a minimálně zamyšleníhodné pro zákonodárce, že úřad práce, který dávku vyplácí, vůbec nezkontroluje, zda je žadatel, popřípadě některá další osoba ve společné domácnosti, vlastníkem řidičského oprávnění. Vzhledem k tomu, že toto vnímám jako příklad špatné praxe, zejména s ohledem na následnou minimální možnost vymožení vyplacené dávky, proto si dovoluji další úvahu *de lege ferenda*. Ta by spočívala v novelizaci § 47m ZSPOD v tom smyslu, že by došlo k přidání nového odstavce ve znění: „Osoba pečující, která žádá o příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, nebo některá jiná osoba ze společné domácnosti, musí disponovat odpovídajícím řidičským oprávněním k řízení motorového vozidla dle zvláštního právního předpisu⁹⁰.“

4.5.2 Výše příspěvku na zakoupení osobního motorového vozidla

Výše příspěvku na zakoupení osobního motorového vozidla činí 70 % pořizovací ceny motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však 100 000 korun. Součet těchto příspěvků poskytnutých osobě pečující v období posledních 10 kalendářních let před dnem podání žádosti nesmí přesáhnout 200 000 korun.

Příspěvek může být poskytnut i před zakoupením osobního motorového vozidla. Použití příspěvku je pak osoba pečující povinna prokázat do šesti měsíců od jeho poskytnutí. Pokud tento příspěvek nepoužila k zakoupení osobního motorového vozidla, je povinna příspěvek vrátit. Osoba pečující je dále povinna vrátit poměrnou část přiznaného příspěvku v případě, že do pěti let ode dne, kdy jí byl příspěvek poskytnut, osobní motorové vozidlo prodala, darovala, započala jej používat pro výdělečnou činnost nebo přestala vykonávat pěstounskou péči, nikoli z vážných zdravotních důvodů.

svěřeno do formy péče, která je dle § 4a definována jako péče osoby pečující, a další dvě děti mohou být svěřeny do péče osoby v evidenci.

⁹⁰ § 80 a násl. zákona č. 361/2000 Sb., o silničním provozu.

5. Zaopatřovací příspěvek

Jde o příjmově netestovanou sociální dávku, která bude od 1. 1. 2022 existovat ve dvou formách – opakující se dávka nebo jednorázový příspěvek. Zaopatřovací příspěvek nepodléhá výkonu rozhodnutí nebo exekuce a nemůže být předmětem dohody o srážkách. Nárok na zaopatřovací příspěvek není předmětem dědictví. Zaopatřovací příspěvek má charakter náhradního výživného a je-li výživné vyšší než tento příspěvek, náleží rozdíl dítěti. Do konce roku 2027 je možné si vybrat, zda pobírat po zletilosti prolongované dávky pěstounské péče (tj. odměnu pěstouna nebo příspěvek při pěstounské péči a příspěvek na úhradu potřeb dítěte) nebo již jen zaopatřovací příspěvek.

Zaopatřovací příspěvek bude považován za sociální výhodu. Vztahují se proto k němu relevantní předpisy Evropské unie⁹¹.

5.1 Opakující se zaopatřovací příspěvek a jeho výše

Jedná se o novou sociální dávku, na kterou má dle § 50b ZSPOD nárok zletilé nebo plně svéprávné nezaopatřené dítě (v praxi používán pojem „mladý dospělý“), které bylo do dne nabytí zletilosti nebo plné svéprávnosti svěřeno do pěstounské péče poskytované osobou pečující nebo mu byla nařízena ústavní výchova, včetně svěřeni do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 971 odst. 2 občanského zákoníku.

Další podmínkou pro vznik nároku na dávku je minimální délka trvání pěstounské péče nebo ústavní výchovy. V případě nezprostředkované pěstounské péče musí být dítě v pěstounské péči minimálně tři roky, které bezprostředně předcházejí dni nabytí zletilosti nebo dni nabytí plné svéprávnosti. Tato podmínka nemusí být splněna u dítěte, které bylo svěřeno do pěstounské péče z důvodu prohlášení jeho rodičů za nezvěstné, pobytu rodiče ve zdravotnickém zařízení sociálních služeb, vzetí rodiče do vazby nebo nástupu rodiče do výkonu trestu odnětí svobody. V těchto případech stačí splnění roční délky pobytu. V případě zprostředkované pěstounské péče nebo ústavní péče stačí délka trvání této péče v délce 12 měsíců. U mladého dospělého se také sleduje trestní bezúhonnost, mladý dospělý nesmí být pravomocně odsouzen k nepodmíněnému

⁹¹ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 492/2011 ze dne 05. 04. 2011 o volném pohybu pracovníků uvnitř Unie, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. 04. 2004 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států, Směrnice Rady 2003/109/ES ze dne 25. 11. 2003 o právním postavení státních příslušníků třetích zemí, kteří jsou dlouhodobě pobývajícíchmi rezidenty, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/95/EU ze dne 13. 12. 2011 o normách, které musí splňovat státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti, aby mohli požívat mezinárodní ochrany, o jednotném statusu pro uprchlíky nebo osoby, které mají nárok na doplňkovou ochranu, a o obsahu poskytnuté ochrany, Směrnice Rady 2003/86/ES o právu na sloučení rodiny.

trestu odnětí svobody, který dosud nebyl zahlazen. Výpis z rejstříku trestů si vyžádá krajská pobočka Úřadu práce. Poslední podmínkou nároku je také vypracovaný individuální plán mladého dospělého se sociálním pracovníkem obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle § 50d ZSPOD a poskytuje součinnost při jeho vyhodnocování a aktualizaci.

Generální ředitelství Úřadu práce ČR může na žádost mladého dospělého rozhodnout o odstranění tvrdosti zákona a ve výjimečných případech prominout splnění podmínky trvání náhradní rodinné péče před zletilostí nebo přede dnem nabytí svéprávnosti. Důvodová zpráva k tomuto uvádí, že půjde *zejména o případy, kdy náhradní péče o dítě prokazatelně trvala, avšak nebyla potřebnou dobu upravena soudním rozhodnutím – např. dítě bylo ve faktické péči prarodičů od 13 let, k soudní úpravě svěřením do pěstounské péče došlo ale až v jeho 16 letech.* Podmínka kvalifikované délky pěstounské péče nebo výkonu ústavní výchovy není sledována u oboustranně osiřelého dítěte.

Výše zaopatřovacího příspěvku činí 15 000 korun za kalendářní měsíc, i v případě, že mladý dospělý splňoval podmínky nároku i jen po část kalendářního měsíce. Výše zaopatřovacího příspěvku odpovídá přibližně součtu výše odměny pěstouna a příspěvku na úhradu potřeb dítěte. Jestliže se mladému dospělému vyplácí důchod z důchodového pojištění, náleží mu zaopatřovací příspěvek jen, je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi zaopatřovacím příspěvkem a důchodem. Mladý dospělý, který není nezaopatřeným dítětem, protože je poživitelem invalidního důchodu z důchodového pojištění pro invaliditu třetího stupně, má nárok na zaopatřovací příspěvek při splnění obecných podmínek pro nárok na dávku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí zaměstnání⁹², nejdéle však do dovršení 26 let věku.

5.2 Jednorázový zaopatřovací příspěvek a jeho výše

Byl-li mladý dospělý ke dni, který bezprostředně předcházela dni nabytí jeho zletilosti nebo dni nabytí jeho plné svéprávnosti, v péči zakládající nárok na zaopatřovací příspěvek, a není-li ke dni nabytí plné svéprávnosti nezaopatřeným dítětem nebo přestal-li splňovat podmínky pro vznik nároku na opakující se zaopatřovací příspěvek (viz výše), náleží mu jednorázový zaopatřovací příspěvek ve výši 25 000 korun. Do 31. 12. 2021 byl vyplácen obdobný příspěvek při ukončení pěstounské péče.

⁹² Srov. § 14 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

6. Náhradní výživné

Dne 1. července 2021 nabyl účinnosti zákon č. 588/2020 Sb., o náhradním výživném pro nezaopatřené dítě. Náhradní výživné je sociální dávka, kterou poskytuje a náklady na ni hradí stát jako jedno z opatření v oblasti sociálního zabezpečení. Podle důvodové zprávy k tomuto zákonu je jeho hlavním záměrem podpora rodičů s dětmi v případech, kdy druhý rodič neplatí řádně stanovené výživné.

Oprávněnou osobou je nezaopatřené dítě podle zákona o státní sociální podpoře, které má na území České republiky trvalý pobyt. Splnění podmínky trvalého pobytu se nevyžaduje u osob, které jsou definovány v § 2 odst. 2 zákona o náhradním výživném. Oprávněnou osobou není nezaopatřené dítě v plném přímém zaopatření zařízení pro péči o děti nebo mládež a nezaopatřené dítě, kterému náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle § 47f ZSPOD, protože tyto děti jsou již finančně zabezpečeny jinak. Existují však případy, kdy i nezaopatřené dítě v pěstounské péči, předpěstounské péči nebo poručenské péči bude mít nárok na náhradní výživné. Půjde o situace, kdy těmto dětem není přiznán příspěvek na úhradu potřeb dítěte kvůli tomu, že jsou poživateli důchodu z důchodového pojištění, který je vyšší než částka příspěvku na úhradu potřeb dítěte. U těchto nezaopatřených dětí nedochází k přechodu práva na výživné na stát a mohou proto splnit podmínky vzniku nároku na náhradní výživné⁹³.

Oprávněná osoba má nárok na náhradní výživné, pokud má na území České republiky bydliště podle zákona o pomoci v hmotné nouzi a k vymožení pohledávek na výživné probíhá exekuční řízení nebo řízení o soudním výkonu rozhodnutí. To neplatí, pokud soudní výkon rozhodnutí nebo exekuce byly zastaveny pro nemajetnost povinné osoby, a to v posledních 4 měsících před podáním žádosti, popřípadě v průběhu řízení o náhradní výživné nebo po přiznání nároku na náhradní výživné

Pohledávku výživného, která přešla na stát, vymáhá Úřad práce a vymožené pohledávky výživného jsou příjmem státního rozpočtu.

Náhradní výživné je stanoveno jako rozdíl výše měsíční dávky výživného určeného v exekučním titulu (rozhodnutí soudu o stanoveném výživném) a částečného plnění výživného v příslušném měsíci, nejvýše však 3 000 korun měsíčně. Plní-li povinný výživné jinak než v pravidelných měsíčních dávkách, stanoví se výše náhradního výživného měsíční průměr těchto částek. Výše náhradního výživného se stanovuje na období čtyř kalendářních měsíců a

⁹³ JANKOVÁ, Eva. *Zákon o náhradním výživném: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, str. 7

vychází z měsíčního průměru částek za čtyři kalendářní měsíce předcházející čtyřem kalendářním měsícům, za které se nárok prokazuje a uplatňuje.

Nárok na náhradní výživné zaniká, pokud oprávněná osoba přestane splňovat podmínky nároku na náhradní výživné, nebo neprokáže skutečnosti rozhodné pro přiznání, výplatu, výši a trvání nároku na náhradní výživné. Nárok na náhradní výživné zaniká nejpozději po 24 výplatách náhradního výživného, nebo skončením nezaopatřenosti oprávněné osoby.

Řízení o náhradním výživném se zahajuje na základě písemné žádosti oprávněné osoby. Ve věcech náhradního výživného rozhoduje Úřad práce České republiky prostřednictvím krajských poboček.

Dávka je osvobozena od daně z příjmu, nepodléhá výkonu rozhodnutí nebo exekuci, nelze ji postoupit, dát do zástavy, ani nemůže být předmětem dohody o srážkách. Náhradní výživné se pro účely stanovení rozhodného příjmu u příjmově testovaných dávek státní sociální podpory považuje za příjem. I pro účely zákona o životním a existenčním minimu se náhradní výživné považuje za započitatelný příjem.

7. Příspěvek na péči

Příspěvek na péči upravuje § 7 a násl. zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a podle důvodové zprávy k tomuto zákonu jde o dávku, která by měla osobě, jejíž zdravotní stav vyžaduje péči jiných osob umožnit zajištění potřebné pomoci, zejména formou poskytování potřebné sociální služby.

Nárok na příspěvek má osoba starší jednoho roka, která z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu potřebuje pomoc jiné fyzické osoby při zvládnání základních životních potřeb v rozsahu stanoveném stupněm závislosti, pokud jí tuto pomoc poskytuje osoba blízká nebo asistent sociální péče uvedený v § 83 zákona o sociálních službách nebo poskytovatel sociálních služeb, který je zapsán v registru poskytovatelů sociálních služeb, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo dětský domov, anebo speciální lůžkové zdravotnické zařízení hospicového typu. Nárok na příspěvek je zachován i po dobu, po kterou jí je poskytována zdravotní péče v průběhu hospitalizace.

Podle množství základních potřeb, které není daná osoba z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu zvládat, je určen stupeň závislosti na pomoci jiné fyzické osoby. Existují čtyři stupně závislosti, od toho nejmírnějšího – stupně I (lehká závislost), přes stupeň II (středně těžká závislost) a III (těžká závislost) až po stupeň IV (úplná závislost). Mezi hodnocenými základními životními potřebami jsou například mobilita, komunikace, stravování nebo péče o domácnost (u osob starších 18 let).

V případě posuzování stupně závislosti u osob do 18 ti let věku je nezbytné odlišit potřebu pomoci, vyplývající z věku dítěte a tomu odpovídajícího stupně rozvoje jeho schopností, od potřeby péče, která vyplývá ze zdravotního postižení.

Výše příspěvku na péči za kalendářní měsíc je uvedena v tabulce 10. Uvedené částky se zvyšují o 2 000 korun v případě, že jde o rodiče, kterému náleží příspěvek, a který pečuje o nezaopatřené dítě do 18 let věku, jestliže rozhodný příjem oprávněné osoby a osob s ní společně posuzovaných je nižší než dvojnásobek částky životního minima oprávněné osoby a osob s ní společně posuzovaných podle zákona o životním a existenčním minimu. Zmíněné zvýšení se také standardně týká nezaopatřeného dítěte do 18 let věku, kterému náleží příspěvek na péči, s výjimkou dítěte, kterému je vyplácen příspěvek na úhradu potřeb dítěte nebo který požívá důchod z důchodového pojištění, který je stejný nebo vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte nebo jde o dítě, které je v plném přímém zaopatření zařízení pro péči o děti nebo mládež.

Tabulka 10 – Výše příspěvku na péči v Kč

	Výše příspěvku na péči pro osoby do 18 let věku v Kč	Výše příspěvku na péči pro osoby starší 18 let v Kč
Stupeň I (lehká závislost)	3 300	880
Stupeň II (středně těžká závislost)	6 600	4 400
Stupeň III (těžká závislost)	9 900 u osob, které využívají pobytové sociální služby ⁹⁴ a 13 900 v ostatních případech	8 800 u osob, které využívají pobytové sociální služby a 12 800 v ostatních případech
Stupeň IV (úplná závislost)	13 200 u osob, které využívají pobytové sociální služby a 19 200 v ostatních případech	13 200 u osob, které využívají pobytové sociální služby a 19 200 v ostatních případech

Nárok na příspěvek vzniká dnem splnění podmínek uvedených v zákoně a nárok na výplatu vzniká podáním žádosti o přiznání příspěvku. Příspěvek může být přiznán a vyplácen nejdříve od počátku kalendářního měsíce, ve kterém bylo zahájeno řízení o přiznání příspěvku. Splňuje-li oprávněná osoba podmínky nároku na příspěvek na péči jen po část kalendářního měsíce, náleží příspěvek ve výši, v jaké náleží za kalendářní měsíc. Příspěvek se nevyplácí, jestliže je oprávněné osobě po celý kalendářní měsíc poskytována zdravotní péče v průběhu hospitalizace, nejde-li o poskytování sociálních služeb. Výplata příspěvku se zastaví od prvního dne kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, ve kterém byla oprávněná osoba k hospitalizaci přijata. Dosáhne-li oprávněná osoba 18 let věku, příspěvek se vyplácí od následujícího kalendářního měsíce ve výši stanovené pro osoby starší 18 let v odpovídajícím stupni závislosti stanoveném před 18. rokem věku. Současně však krajská pobočka Úřadu práce, která je kompetentním orgánem k rozhodování o příspěvku na péči, zahájí z moci úřední řízení za účelem nového stanovení stupně závislosti a tomu odpovídající výše příspěvku.

Nárok na příspěvek nezaniká uplynutím času. Nárok na výplatu příspěvku nebo jeho části zaniká uplynutím 1 roku ode dne, od kterého příspěvek nebo jeho část náleží.

⁹⁴ Nebo dětský domov anebo speciální lůžkové zdravotnické zařízení hospicového typu.

8. Nemocenské pojištění

Dávky nemocenského pojištění jsou peněžní kompenzací ztráty příjmu z výdělečné činnosti, která nastala v důsledku sociální události - nemoci, těhotenství nebo mateřství, péče otce o dítě po jeho narození. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění upravuje tyto nemocenské dávky: (a) nemocenské, (b) peněžitou pomoc v mateřství, (c) dávku otcovské poporodní péče, (d) ošetřovné, (e) dlouhodobé ošetřovné a (f) vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Jednotlivé dávky s akcentem na péči nahrazující péči rodičů budou podrobně rozebrány dále.

Pojistné na nemocenské pojištění je součástí pojistného na sociální zabezpečení a je upraveno v zákoně č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

Účast na nemocenském pojištění může být buď povinná (v případě zaměstnanců) nebo dobrovolná (v případě přihlášených osob samostatně výdělečně činných). V této souvislosti je třeba uvést, že § 5 písm. a) zákona o nemocenském pojištění považuje za zaměstnance také osoby pečující o dítě a osoby, které jsou vedeny v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, je-li těmto osobám vyplácena odměna pěstouna podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pojištění pěstounům vzniká dnem, od něhož náleží odměna pěstouna podle ZSPOD, a zaniká dnem, do něhož tato odměna nenáleží z jiných důvodů, než je dočasná pracovní neschopnost nebo nařízená karanténa.

Nárok na dávku vzniká, jestliže podmínky pro vznik nároku na dávku byly splněny v době pojištění, nebo v navazující ochranné lhůtě. Tak například ochranná lhůta činí u žen, jejichž pojištění zaniklo v době těhotenství, činí 180 kalendářních dnů ode dne zániku pojištění. Vzhledem k tomu, že v případě pěstounů či osvojitelů nelze mluvit o těhotenství, zkracuje se ochranná lhůta podle § 15 odst. 2 zákona o nemocenském pojištění pouze na 7 kalendářních dnů ode dne zániku pojištění.

Nemocenské a peněžité pomoci v mateřství náleží též, jestliže za trvání zaměstnání malého rozsahu⁹⁵ nebo dohody o provedení práce vznikne dočasná pracovní neschopnost nebo byla nařízena karanténa nebo dojde k nástupu na peněžitou pomoc v mateřství v kalendářním měsíci, v němž zaměstnanec není účasten pojištění, avšak byl účasten pojištění při výkonu zaměstnání malého rozsahu nebo zaměstnání na základě dohody o provedení práce aspoň ve

⁹⁵ Zaměstnáním malého rozsahu se rozumí zaměstnání, v němž není splněna podmínka, že sjednaná částka započitatelného příjmu z tohoto zaměstnání za kalendářní měsíc je nižší než rozhodný příjem nebo započitatelný příjem není vůbec sjednan. Rozhodný příjem činí 3 500 Kč.

třech kalendářních měsících bezprostředně před kalendářním měsícem, v němž vznikla tato sociální událost.

Pojištěnec nemá nárok na výplatu nemocenského, peněžité pomoci v mateřství, otcovské a ošetrovného za dobu, po kterou vykonává v pojištěné činnosti, za které tyto dávky náleží, práci nebo osobně vykonává samostatnou výdělečnou činnost.

Dávky náleží za kalendářní dny. Výše dávky za kalendářní den se zaokrouhluje na celé koruny nahoru.

Pro stanovení výše dávek je důležitý denní vyměřovací základ. Ten se stanoví tak, že se vyměřovací základ zjištěný z rozhodného období, kterým je zpravidla období 12 kalendářních měsíců před kalendářním měsícem, ve kterém vznikla sociální událost, vydělí počtem kalendářních dnů připadajících na rozhodné období. V případě, že sociální událost u zaměstnance vznikla v období, kdy od vzniku pojištění zaměstnance do konce kalendářního měsíce, který předchází kalendářnímu měsíci, v němž sociální událost vznikla, neuplynulo 12 kalendářních měsíců, je rozhodným obdobím období vzniku pojištění zaměstnance do konce kalendářního měsíce, který předchází kalendářnímu měsíci, v němž sociální událost vznikla. Vyměřovacím základem zaměstnance je úhrn vyměřovacích základů pro pojistné na důchodové pojištění za jednotlivé kalendářní měsíce v rozhodném období. U osob samostatně výdělečně činných je vyměřovacím základem úhrn měsíčních základů v rozhodném období, z nichž tato osoba zaplatila pojistné na pojištění. Jestliže sociální událost u zaměstnance vznikla v kalendářním měsíci, v němž vzniklo pojištění zaměstnance, považuje se za denní vyměřovací základ jedna třicetina započitatelného příjmu, kterého by zaměstnanec pravděpodobně dosáhl v tomto kalendářním měsíci. Nemá-li zaměstnanec v rozhodném období vyměřovací základ nebo není-li v rozhodném období alespoň 30 kalendářních dnů, jimiž se dělí vyměřovací základ, je rozhodným obdobím první předchozí kalendářní rok, v němž byl dosažen započitatelný příjem a je v něm alespoň 30 kalendářních dnů, jimiž se dělí vyměřovací základ.

Počet dnů připadajících na rozhodné období se snižuje o tzv. vyloučené dny. Vyloučenými dny jsou: (a) kalendářní dny omluvené nepřítomnosti zaměstnance v práci nebo ve službě, za které zaměstnanci nenáleží náhrada příjmu nebo za které mu nebyl poskytnut služební příjem nebo služební plat, s výjimkou kalendářních dnů dočasné pracovní neschopnosti, za které zaměstnanci nevznikl nárok na nemocenské z důvodu uvedeného v § 25 písm. a) a c), a kalendářních dnů dočasné pracovní neschopnosti po ukončení podpůrčí doby podle § 28 odst. 4, (b) kalendářní dny dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény, v nichž náleží zaměstnanci náhrada mzdy, platu nebo odměny v období prvních 14 kalendářních dní dočasné pracovní neschopnosti (karantény) nebo snížený plat (snížená měsíční odměna) v období prvních 14

kalendářních dní dočasné pracovní neschopnosti (karantény)¹⁹); v období od 1. ledna 2012 do 31. prosince 2013 se těmito vyloučenými dny rozumí období prvních 21 kalendářních dní dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény, (c) kalendářní dny, za které bylo zaměstnanci vypláceno nemocenské, peněžité pomoci v mateřství, otcovská, ošetřovné nebo dlouhodobé ošetřovné, (d) kalendářní dny připadající na kalendářní měsíce, za které osoba samostatně výdělečně činná neplatí pojistné na pojištění, nebo v nichž osoba samostatně výdělečně činná nebyla účastna pojištění.

U zaměstnankyně, které za trvání téhož zaměstnání vznikl nárok na další peněžitou pomoc v mateřství z tohoto zaměstnání v období do 4 let věku předchozího dítěte, se za denní vyměřovací základ považuje denní vyměřovací základ zjištěný pro výpočet předchozí peněžité pomoci v mateřství, pokud je vyšší než denní vyměřovací základ zjištěný pro výpočet další peněžité pomoci v mateřství.

Rozhodné období pro ošetřovné se u pojištěnce, který převzal ošetřování (péči) podle § 39 odst. 4 věty druhé místo jiného oprávněného, zjišťuje ke dni převzetí ošetřování (péče). Rozhodné období pro dlouhodobé ošetřovné se zjišťuje ke dni vzniku potřeby dlouhodobé péče nebo ke dni prvního převzetí dlouhodobé péče, jde-li o pojištěnce, který převzal dlouhodobou péči.

Vznikne-li sociální událost v ochranné lhůtě, postupuje se při určení rozhodného období tak, jako by sociální událost vznikla v den, který bezprostředně následuje po dni, ve kterém skončilo pojištění.

Denním vyměřovacím základem pro výpočet nemocenského osoby pečující nebo osoby v evidenci je jedna třicetina částky odměny náležející osobě pečující nebo osobě v evidenci naposledy za kalendářní měsíc předcházející měsíci, v němž jí dočasná pracovní neschopnost vznikla. Nenáležela-li osobě pečující nebo osobě v evidenci odměna za žádný z kalendářních měsíců před měsícem, v němž jí vznikla dočasná pracovní neschopnost, je jejím denním vyměřovacím základem pro výpočet nemocenského jedna třicetina částky odměny, která jí náležela za kalendářní měsíc, v němž jí dočasná pracovní neschopnost vznikla. Denní vyměřovací základ pro výpočet nemocenského při karanténě nařízené podle zvláštního právního předpisu a pro výpočet ostatních dávek nemocenského pojištění se u osoby pečující nebo osoby v evidenci stanoví obdobně.

Výpočet denního vyměřovacího základu stanovuje § 21 zákona o nemocenském pojištění rozdílně pro nemocenské, ošetřovné a dlouhodobé ošetřovné a pro peněžitou pomoc v mateřství, otcovské a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. V případě prvních tří dávek se denní vyměřovací základ upraví tak, že do částky první redukční hranice se počítá 90 %, z částky nad

první redukční hranici do druhé redukční hranice se počítá 60 %, z částky nad druhou redukční hranici do třetí redukční hranice se počítá 30 % a k částce třetí redukční hranice se nepřihlíží. V případě peněžité pomoci v mateřství, otcovské a vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství se denní vyměřovací základ upraví tak, že do částky první redukční hranice se počítá 100 %, z částky nad první redukční hranici do druhé redukční hranice se počítá 60 %, z částky nad druhou redukční hranicí do třetí redukční hranice se počítá 30 % a k částce nad třetí redukční hranici se nepřihlíží. Pásmově vypočtené částky se zaokrouhlují s přesností na dvě platná desetinná místa a denní vyměřovací základ se zaokrouhluje na celé koruny nahoru.

První redukční hranice činí jednu třicetinu součinu všeobecného vyměřovacího základu stanoveného podle zákona o důchodovém pojištění za kalendářní rok, který o dva roky předchází kalendářnímu roku, pro který se výše redukčních hranic stanoví, a přepočítacího koeficientu stanoveného podle zákona o důchodovém pojištění pro úpravu tohoto všeobecného vyměřovacího základu, druhá redukční hranice 1,5násobek částky první redukční hranice, třetí redukční hranice 3násobek částky první redukční hranice. Vyšší redukčních hranic platných od 1. ledna kalendářního roku vyhláshuje Ministerstvo práce a sociálních věcí ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv sdělením.

Nárok na dávku vzniká dnem splnění podmínek stanovených zákonem o nemocenském pojištění. Nárok na dávku nezaniká uplynutím času. Nárok na výplatu dávky vzniká splněním podmínek stanovených pro vznik nároku na dávku, splněním podmínek stanovených pro nárok na výplatu dávky a uplatněním nároku na výplatu způsobem stanoveným zákonem o nemocenském pojištění. Tento nárok zaniká uplynutím tří let ode dne, za který dávka náleží.

Vznikne-li z jednoho pojištění současně nárok na výplatu více dávek, má vždy přednost nárok na výplatu peněžité pomoci v mateřství. Nárok na výplatu otcovské má přednost před nárokem na výplatu nemocenského, ošetřovného a dlouhodobé ošetřovného. Nárok na výplatu dlouhodobého ošetřovného má přednost před nárokem na výplatu nemocenského a ošetřovného. Nárok na výplatu nemocenského má přednost před nárokem na výplatu ošetřovného. Vznikne-li z jednoho pojištění nárok na výplatu nemocenského z důvodu dočasné pracovní neschopnosti v době, kdy pojištěnci trvá nárok na výplatu nemocenského z důvodu karantény, vyplácí se nemocenské z důvodu dočasné pracovní neschopnosti až po ukončení podpůrní doby u nemocenského z důvodu karantény.

Nárok na dávku a nárok na výplatu dávky nelze postoupit ani dát do zástavy. Zemřel-li pojištěnec po vzniku nároku na dávku, přechází nárok na výplatu částek dávky, které nebyly pojištěnci vyplaceny, postupně na manžela (manželku), děti a rodiče, jestliže žili s pojištěncem v době jeho smrti v domácnosti, pokud pojištěnec splňoval podmínky nároku na výplatu dávky.

Pokud pojištěnec neuplatnil nárok na výplatu dávky, mohou tento nárok uplatnit výše uvedené osoby. Nároky přecházející na výše uvedené osoby nejsou předmětem dědictví, tím se stávají tehdy, není-li těchto osob.

Zjistí-li se, že (a) nárok na dávku nebo na její výplatu zanikl, dávka se odejme nebo se její výplata zastaví, a to ode dne následujícího po dni, jímž uplynulo období, za které již byla vyplacena, (b) dávka byla přiznána nebo je vyplácena v nižší částce, než v jaké náleží, nebo byla neprávem odeprána anebo byla přiznána od pozdějšího data, než od jakého náleží, dávka se zvýší nebo přizná, a to ode dne, od něhož dávka nebo její zvýšení náleží, pokud nárok na výplatu dávky nezankl, (c) dávka byla přiznána nebo je vyplácena ve vyšší částce, než v jaké náleží, nebo byla přiznána nebo se vyplácí neprávem, dávka se sníží nebo se její výplata zastaví, a to ode dne následujícího po dni, jímž uplynulo období, za které již byla vyplacena, (d) se změnily skutečnosti rozhodné pro výši dávky nebo pro nárok na její výplatu, postupuje se obdobně jako je uvedeno v písmenu (b) nebo (c).

Nemocenské pojištění provádějí orgány nemocenského pojištění, kterými jsou okresní správy sociálního zabezpečení, Česká správa sociálního zabezpečení, Ministerstvo práce a sociálních věcí a služební orgány podle § 81 odst. 3 zákona o nemocenském pojištění. Nejčastěji záležitosti spojené s nemocenským pojištěním a vyplácenými dávkami plní okresní správy sociálního zabezpečení. Jejich úkoly jsou specifikované v § 84 zákona o nemocenském pojištění.

Dávka se vyplácí, jde-li o nemocenské, na základě žádosti pojištěnce, za kterou se považuje rozhodnutí o vzniku dočasné pracovní neschopnosti nebo potvrzení o nařízení karantény, vydané ošetřujícím lékařem nebo orgánem ochrany veřejného zdraví na předepsaném tiskopisu. Jde-li o ostatní dávky nemocenského pojištění, dávka se vyplácí na základě písemné žádosti podepsané osobou, která uplatňuje nárok na dávku a její výplatu. Žádost o výplatu dávky se podává, jde-li o nemocenské u orgánu nemocenského pojištění a jde-li o ostatní dávky u zaměstnavatele (v případě zaměstnanců) nebo u okresní správy sociálního zabezpečení (v případě osob samostatně výdělečně činných). Nárok na výplatu peněžité pomoci v mateřství uplatňuje pojištěnec v případě převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů na předepsaném tiskopise společně s doložením rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte pojištěnci do péče nahrazující péči rodičů.

8.1 Nemocenské

Nárok na nemocenské má pojištěnec, který byl uznán dočasně práce neschopným nebo kterému byla nařízena karanténa podle zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, trvá-li dočasná pracovní neschopnost nebo nařízená karanténa déle než 14 kalendářních dní. Podmínkou nároku na nemocenské z pojištěné činnosti, která je samostatnou výdělečnou činností, je dále účast na pojištění jako osoby samostatně výdělečně činné alespoň po dobu 3 měsíců bezprostředně předcházející dni vzniku dočasné pracovní neschopnosti nebo dni, od něhož je nařízena karanténa.

Podpůrčí doba u nemocenského začíná 15. kalendářním dnem trvání dočasné pracovní neschopnosti nebo 15. kalendářním dnem nařízení karantény a končí dnem, jímž končí dočasná pracovní neschopnost nebo nařízená karanténa. Nejdéle může podpůrčí doba trvat 380 kalendářních dnů ode dne vzniku dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény. Vznikl-li nárok na nemocenské z důvodu dočasné pracovní neschopnosti, započítávají se do 380denní podpůrčí doby také doby předchozích dočasných pracovních neschopností, pokud spadají do období 380 kalendářních dnů před vznikem dočasné pracovní neschopnosti.

Výše nemocenského za kalendářní den činí

a) 60 % denního vyměřovacího základu do 30. kalendářního dne trvání dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény,

b) 66 % denního vyměřovacího základu od 31. kalendářního dne trvání dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény do 60. kalendářního dne trvání dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény,

c) 72 % denního vyměřovacího základu od 61. kalendářního dne trvání dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény.

V případě, že by si pojištěnec přivodil dočasnou pracovní schopnost rvačkou, opilostí, zneužitím omamných nebo psychotropních látek nebo spácháním úmyslného trestného činu nebo přestupku, činí výše nemocenského za kalendářní den 50 % výše uvedené výše nemocenského.

8.2 Peněžité pomoc v mateřství

Peněžité pomoc v mateřství (dále jen také „PPM“) je jedna z dávek nemocenského pojištění a jako taková je upravena v § 32 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Nárok na peněžitou pomoc v mateřství má dle předmětného ustanovení pojištěnec (tedy žena i muž), který splní následující tři podmínky.

První podmínkou je převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Za rozhodnutí příslušného orgánu se považuje dle § 38 zákona o nemocenském pojištění:

- a) Rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče jiné osoby podle § 953 ObčZ.,
- b) Rozhodnutí soudu o osvojení dítěte podle § 796 ObčZ.,
- c) Rozhodnutí soudu o předání dítěte do péče budoucího osvojitele podle § 824 ObčZ.,
- d) Rozhodnutí soudu o předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením podle § 826 ObčZ.,
- e) Jmenování fyzické osoby poručníkem dítěte podle § 928 ObčZ.,
- f) Rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče a do pěstounské péče na přechodnou dobu podle § 958 ObčZ.,
- g) Rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do předpěstounské péče zájemci o pěstounskou péči podle § 963 ObčZ.,
- h) Rozhodnutí soudu o nařízení předběžného opatření o péči o dítě podle § 452 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších právních předpisů,
- i) Podání návrhu soudu na zahájení soudního řízení o ustanovení fyzické osoby poručníkem dítěte, jestliže tato osoba o dítě osobně pečuje a nemá k němu vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá toto soudní řízení.

Druhou podmínkou je, že v době převzetí dítěte do péče je účastníkem nemocenského pojištění nebo mu trvá ochranná lhůta ze skončeného zaměstnání, které založilo účast na nemocenském pojištění.

Třetí podmínkou pro nárok na peněžitou pomoc v mateřství je potřebná doba účasti na nemocenském pojištění, která činí minimálně 270 kalendářních dnů v posledních dvou letech před nástupem na peněžitou pomoc v mateřství nebo u osob samostatně výdělečně činných alespoň 180 kalendářních dnů. Do doby účasti na pojištění pro nárok na PPM se započítává též (a) doba studia na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole nebo konzervatoři považovaná za soustavou přípravu na budoucí povolání pro účely důchodového pojištění, jestliže toto studium bylo úspěšně ukončeno a za (b) doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně. Třetí podmínkou je nutnost, aby dítě ke dni převzetí do péče nedosáhlo 7 let věku, nejdéle však do dosažení ve věku 7 let a 31 týdnů.

Osoby samostatně výdělečně činné mají nárok na peněžitou pomoc v mateřství, jen pokud si dobrovolně a po dobu alespoň po dobu 180 dnů v období jednoho roku přede dnem nástupu na peněžitou pomoc v mateřství platili nemocenské pojištění.

Podpůrčí doba (doba, po kterou má být vyplácena dávka) u peněžité pomoci v mateřství při převzetí dítěte do péče činí 22 týdnů, resp. 31 týdnů při převzetí dvou a více dětí do péče,

příčemž po uplynutí 22 týdnů podpůrčí doby peněžité pomoci v mateřství náleží, jen jestliže pojištěnec dále pečuje alespoň o dvě z těchto dětí. Podpůrčí doba u peněžité pomoci v mateřství začíná nástupem na peněžitou pomoc v mateřství, který nastává dnem převzetí dítěte pojištěncem. Faktické převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů a nikoliv až nabytí právní moci rozhodnutí o svěření dítěte do péče nahrazující péči rodičů, je rozhodujícím okamžikem pro nárok na peněžitou pomoc v mateřství⁹⁶. Podpůrčí doba u peněžité pomoci v mateřství končí uplynutím doby 22, resp. 31 týdnů, nejpozději však dnem, kdy dítě dosáhlo věku 7 let a 31 týdnů.

Výše peněžité pomoci v mateřství za kalendářní den činí 70 % denního vyměřovacího základu. Denní vyměřovací základ, jehož výše je uvedena v tabulce 11, se upraví pro výpočet peněžité pomoci v mateřství tak, že do částky první redukční hranice se počítá 100 %, z částky nad první redukční hranici do druhé redukční hranice se počítá 60 %, z částky nad druhou redukční hranici do třetí redukční hranice se počítá 30 % a k částce nad třetí hranici se nepřihlíží. Redukovaný denní vyměřovací základ se zaokrouhluje na celé koruny nahoru.

Tabulka 11 – Hranice denních vyměřovacích základů a výše jejich redukce

Denní vyměřovací základ do 31. 12. 2021 ⁹⁷	Denní vyměřovací základ od 1. 1. 2022 ⁹⁸	Výše redukce
do 1 182	do 1 298	100 %
do 1 773	do 1 946	60 %
do 3 345	do 3 892	30 %
nad 3 545	nad 3 892	Nezohledňuje se

Pro dokreslení uvádím v tabulce 12 příklad podrobného výpočtu peněžité pomoci v mateřství platný pro rok 2021, kdy osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, pobírala peněžitou pomoc v mateřství po dobu 22 týdnů, tj. 154 dnů a jejíž neredukovaný denní vyměřovací základ pro peněžitou pomoc v mateřství činil 1 315 korun. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že celková částka peněžité pomoci v mateřství činí částku 136 136 korun.

⁹⁶ Srov. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 16. ledna 2012, sp. zn. 1 Ad 9/2011-23

⁹⁷ Sdělení Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 26. října 2020, kterým se vyhláší pro účely nemocenského pojištění výše redukčních hranic pro úpravu denního vyměřovacího základu platných v roce 2021 publikované pod č. 435/2020 Sb.

⁹⁸ Dle Sdělení Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 11. října 2021, kterým se vyhláší pro účely nemocenského pojištění výše redukčních hranic pro úpravu denního vyměřovacího základu platných v roce 2022 publikované pod č. 380/2021 Sb.

Tabulka 12 – Příklad výpočtu peněžité pomoci v mateřství v roce 2021

	Redukce	Pomocný výpočet	Výsledek
1. Redukce denního vyměřovacího základu do 1 182 korun	Neredukuje se	1 182	1 182
2. Redukce denního vyměřovacího základu od 1 183 do 1 773 korun	60 %	$1\ 315 - 1\ 182 = 133$ $60\ % \text{ ze } 133 = 80$	80
3. Redukce denního vyměřovacího základu od 1 774 do 3 345	30 %		není
4. Redukce denního vyměřovacího základu nad 3 545	Nezohledňuje se		
VÝPOČET			
Redukovaný denní vyměřovací základ			1 262
Denní dávka peněžité pomoci v mateřství	70 % redukovaného denního vyměřovacího základu	$70\ % \text{ z } 1\ 262 = 884$	884

Pokud by pěstoun nebyl zaměstnán nebo osobou samostatně výdělečně činnou platící si nemocenské pojištění a byl by účasten nemocenského pojištění pouze z titulu pobírání odměny pěstouna, po převzetí dalšího dítěte do pěstounské péče by mu nárok na peněžitou pomoc v mateřství s odkazem na § 16 písm. b) zákona č. 187/2006 Sb.⁹⁹, o nemocenském pojištění, nevznikl.

Žádost o peněžitou pomoc v mateřství podávají zaměstnanci svému zaměstnavateli, který zajistí předání žádosti a dalších podkladů důležitých pro rozhodnutí o dávce příslušné okresní správě sociálního zabezpečení dle sídla zaměstnavatele, pokud je toto sídlo shodné s místem mzdové účtárny. Příslušná okresní správa sociálního zabezpečení zpracuje výplatu dávky do jednoho měsíce od data, kdy okresní správa sociálního zabezpečení obdrží všechny potřebné doklady kompletní a správně vyplněné.

⁹⁹ Pojištěnec nemá nárok na výplatu nemocenského, peněžité pomoci v mateřství, otcovské a ošetrovného za dobu, po kterou mu náleží podle zvláštních právních předpisů ze zaměstnání, z něhož tyto dávky náleží, nadále započitatelný příjem, s výjimkou služebního příspěvku na bydlení poskytovaného podle zákona o vojácích z povolání.

ČSSZ vyplácí dávky nemocenského pojištění zpětně a způsob výplaty si určuje příjemce dávky¹⁰⁰.

Ustanovení § 32 odst. 6 mluví o tom, že pojištěnci, který je osobou pečující nebo osobou v evidenci, jemuž vznikl nárok na výplatu PPM jako osobě pečující nebo osobě v evidenci, se PPM nevyplácí po dobu, po kterou je poskytována odměna pěstouna podle ZSPOD druhému z manželů nebo poručníků.

V případě souběhu nároku na peněžitou pomoc v mateřství a rodičovského příspěvku podle § 30 odst. 4 zákona o státní sociální podpoře má přednost peněžitá pomoc v mateřství.

Pokud bylo dítě ze zdravotních důvodů převzato do zdravotnického zařízení lůžkové péče má pojištěnec možnost volby v tom smyslu, že si může nechat vyplácet i nadále peněžitou pomoc v mateřství, nebo její výplatu zastaví a začne vykonávat práci popř. samostatnou výdělečnou činnost, z jejíhož pojistného je peněžitá pomoc v mateřství poskytována. Další skutečností, která zakládá přerušeni výplaty peněžitě pomoci v mateřství, je závažné dlouhodobé onemocnění, pro které je pojištěnec uznán dočasně práce neschopným a z tohoto důvodu nemůže nebo nesmí o dítě pečovat a toto dítě je v péči jiné fyzické nebo právnické osoby. U obou výše popsaných případů přerušeni výplaty peněžitě pomoci v mateřství se podpůrcí doba prodlužuje o dobu, po kterou se peněžitá pomoc v mateřství nevyplácela.

Na závěr podkapitoly o peněžitě pomoci v mateřství bych si dovolil krátkou poznámku o čerpání peněžitě pomoci v mateřství u stejnopohlavních rodin vychovávajících děti. Zákon o nemocenském pojištění přiznává nárok na peněžitou pomoc v mateřství také pojištěnci, který pečuje o dítě a je otcem dítěte nebo manželem ženy, která dítě porodila. Děje se tak na základě písemné dohody mezi matkou dítěte a otcem dítěte nebo manželem dítěte. Dohodu lze uzavřít s účinkem na dobu nejdříve od počátku sedmého týdne po porodu dítěte a na dobu nejméně sedmi kalendářních dnů po sobě jdoucích. Některým stejnopohlavním rodinám by pomohlo, kdyby legislativa přiznala tzv. sociálnímu rodiči¹⁰¹ (tj. druhé osobě v registrovaném partnerství, které není dítě svěřeno do péče) stejné postavení, jako má například manžel matky, a vznikl by tedy této osobě nárok na peněžitou pomoc v mateřství. Úprava *de lege ferenda* by tedy spočívala v úpravě ustanovení § 32 odst. 1 písm. e) v tom smyslu, že „nárok na peněžitou pomoc v mateřství má pojištěnec, který pečuje o dítě a je otcem dítěte, manželem ženy, která dítě porodila, nebo registrovaným partnerem osoby, která převzala dítě do péče nahrazující péči

¹⁰⁰ Příručka pro nastávající rodiče. Česká správa sociálního zabezpečení ve spolupráci s Úřadem práce České republiky. Praha 2021. [cit. 3. prosince 2021]. Dostupná na <https://www.cssz.cz/documents/20143/1045843/P%C5%99%C3%ADru%C4%8Dka%20pro%20nast%C3%A1vaj%C3%ADc%C3%AD%20rodi%C4%8De.pdf/c609778a-e5ef-67ec-f7cd-b90da5ca7956>

¹⁰¹ Jako sociálního rodiče můžeme chápat druhou osobu (manžela nebo partnera) v rodinné domácnosti, která se podílí na péči a výchově dítěte - srov. např. § 965 odst. 3 ObčZ.

rodičů, pokud s matkou dítěte nebo osobou, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, uzavřela písemnou dohodu (...)“. Odlišný přístup, zahrnující i registrovaného partnera, však stát aplikuje u rodičovského příspěvku jako dávky státní sociální podpory. Pokud je každému z registrovaných partnerů svěřeno do pěstounské péče jedno dítě (první dítě ve věku 15 měsíců a druhé dítě ve věku 8 měsíců), jsou tito partneři (stejně jako druh a družka) posuzováni jako rodina podle § 31 ve spojení s § 7 odst. 1 a 2 zákona o státní sociální podpoře, a je tak možné čerpat pouze jeden rodičovský příspěvek, a to na nejmladší dítě v rodině, v našem případě tedy na to ve věku 8 měsíců.

8.3 Ošetřovné

Ustanovení § 39 zákona o nemocenském pojištění předjímá pět situací, kdy přichází v úvahu nárok na ošetřovné. Nárok na ošetřovné má zaměstnanec, který nemůže vykonávat v zaměstnání práci z důvodu: (1) ošetřování dítěte mladšího 10 let, které je nemocné nebo utrpělo úraz, (2) péče o dítě mladší 10 let, které nemůže být pro nařízenou karanténu v docházet do školy, (3) nařízení krajské hygienické stanice o uzavření školského zařízení nebo zvláštního zařízení, popřípadě jiného obdobného zařízení pro děti, v jehož denní nebo týdenní péči dítě jinak je, nebo školy, jejímž je žákem, z důvodu havárie, mimořádného opatření při epidemii nebo jiné nepředvídané události, (4) péče o dítě mladší 10 let, protože osoba, která jinak o dítě pečuje, onemocněla, utrpěla úraz, byla přijata k poskytnutí lůžkové péče, nastoupila na komplexní lázeňskou léčebně rehabilitační péči, byla přijata do zdravotnického zařízení jako průvodce nezletilého dítěte přijatého k poskytnutí lůžkové péče, porodila nebo jí byla nařízena karanténa, a proto nemůže o dítě pečovat a (5) ošetřování fyzické osoby, jejíž zdravotní stav z důvodu nemoci nebo úrazu vyžaduje nezbytně ošetřování jinou osobou, nebo ženy, která porodila, jestliže její stav v době bezprostředně po porodu vyžaduje nezbytně ošetřování jinou osobou.

Nárok na ošetřovné v případě onemocnění nebo úrazu dítěte mladšího 10 let, uzavření školského zařízení nebo nařízené karantény osobě pečující/v evidenci, která nemá další zaměstnání, nevznikne, protože stále pobírá odměnu pěstouna. V případě osoby pečující/v evidenci, která má další zaměstnání vznikne za splnění podmínek uvedených v § 39 zákona o nemocenském pojištění nárok na ošetřovné pouze z titulu dalšího zaměstnání, pokud založilo účast na nemocenském pojištění.

O potřebě ošetřování nebo péče rozhoduje ošetřující lékař a četnost čerpání ošetřovného není nijak limitována. O dítě nebo jiného člena domácnosti může pečovat i osoba bez příbuzenského vztahu.

Osoba, která je členem domácnosti osoby pečující/v evidenci, má při splnění podmínek¹⁰² nárok na ošetrovné z titulu zaměstnání zakládajícího účast na nemocenském pojištění, pokud pěstoun onemocní.

Podpůrčí doba pro ošetrovné činí nejdéle 9 kalendářních dnů. Pokud jde o osamělého¹⁰³ zaměstnance pečujícího alespoň o 1 dítě do věku 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku, činí podpůrčí doba nejvýše 16 kalendářních dnů a plyne vždy ode dne vzniku potřeby ošetrování.

Výše ošetrovného činí 60 % denního vyměřovacího základu.

Zákon také stanovuje podmínku spolužití v domácnosti s osobou, která potřebuje ošetrování nebo pomoc při zajištění péče o dítě. Tato podmínka neplatí v případě ošetrování nebo péče o příbuzného v přímé linii a sourozence zaměstnance nebo ošetrování manžela (manželky), registrovaného partnera (partnerky) zaměstnance, rodičů manžela (manželky) nebo registrovaného partnera (partnerky) zaměstnance. Souběh ošetrovného s peněžitou pomocí v mateřství nebo rodičovským příspěvkem není možný, zároveň také nelze pobírat ošetrovné a dlouhodobé ošetrování v případě péče o tutéž osobu ve stejné době.

Osvojitelé mohou čerpat ošetrovné dle výše uvedených pravidel. Osobě pečující/osobě v evidenci pobírající odměnu pěstouna, která nemá žádné jiné zaměstnání, nárok na ošetrovné nevznikne, protože stále bude pobírat odměnu pěstouna. V případě, že osoba pečující/osoba v evidenci má další zaměstnání v rámci pracovního poměru, vznikne při splnění podmínek uvedených v § 39 zákona o nemocenském pojištění nárok na ošetrovné pouze z titulu

8.4 Porodné

Porodné je jednorázová dávka, která je určena jako příspěvek na náklady související s porodem a narozením dítěte. Nárok na porodné má také osoba, která převzala do trvalé péče nahrazující péči rodičů dítě do 1 roku jeho věku, a toto bylo prvním nebo druhým dítětem této osoby, bez ohledu na to, zda první dítě porodila nebo převzala do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Jedná se o příjmově testovanou dávku, a proto je podmínkou pro nárok na porodné, že rozhodný příjem v rodině této osoby nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a

¹⁰² Jedná se o ošetrování fyzické osoby, jejíž zdravotní stav z důvodu nemoci nebo úrazu vyžaduje nezbytně ošetrování jinou fyzickou osobou.

¹⁰³ Za osamělého zaměstnance se považuje zaměstnanec svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s družkou (druhem) nebo v registrovaném partnerství, dále zaměstnanec, jehož manžel (manželka) je ve výkonu trestu odnětí svobody uloženého v trvání nejméně jednoho roku nebo ve výkonu zabezpečovací detence, nebo bylo-li zahájeno řízení o prohlášení manželky (manžela) za nezvěstnou anebo za mrtvou, a tento zaměstnanec nežije s družkou (druhem).

koeficientu 2,70. Pro přiznání porodného při převzetí do péče není podstatné, zda před převzetím dítěte do péče vznikl nárok na porodné matce nebo otci dítěte podle § 44 zákona o státní sociální podpoře.

Nárok na porodné má pouze osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče jiné osoby, o osvojení nebo na základě rozhodnutí soudu o předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením. Je zajímavé, že v případě porodného zákonodárce zúžil počet relevantních rozhodnutí pouze na tři výše specifikovaná z celkových osmi možných.

Nárok na porodné vzniká dnem¹⁰⁴ převzetí dítěte do trvalé péče nahrazující péči rodičů.

Porodné je stanovenou pevnou částkou a činí 13 000 korun na první dítě a 10 000 korun na druhé dítě.

8.5 Dávka otcovské poporodní péče

I osoby nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu mohou čerpat, za předpokladu splnění zákonem daných podmínek, dávku otcovské poporodní péče (dále jen „otcovská“). Otcovská je dávka nemocenského pojištění a slouží jako podpora vztahu mezi osobou, která převzala dítě do trvalé péče a převzatým dítětem v první fázi po převzetí dítěte. Pokud bude dítě svěřeno do péče pouze jedné osobě, nebude připadat poskytnutí otcovské v úvahu, protože osoba, již bylo dítě svěřeno, bude mít nárok nejčastěji na peněžitou pomoc v mateřství. Otcovské se tedy uplatní pouze v situaci, kdy dítě bude svěřeno oběma manželům. V takovém případě je věcí dohody mezi nimi, komu z nich vznikne nárok na peněžitou pomoc v mateřství, a druhý z manželů pak bude moci uplatnit nárok na otcovskou. Uplatní-li nárok na peněžitou pomoc v mateřství muž, bude otcovská náležet jeho manželce.

V zaměstnání je nutné požádat zaměstnavatele o rodičovskou dovolenou.

U otcovské se nevyžaduje – vzhledem ke krátkodobému charakteru dávky - obecná podmínka délky účasti na nemocenském pojištění v délce 270 dnů v posledních dvou letech před převzetím dítěte. Na otcovskou mají nárok také osoby samostatně výdělečně činné, které jsou účastny nemocenského pojištění alespoň po dobu tří měsíců bezprostředně předcházející ke dni nástupu na otcovskou.

¹⁰⁴ Rozhodným dnem je podle § 45 odst. 1 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře den právní moci rozhodnutí o převzetí dítěte do trvalé péče nahrazující péči rodičů.

Otcovská náleží, pokud nástup na otcovskou nastal v období šesti týdnů ode dne převzetí dítěte do péče, a to ode dne, který si pojištěnec určí. Nárok na otcovskou má pojištěnec, pokud převzaté dítě ke dni převzetí do péče nedosáhlo věku 7 let.

V tomtéž případě péče o dítě nebo o více dětí současně svěřených do péče náleží otcovská jen jednou a jednomu z oprávněných.

Podpůrčí doba u otcovské činí jeden týden do konce roku 2021 a od 1. ledna 2022 dva týdny a začíná nástupem na otcovskou, který si určí pojištěnec.

Výše otcovské činí za kalendářní den 70 % denního vyměřovacího základu určeného stejným způsobem jako u peněžité pomoci v mateřství.

Nárok na otcovskou nezakládá svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu.

Nárok na výplatu otcovského se uplatňuje na předepsaném tiskopise a je třeba předložit rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče.

Během 6týdenní lhůty se zabýval v Rozsudku¹⁰⁵ ze dne 11. března 2020 také Městský soud v Praze. Lhůta je časový interval vymezený k tomu, aby někdo právně jednal. Pokud bude ve stanovené lhůtě jednáno, bude lhůta dodržena. Pokud nedojde k jednání ve stanovené lhůtě, uplyne lhůta marně. Marné uplynutí lhůty má pro oprávněného negativní následek, nejčastěji zánik práva. Dobou je časový úsek, s jehož uplynutím je spojován určitý následek nezávisle na tom, aby někdo jednal. Uplynutím doby zaniká právo nebo povinnost bez dalšího, aniž je nutná něco zvláštního činit. Nevyžaduje se aktivní postup subjektu práva či povinnosti. Jakkoli je předpokladem přiznání nároku na otcovskou péči žadatele o dítě, nástup na otcovskou ve smyslu § 38a odst. 2 zákona o nemocenském pojištění nelze omezit pouze na takovou péči, rozhodná je i složka projevu vůle žadatele určit počátek doby, jež je součástí projevu vůle požádat o dávku otcovské poporodní péče. Musí tedy dojít k určitému jednání ze strany oprávněné osoby, v opačném případě nastane zákonem předvídaný právní následek a nárok na otcovskou nevznikne. Pokud je předpokladem pro vznik nároku na dávku aktivní úkon žadatele, soud má za to, že časový okamžik pro nástup na otcovskou je lhůtou a nikoli dobou. Dobou se stává až časový úsek, po který je žadateli poskytováno plnění z dávky otcovské, tudíž se jedná dobu.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. realizoval kvalitativní výzkum, který se týkal zkušenosti rodičů s otcovskou poporodní péčí. Z provedených rozhovorů vyplynulo, že dávka splnila vytyčené cíle a jednoznačně pomáhá rodičům lépe sladit osobní a pracovní povinnosti. Zároveň dle VÚPSV podporuje vzájemnou partnerskou pomoc, v tomto případě

¹⁰⁵ Č. j. 16 Ad 2/2018-28

směřující od mužů k ženám, vytváří podmínky pro realizaci aktivního otcovství, pomáhá posilovat vztah mezi otcem a dítětem a umožňuje mužům zapojit se do chodu domácnosti.

9. Důchodové pojištění

Osoby v evidenci i osoby pečující, které pobírají odměnu pěstouna, jsou účastníky důchodového pojištění podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Souběh pobírání odměny pěstouny a starobního důchodu je podle § 29 zákona o důchodovém pojištění možný. Naopak vyloučen je dle § 31 zákona o důchodovém pojištění souběh pobírání odměny pěstouny a předčasného starobního důchodu, protože v tomto případě se na výkon pěstounské péče hledí jako na výkon výdělečné činnosti a do doby dosažení důchodového věku není možná výplata důchodu. Osoba pečující/v evidenci si tedy musí vybrat, zda pobírat odměnu pěstouna nebo předčasný starobní důchod. Po skončení této výdělečné činnosti by výplata předčasného starobního důchodu byla uvolněna a výše jeho procentní výměry by byla stanovena znovu s přihlédnutím k nově získané době pojištění. Po dosažení důchodového věku platí pro souběh předčasného starobního důchodu s výdělečnou činností stejný režim jako v případě starobního důchodu přiznaného podle § 29 zákona o důchodovém pojištění.

Podle Rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 1. 2007, čj. 6 Ads 34/2006 je podmínka výchovy dítěte pro nárok ženy na starobní důchod splněna rovněž v případě, kdy žena osobně pečovala¹⁰⁶ o dítě po stanovenou dobu v případě, že jí bylo dítě svěřeno nejdříve do předadopční péče¹⁰⁷, a poté osvojeno¹⁰⁸, a to i za situace, že se tak stalo podle předpisů účinných před 1. 1. 1996.

Náš důchodový systém je založen primárně na povinném důchodovém pojištění podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění za účelem zabezpečení ekonomicky aktivních osob. Toto pojištění je univerzální, dávkově definované a průběžně financované.

Účast na důchodovém pojištění je povinná pro (a) zaměstnance jako osoby, které vykonávají činnost v pracovněprávních vztazích a v těchto jsou povinně účastny důchodového pojištění, pokud tuto činnost vykonávají v rozsahu, který zakládá účast na nemocenském pojištění, (b) osoby samostatně výdělečně činné, které tuto činnost vykonávají jako hlavní. Obě výše uvedené kategorie osob jsou účastníky důchodového pojištění, ze kterého jim vyplývá povinnost platit pojistné na sociální zabezpečení (na nemocenské pojištění a důchodové pojištění) a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

¹⁰⁶ Srov. pojmu „osobní péče“ v rozhodnutí Nejvyššího správního soudu čj. 3 Ads 37/2003, publikovaném pod č. 410/2004 Sb. Nejvyššího správního soudu.

¹⁰⁷ Upravena tehdejší § 69 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, dnes upraveno § 826 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník jako péče před osvojením

¹⁰⁸ Upraveno tehdejší § 63 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, dnes upraveno § 794 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Další skupinou povinně pojištěných osob jsou osoby, jimž plyne náhradní doba pojištění. Jde o situace, s nimiž předpisy důchodového pojištění spojují účast na důchodovém pojištění, aniž osoba, u níž tato situace nastala, odvádí pojistné do důchodového systému. Do okruhu osob, jimž plyne náhradní doba pojištění, patří například osoby vedené v evidenci uchazečů o zaměstnání¹⁰⁹, osoby pečující o děti do 4 let věku¹¹⁰, osoby pečující o osobu, která je závislá na pomoci jiné fyzické osoby¹¹¹ nebo osoba pobírající invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně. Podmínkou pro to, aby náhradní doba pojištění byla započtena, je, byla získána na území České republiky a že člověk získal v průběhu života alespoň 1 rok pojištění. Většina náhradních dob pojištění se pro účely vzniku nároku na starobní důchod i stanovení výše procentní výměry starobního důchodu započítávají z 80 %. Výjimkou je doba péče o dítě do 4 let věku, péče o závislou osobu na pomoci jiné osoby, doba vojenské služby v ozbrojených silách České republiky, kdy se pro vznik nároku na starobní důchod a pro stanovení výše procentní výměry starobního důchodu započítávají tyto náhradní doby pojištění plně, tj. ze 100 %.

Z důchodového pojištění se poskytují tyto důchody: (a) starobní včetně předčasného starobního důchodu, (b) invalidní pro invaliditu prvního až třetího stupně, (c) vdovský a vdovecký a (d) sirotčí.

Důchod se skládá ze dvou složek. Tou první je základní výměra, což je pevná částka stanovená pro všechny druhy důchodů bez ohledu na délku pojištění a výši výdělků. Tou druhou je procentní výměra, jejíž výše je rozdílná podle délky pojištění a výši příjmů dosažených v rozhodném období před přiznáním důchodu. Za každý celý rok důchodového pojištění do doby, než vznikne nárok na důchod, náleží 1,5 % výpočtového základu. Pro stanovení výpočtového základu je důležitý redukováný osobní vyměřovací základ, tj. měsíční průměr úhrnů ročních vyměřovacích základů¹¹² pojištěnce za rozhodné období. Rozhodné období je období od roku 1986 do roku bezprostředně předcházejícího roku přiznání důchodu. Rozhodné období začíná kalendářním rokem bezprostředně následujícím po roce, v němž pojištěnec dosáhl věku 18 let.

¹⁰⁹ Započítává se za předpokladu, že člověk pobíral podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. Jestliže některou z těchto podpor již nepobírá a je dlouhodobě v evidenci úřadu práce, započítají se maximálně 3 roky zpětně ode dne vzniku nároku na důchod.

¹¹⁰ Doba péče se dokládá čestným prohlášením při uplatnění žádosti o důchod.

¹¹¹ U osoby starší 10 let se musí jednat o invaliditu nejméně stupně II (středně těžká závislost), dále je třeba splnit podmínku společného soužití pečující osoby se závislou osobou. To neplatí v případě osoby blízké. U osob mladších 10 let stačí již závislost I stupně (lehká závislost).

¹¹² Za roční vyměřovací základ pojištěnce se považuje úhrn vyměřovacích základů za jednotlivý kalendářní rok rozhodného období vynásobený koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu.

O nároku na důchod, jeho výši a výplatě rozhoduje ve většině případů Česká správa sociálního zabezpečení. Organizace a provádění sociálního zabezpečení je upravena zákonem č. 582/1991 Sb.

Zákonem č. 323/2021 Sb., který změnil zákon o důchodovém pojištění a zákon o organizaci a provádění sociálních zabezpečení, dojde od 1. ledna 2023 k zavedení tzv. výchovného, které je koncipováno jako finanční částka ve výši 500 korun měsíčně, o kterou se zvýší procentní výměra starobního důchodu (řádného i předčasného) pojištěnce, který zajišťoval výchovu konkrétního dítěte v největším rozsahu (tzn., že oceněn bude vždy jen ten, kdo pečoval nejdéle). Částka výchovného se každoročně zvyšuje o stejné procento jako procentní výměry důchodů. V případě péče o více dětí se tato částka násobí počtem dětí.

Dítě se považuje za vychované v případě, že osoba před datem přiznání starobního důchodu osobně pečovala o dítě ve věku do dosažení zletilosti alespoň po dobu 10 roků. Pokud se osoba ujala výchovy dítěte po dosažení osmého roku jeho věku, postačí, pokud pečovala alespoň po dobu 5 roků a nepřestala o dítě pečovat před dosažením jeho zletilosti.

Důchod se vyplácí dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách. Pravidelně vyplácený důchod podléhá zdanění, pokud v ročním součtu přesáhne 36násobek minimální mzdy.

Pokud osoba současně splňuje podmínky nároku na výplatu více důchodů téhož druhu nebo podmínky pro vyplácení starobního a invalidního důchodu, vyplácí se pouze ten vyšší. Jsou-li splněny podmínky pro výplatu starobního důchodu a vdovského/vdoveckého důchodu vyplácí se vyšší důchod v plné výši a z nižšího důchodu se vyplácí polovina procentní výměry. Základní výměra je při souběhu důchodů vyplácena pouze jednou.

Z důchodu mohou být prováděny exekuční srážky na základě doručeného exekučního titulu. Důchodcům vždy musí zůstat tzv. nezabavitelná výše důchodu.

9.1 Starobní důchod

Důchodový věk stanovuje zákon o důchodovém pojištění. Na rozdíl od mužů je u žen narozených do roku 1971 zohledněn i počet vychovaných dětí. Krátká vsuvka k zamyšlení. Pokud lze ženě, která dítě neporodila, nýbrž osvojila nebo převzala do péče nahrazující péči rodičů, započítat i tyto vychované děti, proč není možné tyto doby započítat i muži, pokud je jen on tou osobou, která svěřené dítě dlouhodobě vychovává.

U lidí narozených po roce 1971 činí důchodový věk 65 let. Kromě dosažení důchodového věku je podstatné i splnění doby pojištění. Před rokem 2010 činila doba pojištění potřeba pro

odchod do starobního důchodu 25 let. Od roku 2010 se doba pojištění potřebná pro odchod do starobního důchodu postupně prodlužuje a od roku 2018 činí 35 let. Pokud budoucí důchodce nezíská potřebnou dobu pojištění, má nárok na starobní důchod i tehdy, jestliže získal dobu nejméně (a) 15 let a dosáhl před rokem 2010 věku alespoň 65 let, (b) 16 let a dosáhl v roce 2010 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození, (c) 17 let a dosáhl v roce 2011 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození, (d) 18 let a dosáhl v roce 2012 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození, (e) 19 let a dosáhl v roce 2013 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození, (f) 20 let a dosáhl po roce 2013 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození, (g) 30 let a dosáhl důchodového věku po roce 2014 a (h) 15 let a dosáhl věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk pro muže stejného data narození. U dob pojištění uvedených pod písmeny (g) a (h) se jedná pouze o dobu pojištění, do níž se nezahrnují náhradní doby pojištění. Pokud budoucí důchodce nesplní ani jednu výše uvedenou podmínku, má nárok na starobní důchod, pokud dosáhl věku 65 let a splnil zákonné podmínky nároku na invalidní důchod bez ohledu na stupeň invalidity a získal potřebnou dobu pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo se stal invalidním následkem pracovního úrazu.

Poživatelé starobních důchodů, kteří při pobírání důchodu pracují a jsou účastni nemocenského pojištění, mají kratší podpůrčí dobu výplaty nemocenského. Nemocenské se jim vyplácí nejdéle 70 kalendářních dnů při jedné pracovní neschopnosti, nejvíce však 70 dnů za kalendářní rok. Současně také platí, že se jim nemocenské vyplácí nejdéle do dne skončení zaměstnání.

9.2 Předčasný starobní důchod

Pro vznik nároku na předčasný starobní důchod musí být splněny dvě podmínky – získání doby pojištění ke dni přiznání důchodu a důchodový věk. Pokud je důchodový věk osoby nižší než 63 let, nárok na předčasný starobní důchod vzniká nejdříve ode dne, od kterého do dosažení důchodového věku chybí maximálně 3 roky. Pokud je důchodový věk alespoň 53 let a člověk dosáhl věku minimálně 60 let, nárok na předčasný starobní důchod vzniká nejdříve ode dne, od kterého člověku do dosažení důchodového věku chybí nejvýše 5 let.

Přiznání předčasného starobního důchodu vylučuje nárok na řádný starobní důchod. Výplata předčasného starobního důchodu nenáleží do dosažení důchodového věku, pokud člověk

vykonává výdělečnou činnost, která zakládá účast na důchodovém pojištění, pobírá podporu v nezaměstnanosti či podporu při rekvalifikaci. Při předčasném odchodu do důchodu dochází ke krácení důchodu. Toto krácení je trvalé.

Při předčasném starobním důchodu existuje možnost si přivydělat. Výše odměny v rámci tohoto přivýdělku, například ve formě dohody o provedení práce, nesmí založit účast na důchodovém pojištění, tj. započitatelný příjem musí být do 10 000 korun za měsíc.

Základní výměra předčasného starobního důchodu zůstává stejná jako u řádného starobního důchodu, krátí se jen procentní výměra, který však nesmí být nižší než 770 korun. Výše procentní výměry předčasného starobního důchodu se bude snižovat za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne, od kterého se přiznává předčasný starobní důchod, do dosažení důchodového věku tímto mechanismem: (a) v období prvních 360 kalendářních dnů činí snížení 0,9 % výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů, (b) v období od 361. do 720. kalendářního dne činí snížení 1,2 % výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů, (c) v období od 721. kalendářního dne 1,5 % výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů.

Odchod do důchodu je právem každého jednotlivého občana. Dosažení důchodového věku a splnění doby pojištění tedy nejsou důvodem k ukončení pracovního poměru. Pokračováním v zaměstnání po vzniku nároku na starobní důchod za současného pobírání starobního důchodu v plné výši, dochází k navýšení procentní výměry důchodu o 0,4 % výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů. Pracující starobní důchodce si také může zvolit, že bude pobírat důchod v poloviční výši¹¹³. V tomto případě se procentní výměru důchodu zvyšuje o 1,5 % výpočtového základu za každých 180 kalendářních dnů výkonu výdělečné činnosti. Poslední variantou, která připadá v úvahu u pracujícího důchodce, je nepobírání důchodu. V tomto případě se procentní výměra důchodu zvyšuje nejvíce, a to o 1,5 % výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů výkonu výdělečné činnosti.

9.3 Invalidní důchod

Jedná se důchod, který pobírá osoba kvůli tomu, že došlo ke snížení míry pracovní schopnosti o více než 35 %. V závislosti na zjištěném stupni invalidity se rozlišuje invalidní důchod pro invaliditu prvního (snížení pracovní schopnosti o 35 % až 49 %), druhého (snížení

¹¹³ Jde o polovinu základní výměry a polovinu procentní výměry.

pracovní schopnosti o 50 % až 69 %) a třetího stupně (snížení pracovní schopnosti o 70 % a více).

Invalidita, která je základní podmínkou nároku na invalidní důchod, se zjišťuje v rámci posuzování zdravotního stavu člověka při zjišťovací lékařské prohlídce. Dále třeba, aby člověk splnil potřebnou dobu pojištění. Doba pojištění se nevyžaduje v případě, kdy invalidita vznikla následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. Délka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod je závislá na věku osoby. U lidí nad 28 let činí potřebná doba pojištění 5 let a zjišťuje se z posledních 10 roků před vznikem invalidity. V případě, že osoba starší 38 let, nesplní podmínku 5 let pojištění v posledních 10 letech před vznikem invalidity, považuje se podmínka potřebné doby za splněnou, pokud v posledních 20 letech před vznikem invalidity získala 10 let pojištění. U osob mladších 20 let činí potřebná doba pojištění méně než 1 rok, u osoby od 20 do 22 let minimálně 1 rok a u osoby od 26 do 28 let alespoň 4 roky. U osob, které se staly invalidními před dosažením věku 28 let, se získání potřebné doby pojištění nezjišťuje z období 10 let před vznikem invalidity, ale z celého období od dokončení povinné školní docházky do dne vzniku invalidity¹¹⁴.

K době pojištění získané do vzniku invalidity se navíc připočítává i tzv. dopočtená doba, což je doba od vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku stanoveného pro ženy stejného data narození bez vychovaných dětí. Bere se, že během této doby by případně mohl člověk pracovat, pokud by se nestal invalidním. V závislosti na datu vzniku nároku na invalidní důchod a na délce doby pojištění získané v období od 18. roku věku pojištěnce do vzniku nároku na invalidní důchod se dopočtená doba započte buď zcela, nebo ve sníženém rozsahu. Dopočtená doba se vůbec nehodnotí, jestliže invalidita vznikla následkem úmyslného poškození zdraví, které si pojištěnec způsobil nebo nechal způsobit, nebo v případě, že poškození zdraví pojištěnce vzniklo jako následek jeho úmyslného trestného činu.

Stejně jako u ostatních důchodů (vyjma pozůstalostních) se pro výpočet důchodů započítávají také tzv. náhradní doby pojištění.

Stejně jako předešlé důchody, má i invalidní důchod dvě části, základní (pevně stanovená pro všechny důchody) a procentní výměru. Výše procentní výměry invalidního důchodu se stanoví procentní sazbou za každý celý rok doby pojištění v závislosti na stupni invalidity. U invalidního důchodu pro invaliditu prvního stupně činí 0,5 % z výpočtového základu, u druhého stupně 0,75 % z výpočtového základu a u třetího stupně 1,5 % z výpočtového základu.

¹¹⁴ ŠABATOVÁ, Anna, Jiří HRUBÝ, Jitka ČERNÁ, Pavel MATĚJÍČEK, Jakub MARTINEC, Daniel ŘÍHA, Kateřina PAVLÍČKOVÁ a Eva HODAŇOVÁ. *Důchody II*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci se společností Wolters Kluwer, 2016 [cit. 27. listopadu 2021], str. 293. Dostupné na https://www.ochrance.cz/vystupy/edice-stanoviska/Sbornik_Duchody-II_eBook.pdf

Vzhledem k tomu, že u člověka může dojít k vývoji jeho zdravotního stavu, probíhají tzv. kontrolní lékařské prohlídky. Podle výsledku této kontrolní prohlídky může dojít ke zvýšení či naopak snížení stupně invalidity nebo být konstatováno, že pokles pracovní schopnosti již neodpovídá invaliditě a výplata důchodu zanikne.

Osoby pobírající invalidní důchod, bez ohledu na jeho stupeň, si mohou vykonávat pracovní činnost (samozřejmě při zohlednění míry invalidity a z toho vyplývajících schopností). Vydělečnou činností tedy nezaniká nárok na důchod ani na výplatu důchodu.

Pro nárok i výši budoucího starobního důchodu se započítává pouze doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, která je tzv. náhradní dobou pojištění. Nárok na invalidní důchod po dosažení důchodového věku ze zákona zaniká a automaticky se změnil na starobní důchod ve stejné výši jako dosud vyplácený invalidní důchod. Jestliže vypočtený starobní důchod bude vyšší než vyplácený invalidní, bude osobě přiznán starobní důchod.

9.4 Pozůstalostní důchody

Pozůstalí jsou v současnosti zabezpečeni důchody, které patří mezi tzv. odvozené (derivativní) pojistné dávky¹¹⁵, protože vznik nároku na takový důchod totiž nezávisí na vlastních zásluhách pojištěnce, který danou osobu vyživoval coby její manžel nebo rodič.

Společným rysem pozůstalostních důchodů je fakt, že poživatel musel být v rodinně právním vztahu k zemřelému, který požíval nebo by splňoval podmínky nároku na přímý důchod.

9.4.1 Sirotčí důchod

Na sirotčí důchod má nárok osiřelé nezaopatřené dítě po zemřelém rodiči (osvojiteli) nebo po osobě, která ho převzala do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče jiné osoby. Z toho tedy vyplývá, že nárok na sirotčí důchod nevzniká po pěstounovi. V tomto lze spatřovat nerovné postavení osiřelých dětí o to víc, že tyto děti si nevybraly formu náhradní péče, ve které budou vyrůstat, a tak by bylo žádoucí, aby i dětem svěřeným do pěstounské péče byla dána možnost pobírat sirotčí důchod po zemřelém pěstounovi (poručníkovi). Navrhoval bych tedy upravit ustanovení § 52 odst. 1 zákona o důchodovém pojištění v tom smyslu, že *„nárok na sirotčí důchod má nezaopatřené dítě, zemře-li (a) rodiče*

¹¹⁵ LANG, Roman, PELIKÁNOVÁ, Helena. K problematice vdovských a vdoveckých důchodů. In: Personální a sociálně právní kartotéka. 2015, 13(5), str. 13.

(osvojitel dítěte, nebo (b) osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu příslušného orgánu dle § 20 odst. 3 tohoto zákona, kromě rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, jestliže (...)).“

Nárok na sirotčí důchod vznikne, pokud zemřelá osoba pobírala starobní či invalidní důchod, zemřela následkem pracovního úrazu nebo ke dni úmrtí získala potřebnou dobu důchodového pojištění, která je závislá na věku rodiče. Ta činí u osoby starší 28 let alespoň 1 rok v období posledních 10 let přede dnem úmrtí, u osoby starší 38 let činí 2 roky v posledních 20 letech přede dnem úmrtí. Do doby důchodového pojištění zemřelého rodiče se zahrnují pouze doby výdělečné činnosti, ze kterých je odváděno pojistné na sociální zabezpečení, naopak se nezahrnují náhradní doby pojištění.

Nárok na sirotčí důchod zaniká osvojením. Pokud oboustranně osiřelé dítě osvojí jen jedna osoba, zaniká nárok na ten sirotčí důchod, který náležel po osobě, kterou osvojitel nahradil. Dojde-li ke zrušení osvojení, vznikne nárok na sirotčí důchod znovu, a to ve výši, v jaké by náležel, kdyby byl vyplácen ke dni zrušení osvojení.

Výši důchodu ovlivňují dvě skutečnosti, a to délka doby důchodového pojištění po zemřelé osobě a výše jejich výdělků dosažených v rozhodném období. Stejně jako všechny předešlé důchody, tak i sirotčí má dvě části, a to výměru základní (společnou pro všechny druhy důchodů) a procentní. Výše procentní výměry činí 40 % procentní výměry důchodu, který pobírala nebo by pobírala zesnulá osoba k datu úmrtí.

Výplata sirotčího důchodu náleží po dobu, po kterou je dítě nezaopatřené, nejdéle však do 26 let věku. Výplata důchodu náleží i v době prázdnin mezi jednotlivými ročníky studia na dané škole i mezi jednotlivými studii, pokud na sebe studium bezprostředně navazuje. Úspěšné ukončení studia má vliv na trvání výplaty důchodu. V případě, že sirotek ukončil povinnou školní docházku a nepřihlásí se do evidence uchazečů o zaměstnání, je mu sirotčí důchod vyplácen nejdéle do srpna. Při ukončení studia na střední či vyšší odborné školy náleží výplata důchodu také ještě za prázdninové měsíce za předpokladu, že po celý kalendářní měsíc sirotek nevykonává výdělečnou činnost, ze které je odváděno pojistné na sociální zabezpečení, popřípadě nepobírá podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. Při ukončení vysokoškolského studia náleží sirotkovi výplata důchodu ještě následující kalendářní měsíc po měsíci, ve kterém studium ukončil, za předpokladu, že po celý tento kalendářní měsíc nevykonával výdělečnou činnost zakládající účast na pojištění či nepobíral podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. Nárok na sirotčí důchod, který po ukončení studia zanikl, může v budoucnu při opětovném zahájení prezenčního vzdělávání dítěte do 26 let věku znovu vzniknout.

Pokud dítě přijde o oba rodiče, pobírá sirotčí důchod při splnění zákonem daných podmínek, po každém z nich. V tomto případě náleží z vyššího důchodu základní i procentní výměra v plné výši, z nižšího důchodu pak pouze procentní výměra.

Sirotek je povinen nárok na sirotčí důchod pravidelně prokazovat, nejčastěji aktuálním potvrzením školy o trvání, resp. pokračování studia.

Studenti prezenční formy studia, kteří pobírají sirotčí důchod, si mohou přivydělávat. Naopak studenti dálkové nebo kombinované formy studia si mohou přivydělat jen v rámci takové výdělečné činnosti, která nezakládá účast na důchodovém pojištění.

Nárok na výplatu sirotčího důchodu trvá u studujícího maximálně 26 let starého sirotka i po uzavření manželství. Výplata sirotčího důchodu je možná také při pobírání rodičovského příspěvku, v případě, že se sirotek stane rodičem dítěte.

9.4.2 Vdovský/vdovecký důchod

Vdovský/vdovecký důchod je pozůstalostní důchod, na který má nárok vdovec nebo vdova po zemřelé osobě (po manželovi nebo manželce), která pobírala starobní nebo invalidní důchod nebo pokud ještě nebyla příjemcem důchodu, splnila ke dni úmrtí podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní nebo starobní důchod nebo splnila podmínku nároku na starobní důchod nebo zemřela následkem pracovního úrazu. Další podmínkou je existence manželství k datu úmrtí manžely nebo manželky. V případě uzavření nového manželství nárok na vdovský/vdovecký důchod zanikne. Vdovský/vdovecký důchod nenáleží po bývalém manželovi/manželce, druhovi/družce, registrovaném partnerovi/partnerce, a to ani v případě jejich dlouhodobého soužití ve společné domácnosti.

Vliv na výši vdovské/vdoveckého důchodu má jednak délka důchodového pojištění po zemřelé osobě a dále výše jejích výdělků dosažených v rozhodném období. Stejně jako ostatní důchody, má i tento pozůstalostní dvě části, základní výměru a procentní výměru. Pokud pozůstalá osoba nepobírá starobní nebo invalidní důchod, činí výše procentní výměry 50 % procentní výměry důchodu, který pobírala (nebo by pobírala) zesnulá osoba k datu úmrtí. Může také vzniknout situaci souběhu důchodů, v případě, že pozůstalá osoba pobírá starobní nebo invalidní důchod a nyní má nárok ještě na pozůstalostní. V takovém případě se porovnají výše procentní výměry důchodů, který vdova/vdovec pobírá a již vyměřený vdovský/vdovecký důchod, který činí 50 % procentní výměry důchodu zemřelého. Nižší z procentních výměr důchodů pak náleží z jedné poloviny, vyšší zůstává bez změny. Základní výměra náleží pouze jednou.

Do doby pojištění se pro výpočet důchodu započítávají rovněž tzv. náhradní doby pojištění. Výplata vdovského/vdoveckého důchodu náleží zpravidla po dobu jednoho roku od smrti manžela/manželky. Po uplynutí této doby pokračuje výplata pozůstalostních důchodů do té doby, dokud splňuje stanovení podmínky, pouze v těchto případech: (a) pozůstalá osoba se stará o nezaopatřené dítě nebo pečuje o dítě, svého rodiče nebo tchána/tchyni sdílící stejnou domácnost, kteří jsou závislí na jeho/její pomoci minimálně ve stupni II, (b) je sám/sama v invalidním důchodu ve stupni III, (c) dosáhl/a alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší. Pokud některá z výše uvedených skutečností nastane do dvou let po předchozím zániku nároku na vdovský/vdovecký důchod, je možné zažádat o obnovení vdovského/vdoveckého důchodu.

10. Právní úprava hmotného zabezpečení, zejména dávek pěstounské péče na Slovensku, a její komparace s českou legislativou

10.1 Právní úprava náhradní péče na Slovensku

Pro porovnání jsem si vybral nám nejbližší zemi – Slovenskou republiku, se kterou jsme měli dlouhou dobu jeden právní řád, postavený na stejných principech a zásadách.

Základní právní úpravu náhradní péče najdeme v § 44 a násl. zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině. Toto ustanovení definuje náhradní péči jako několik zvlášť uspořádaných, na sebe navazujících a vzájemně se podmiňujících dočasných opatření, která nahrazují osobní péči rodičů o nezletilé dítě v případech, kdy ji rodiče nezajišťují nebo nemohou zajistit. Náhradní péči podle slovenského zákona o rodině je (1) svěření nezletilého dítěte do osobní péče jiné fyzické osoby než rodiče (náhradní osobní péče), (2) pěstounská péče a (3) ústavní péče. Zákon o rodině dále upravuje obdobným způsobem jako v České republice osvojení a poručenství. Pokud poručník o nezletilé dítě osobně pečuje, tak má nárok na příspěvky podle zákona č. 627/2005 Sb., o příspěvcích na podporu náhradní péče o dítě.

Právní úprava slovenského systému náhradní péče je velmi podobná té české, a proto zmíním jen základní informace a zaměřím se spíše na rozdíly mezi oběma právními úpravami, s přihlédnutím zejména k sociálnímu zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů.

Jak u náhradní osobní péče (tj. svěření do péče jiné fyzické osoby), tak pěstounské péče platí, že nezletilé dítě může být svěřeno jen osobám, které mají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, osobní předpoklady, zejména zdravotní, osobnostní a morální a způsobem svého života a života osob, které s ní žijí v domácnosti, zaručují, že péči budou vykonávat v zájmu nezletilého dítěte.

Jiná fyzická osoba, které bylo dítě svěřeno do péče, a pěstoun jsou povinni vykonávat osobní péči o nezletilé dítě ve stejném rozsahu, v jakém ji vykonávají rodiče. Obě kategorie osob mají právo zastupovat nezletilé dítě a spravovat jeho majetek pouze v běžných věcech. Pokud některá z osob, které bylo dítě svěřeno, předpokládá, že rozhodnutí zákonného zástupce nezletilého dítěte v podstatných věcech není v souladu se zájmem nezletilého dítěte, může se domáhat, aby tento soulad při konkrétním rozhodnutí zákonného zástupce přezkoumal soud. Během výkonu péče rodiče nezletilého dítěte vykonávají svá rodičovská práva a povinnost jen v rozsahu, v jakém nepatří jiné fyzické osobě odpovědné za výchovu, nebo pěstounovi. Rodiče

mají právo stýkat se s nezletilým dítětem, které bylo svěřeno mimo jejich péči. Soud nejméně jednou za šest měsíců zhodnotí v součinnosti s orgánem sociálně-právní ochrany dětí nebo v součinnosti s jinými osobami, které jsou obeznámeny s poměry nezletilého dítěte, výkon cizí péče, a to zejména kvalitu péče o dítě a skutečnost, zda rodiče mohou zajistit osobní péči o nezletilé dítě.

Soud při rozhodování o svěřeni nezletilého dítěte do cizí péče určí rodičům nebo jiným fyzickým osobám povinným poskytovat nezletilému dítěti výživné.

Náhradní osobní péče i pěstounská péče zaniká, dosažením zletilosti, smrtí osoby pečující nebo nezletilého dítěte, pravomocným rozhodnutím soudu o zrušení náhradní osobní péče nebo pěstounské péče nebo rozvodem manželů, kterým bylo nezletilé dítě svěřeno do společné náhradní osobní péče nebo pěstounské péče. Soud zruší náhradní osobní péči nebo pěstounskou péči jen z vážných důvodů, zejména zanedbává-li osoba, které bylo dítě svěřeno péči o nezletilé dítě nebo porušuje své povinnosti. Oproti české právní úpravě ta slovenská umožňuje, souhlasí-li s tím pěstoun a nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče, z důležitých důvodů prodloužit pěstounskou péči až na jeden rok po dosažení zletilosti.

Slovensko má oproti Česku jednu velkou specialitu, a to profesionální rodičovství jako formu péče o děti s nařízenou ústavní výchovou. Dětem je tímto způsobem zajištěna individuální péče. Profesionální rodiče jsou v pracovněprávním vztahu k dětskému domovu a jejich domácnost je organizační součástí dětského domova. Profesionální rodič musí mít minimálně úplné střední vzdělání a absolvovat přípravu na profesionální rodičovství. Na místo profesionálního rodiče je zájemce přijat po úspěšném absolvování výběrového řízení, které vyhláší ředitel dětského domova.

Tento institut byl poprvé upraven v zákoně č. 279/1993 Sb., o školských zařízeních. O výběru osob pro profesionální rodičovství rozhoduje ředitel dětského domova.

10.2 Dávky pěstounské péče na Slovensku

Slovenská republika šla v úpravě hmotného zabezpečení náhradních rodičů cestou speciálního zákona, a tak 14. prosince 2005 Národní rada Slovenské republiky přijala zákon č. 627/2005 Z. z., o příspěvcích na podporu náhradní péče o dítě, který začal platit 1. ledna 2006.

Tento zákon upravuje poskytování příspěvků jakožto sociálních dávek, kterými stát podporuje náhradní péči o děti, kterou vykonává jiná fyzická osoba než rodič. Náhradní péči o dítě výše uvedený zákon chápe (a) svěřeni nezletilého dítěte do osobní péče jiné fyzické osoby

než rodiče (náhradní osobní péče) podle § 45 až 47 zákona č. 36/2005 Z. z., (b) pěstounskou péči, (c) svěřeni dítěte do péče fyzické osoby rozhodnutím soudu o nařízení předběžného (neodkladného) opatření, jedná-li soud o svěřeni dítěte do náhradní péče této fyzické osobě podle písmene (a) nebo (b), (d) poručnictví s osobní péčí o dítě podle § 56 až 59 zákona č. 36/2005 Z. z., (e) svěřeni dítěte do předosvojitelské péče podle § 103 zákona č. 36/2005 Z. z., (f) svěřeni dítěte do péče fyzické osoby rozhodnutím soudu o nařízení předběžného (neodkladného) opatření, jedná-li soud o svěřeni dítěte do předosvojitelské péče.

Dávky (příspěvky) jsou velmi podobné těm v České republice. Na Slovensku jsou vypláceny tyto příspěvky: (a) jednorázový příspěvek dítěti při jeho svěřeni do náhradní péče, (b) jednorázový příspěvek dítěti při zániku náhradní péče, (c) opakovaný příspěvek dítěti svěřenému do náhradní péče, (d) opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči a (e) zvláštní opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči.

10.2.1 Jednorázový příspěvek dítěti při jeho svěřeni do náhradní péče

Stejně jako česká právní úprava, tak i slovenská chápe tuto dávku jako finanční příspěvek na podporu zabezpečení základního osobního vybavení dítěte, zejména tedy ošacení, obuvi, hygienických potřeb a dalších jiných věcí k uspokojení potřeb dítěte. Nárok na tuto dávku má dítě, které bylo svěřeno do osobní péče jiné fyzické osoby než rodiče, pěstounské péče nebo poručnictví s osobní péčí o dítě, a o které se náhradní rodič začal osobně starat poté, kdy doposud bylo svěřeno do ústavní péče nebo ochranné výchovy. Nárok na jednorázový příspěvek při svěřeni do náhradní péče mají také děti, které byly svěřeny předosvojitelské péče avšak ze předpokladu, že při podání návrhu na svěřeni do náhradní péče byly mladší šesti měsíců, nebyl na ně poskytnut příspěvek při narození dítěte podle zákona č. 383/2013 Z. z.

Výše jednorázového příspěvku je odvozena od výše příspěvku při narození dítěte poskytovaného na dítě narozené z prvního až třetího poradu, které se dožilo nejméně 28 dnů. Ta v současné době činí 829,86 eur, což je necelých 22 tisíc korun českých. Na rozdíl od české právní úpravy této dávky, kde je tato diferencovaná podle věku dítěte, tak na Slovensku je pouze jedna výše bez ohledu na věk svěřeného dítěte.

10.2.2 Jednorázový příspěvek při zániku náhradní péče

Tento příspěvek je určen k podpoře osamostatnění se dítěte. Nárok na tuto dávku má zletilé dítě, jestliže náhradní péče ve formě péče jiné fyzické osoby, pěstounské péče nebo

poručníctví trvala alespoň jeden rok před dosažením zletilosti. Jednorázový příspěvek při zániku náhradní péče je ve výši 10,2násobku částky životního minima pro nezaopatřené dítě. Současná výše životního minima nezaopatřeného dítěte stanovená Opatřením Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny SR č. 244/2021 Z. z. činí 99,56 euro měsíčně. Výše příspěvku je tedy 1 015,60 eur, což je celých 26 tisíc korun českých.

10.2.3 Opakovaný příspěvek dítěti

Opakovaný příspěvek dítěte slouží k podpoře uspokojování potřeb dítěte, zejména k úhradě nákladů na výživu, východu, vzdělávání a bydlení dítěte. Nárok na tuto dávku má nezaopatřené dítě svěřené do náhradní péče rozhodnutím soudu a zletilé vyživované dítě, které do dosažení zletilosti byl svěřeno do náhradní péče a žije v domácnosti s fyzickou osobou, která do dosažení jeho zletilosti byla jeho náhradním rodičem, pokud nezaopatřené dítě nemá žádný příjem¹¹⁶ nebo je příjem nižší, než je částka opakovaného příspěvku dítěte do 10 let. V takovém případě je vyplácen příspěvek ve výši rozdílu mezi částkou příspěvku pro dítě do 10 let a příjmem dítěte.

Výše opakovaného příspěvku je diferencována podle věku. Do 10 let věku činí příspěvek 2násobek částky životního minima (tj. 199,20 euro, tj. přibližně 5 100 korun českých), nad 10 let do 15 let věku činí příspěvek 2,3násobek životního minima (tj. 229 euro, tj. přibližně 5 900 korun českých) a pro děti starší 15 let činí příspěvek částku 2,5násobku životního minima (tj. 248,90 eur, tj. přibližně 6 400 korun českých).

Stejně jako u nás platí, že pokud je výživné vyšší než opakovaný příspěvek dítěte, náleží dítěti i rozdíl mezi výživným a tímto příspěvkem.

10.2.4 Opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči

Opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči je určen k podpoře provádění osobní péče o dítě, které má náhradní rodič svěřeno do náhradní péče. Nárok má náhradní rodič, jestliže mu bylo na základě rozhodnutí soudu svěřeno dítě do náhradní péče, začal osobně o dítě pečovat, má

¹¹⁶ Příjem se podle § 5 odst. 4 zákona č. 627/2005 Z. z. se rozumí soudem určené výživné rodičům nebo jiným fyzickým osobám povinným poskytovat dítěte výživné, kromě výživného, které povinná fyzická osoba poukazuje příslušnému úřadu práce, sociálních věcí a rodiny, sirotčí důchod, pozůstalostní úrazová renta, sirotčí výsluhový důchod nebo jiná obdobná dávka vyplácená z ciziny a jiný zdaňovaný příjem zletilého nezaopatřeného dítěte. Naopak příjmem není příjem studenta vysoké školy v době odborné praxe a odměna za produktivní práci žáka střední školy, příjem žáka střední školy nebo studenta vysoké školy, kteří studují denní formu studia, získaný na základě dohody o brigádnické práci studentů, pokud tento úhrn příjmů nepřevyšuje 3násobek životního minima pro jednu zletilou fyzickou osobu za 12 měsíců.

trvalý pobyt na území Slovenské republiky a neprovádí náhradní péči v zařízení pěstounské péče podle § 100 zákona č. 305/2005 Z. z., o sociálně-právní ochraně dětí a o sociální kuratele. Nárok na opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči nevzniká, jestliže náhradní rodič nebo manžel náhradního rodiče má při osobní péči o svěřené dítě nárok (a) na mateřské nebo dávku nemocenského pojištění (zabezpečení) téhož druhu v cizině nebo (b) na rodičovský příspěvek nebo dávka téhož druhu v cizině. Nárok také nemají osoby, které jsou dítěti příbuznými v řadě přímé.

Výše opakovaného příspěvku náhradnímu rodiči je 1,95násobek životního minima pro nezaopatřené dítě měsíčně, tj. 194,20 eur, tj. přibližně 5 000 korun českých. V případě, že náhradní rodič osobně pečuje o tři a více dětí, které jsou sourozenci, se příspěvek zvyšuje o 1,39násobek částky životního minima pro vyživované dítě měsíčně, tj. 138,40. Celkově tedy jde o 332,60 eur, tj. přibližně 8 500 korun českých.

Jak je vidět, tak oproti české úpravě má Slovensko jednotnou výši opakovaného příspěvku pro náhradní rodiče. Jak vyplývá z důvodové zprávy, tak cílem jednotné výšky příspěvku je kromě jiného zabezpečit vhodné náhradní prostředí dítěti, které o svoje rodinné prostředí z nějakých důvodů přišlo, a předcházet umělému utváření takového prostředí, které je porovnatelné v počtu dětí v ústavních zařízeních, avšak je neporovnatelné v personálním i jiném zabezpečení.

10.2.5 Zvláštní opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči

Zvláštní opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči je určen k podpoře provádění osobní péče o dítě svěřené do náhradní péče, které je občan s těžkým zdravotním postižením tak, jak jej definuje § 51 zákona č. 195/1998 Z. z., o sociální pomoci. Podmínky pro nárok tohoto příspěvku jsou stejné jako pro opakovaný příspěvek pro náhradní rodiče. Nárok na zvláštní opakovaný příspěvek náhradnímu rodiči nevzniká, jestliže se náhradnímu rodiči poskytuje za péči o dítě peněžitý příspěvek za opatrování, náhradní rodič poskytuje dítěti pečovatelskou službu nebo dítěti se poskytuje peněžitý příspěvek na osobní asistenci.

Výše opakovaného příspěvku náhradnímu rodiči je ve výši 0,8násobku částky životního minima pro nezaopatřené dítě měsíčně za péči každé svěřené dítě, které je občas s těžkým zdravotním postižením., tj. 79,70 eur, tj. přibližně 2 000 korun českých.

10.3 Vybrané státní sociální dávky

10.3.1 Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek je na Slovensku upraven zákonem č. 571/2009 Z. z., o rodičovském příspěvku a je poskytován k zajištění řádné péče¹¹⁷ o dítě do šesti let věku, které je svěřeno do péče nahrazující péči rodičů, nejdéle tři roky od právní moci prvního rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče těžce oprávněné osobě.

Oprávněnou osobou je také fyzická osoba, které je dítě svěřeno do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí kompetentního orgánu (soudu nebo úřadu práce, sociálních věcí a rodiny). Výše rodičovského příspěvku v roce 2021 je 275,90 Eur nebo 378,10 eur měsíčně, pokud se oprávněné osobě, která o rodičovský příspěvek požádala, před vznikem nároku na rodičovský příspěvek vyplácelo z důvodu péče o toto dítě mateřské nebo obdobná dávka jako mateřské v členském státě. Pokud oprávněná osoba zajišťuje řádnou péči o dvě a více současně narozených dětí, rodičovský příspěvek se zvyšuje o čtvrtinu na každé dítě, které se narodilo současně. Pokud oprávněná osoba zanedbává řádné plnění povinné školní docházky dalšího dítěte v její péči nejméně tři po sobě jdoucí kalendářní měsíce, snižuje se rodičovský příspěvek o polovinu. V této částce se poskytuje nejméně po dobu tří kalendářních měsíců od prvního dne kalendářního měsíce následujícího po měsíci, ve kterém škola oznámila úřadu práce, sociálních věcí a rodiny, že oprávněná osoba nedbá o řádné plnění povinné školní docházky dalšího dítěte v její péči.

10.3.2 Příspěvek při narození dítěte a příspěvek na více současně narozených dětí

Tyto dávky jsou upraveny v zákoně č. 383/2013 Z. z., o příspěvku při narození dítěte a příspěvku na více současně narozených dětí. Příspěvek při narození dítěte je jednorázová dávka, kterou stát přispívá na pokrytí výdajů spojených se zabezpečením nezbytných potřeb novorozence. Na tuto dávku však náhradní rodiče nemají nárok. Naopak příspěvek na více současně narozených dětí mohou žádat i náhradní rodiče, protože výše uvedený zákon umožňuje, aby fyzická osoba, která převzala více (minimálně tři) současně narozené děti do péče nahrazující péči rodičů, nebo během dvou let opakovaně narozené dvě nebo více dětí současně,

¹¹⁷ Řádnou péčí je péče poskytovaná dítěte v zájmu všestranného fyzického a psychického vývoje dítěte, zejména přiměřená výživa dítěte, hygiena dítěte, výchova dítěte a dodržování preventivních prohlídek podle zvláštního předpisu.

měla nárok jednou ročně na příspěvek na více současně narozených dětí. Oprávněná osoba má nárok na příspěvek na více současně narozených dětí, pokud nejméně tři z dětí jsou ve věku do 15 let, řádně o ně pečuje a má trvalý pobyt na území Slovenské republiky.

Výše příspěvku na více současně narozených dětí je 110,36 eura.

10.3.3 Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je dávka, která je upravena v zákoně č. 600/2003 Z. z., o přídavku na dítě a kterou stát přispívá na výchovu a výživu nezaopatřeného dítěte¹¹⁸ do 25 let věku a na částečnou úhradu školních potřeb za účelem podpory plnění školních povinností nezaopatřeného dítěte. Stejně jako v České republice se za nezaopatřené dítě nepovažuje dítě, kterému vznikl nárok na invalidní důchod.

Oprávněnou osobou k uplatnění nároku je také osoba, které je nezaopatřené dítě svěřeno do péče nahrazující péči rodičů na základě pravomocného rozhodnutí soudu a po zletilosti dítěte toto dítě, které bylo do dosažení zletilosti svěřeno do péče nahrazující péči rodičů.

Výše přídavku na dítě v roce 2021 je 25,50 eur. Tato částka se zvýší o 104,76 eur za kalendářní měsíc, ve kterém nezaopatřené dítě poprvé nastoupilo do prvního ročníku základní školy.

10.4 Vybrané dávky systému sociálního pojištění na Slovensku

Stěžejním zákonem, který upravuje systém sociálního pojištění na Slovensku, je zákon č. 463/2003 Z. z., o sociálním pojištění. Sociálním pojištěním je v rámci tohoto zákona chápáno (1) nemocenské pojištění jako pojištění pro případ ztráty nebo snížení příjmu z výdělečné činnosti a k zajištění příjmu v důsledku dočasné pracovní neschopnosti, těhotenství a mateřství, (2) důchodové pojištění, a to starobní pojištění jako pojištění k zajištění příjmu ve stáří a pro případ úmrtí, invalidní pojištění pro případ poklesu schopnosti vykonávat výdělečnou činnost v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu pojištěnce a pro případ úmrtí, (3) úrazové pojištění jako pojištění pro případ poškození zdraví nebo úmrtí v důsledku pracovního

¹¹⁸ Za nezaopatřené dítě se považuje dítě, které se soustavně připravuje na povolání denní formou studia na střední nebo vysoké školy, které se nemůže soustavně připravovat na povolání studiem nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, které je osvobozené od povinnosti dojíždět do školy, které se vzdělává v základní škole pro žáky se zdravotním znevýhodněním, nebo které je podle posudku o dlouhodobě nepříznivém zdravotním stavu dítěte neschopné se soustavně připravovat na povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost, avšak nejdéle do dosažení zletilosti takového dítěte.

úrazu, služebního úrazu a nemoci z povolání, (4) garanční pojištění jako pojištění pro případ platební neschopnosti zaměstnavatele na uspokojování nároků zaměstnance, atd., (5) pojištění v nezaměstnanosti jako pojištění pro případ ztráty příjmu z činnosti zaměstnance v důsledku nezaměstnanosti a pro zajištění příjmu v důsledku zaměstnanosti.

Z nemocenského pojištění se na Slovensku poskytují tyto dávky: (1) nemocenské, (2) ošetrovné, (3) vyrovnávací dávka, (4) těhotenské a (5) mateřské. Z důchodového pojištění se poskytují tyto dávky: (1) starobní a předčasný starobní důchod, (2) vdovský a vdovecký důchod, (3) sirotčí důchod a (4) invalidní důchod. Z úrazového pojištění se poskytuje řada dávek, a to například úrazový příplatek, náhrada za bolest a za ztížené společenské uplatnění nebo pozůstalostní úrazová renta. Z garančního pojištění se poskytuje dávka garančního pojištění a z pojištění v nezaměstnanosti se poskytuje dávka v nezaměstnanosti. S ohledem na rozsáhlost právní úpravy sociálního pojištění na Slovensku si dovoluji provést selekci pouze na ty dávky, které jsou nejvíce relevantní pro téma mé práce.

10.4.1 Nemocenské

Pojetí nemocenské je stejné jako v tuzemsku, tj. poskytuje se tehdy, byl-li pojištěnec kvůli nemoci nebo úrazu uznán dočasně práce neschopným k výdělečné činnosti nebo mu bylo nařízeno karanténní opatření. Ochranná lhůta činí 7 dní po skončení nemocenského pojištění, trvalo-li nemocenské pojištění méně než 7 dní, tak tolik dní, kolik trvalo nemocenské pojištění. Nemocenské se určuje z denního vyměřovacího základu nebo pravděpodobného denního vyměřovacího základu. Nárok na nemocenské vzniká zaměstnanci od 11. dne dočasné pracovní neschopnosti.

Výše nemocenského zaměstnance činí 55 % denního vyměřovacího základu.

10.4.2 Ošetrovné

Ošetrovné je nemocenská dávka poskytovaná z důvodu osobního a celodenního ošetřování nemocného příbuzného v přímé linii, nemocného dítěte¹¹⁹, které není příbuzný v řadě přímé (tj. dítě které bylo osvojeno nebo svěřeno do péče na základě příslušného orgánu), nemocného sourozence, nemocného manžela (manželky), jehož zdravotní stav nutně vyžaduje ošetřování jinou fyzickou osobou.

¹¹⁹ Dítětem se pro účely ošetrovného podle § 39 odst. Zákona č. 436/2003 Z. z., o sociálním pojištění, rozumí vlastní dítě nebo osvojené dítě pojištěnce nebo jeho manžela (manželky) nebo dítě, které bylo pojištěnci svěřeno do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu.

Krátkodobé ošetrovné se poskytuje i z důvodu osobní a celodenní péče o zdravé dítě do dovršení 11. roku věku, nebo do dovršení 18. roku věku, jde-li o dítě s dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem, pokud dítěti bylo nařízeno karanténní opatření nebo izolace, nebo předškolní zařízení nebo zařízení sociálních služeb, ve kterých se dítěti poskytuje péče, nebo škola, kterou dítě navštěvuje, byly rozhodnutím příslušných orgánů uzavřeny nebo v nich bylo nařízeno karanténní opatření nebo fyzická osoba, která o dítě pečuje, onemocněla, bylo jí nařízeno karanténní opatření, izolace nebo byla přijata do ústavní péče zdravotnického zařízení, a proto se nemůže o dítě starat.

Nárok na krátkodobé ošetrovné vzniká od prvního dne potřeby osobního a celodenního ošetrování a zaniká dnem skončení potřeby osobního a celodenního ošetrování, nejvýše však po 14 kalendářních dnech.

Výše ošetrovného je 55 % denního vyměřovacího základu.

Pojištěnec nemá nárok na výplatu ošetrovného za dny, po které má například nárok na výplatu nemocenského nebo mateřského.

10.4.3 Mateřské

Mateřské se poskytuje kromě ženy – pojištěnky z důvodu těhotenství nebo péče o narozené dítě, také jinému pojištěnci z důvodu péče o dítě do tří let věku. Zákon jako tohoto jiného pojištěnce připouští také fyzickou osobu, která pečuje o dítě na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Tato fyzická osoba musí pro nárok na mateřské splnit dobu 270 dní nemocenského pojištění v posledních dvou letech.

Od května 2017 se dávka mateřské zvýšila ze 70 % na 75 % denního vyměřovacího základu.

Osobě, která převzala cizí dítě do péče, nárok vzniká ode dne, od kterého uplatňuje nárok na mateřské a zaniká uplynutím 28. týdne od přiznání mateřského, 31. týdne od přiznání mateřského, jde-li o osamělou osobu nebo 37. týdne od přiznání mateřského, pokud současně pečuje o dvě a více dětí. Nárok na mateřské jiného pojištěnce zaniká nejpozději dovršením třetího roku věku dítěte.

Závěr

Problematika sociálního zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů je okrajovým tématem, kterému je věnována nepříliš velká pozornost v příslušných pasážích například komentářů k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí. Komplexně sociální zabezpečení této skupiny osob zpracováno není. Tato práce se pokusila toto změnit a přinést čtenářům ucelený přehled toho, na jaké dávky mají náhradní rodiče - při splnění zákony předvídaných podmínek - nárok.

V odpovědích na vytyčené výzkumné otázky budu celkem kritický. Možná by mé odpovědi byly jiné, kdybych v systému sociálně-právní ochrany dětí nepracoval a díval se na jeho fungování jen jako tichý pozorovatel zpovzdálí.

První výzkumná otázka se týkala toho, zda je současný systém sociálního zabezpečení osob nahrazujících péče rodičů dostatečný a reflektuje všechny reálně připadající skutečnosti při péči (výchově) dětí? Již na začátku roku 2009 se začalo mluvit o nutnosti transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Tyto snahy vyústily v lednu 2012 schválením¹²⁰ Národní strategie ochrany práv dětí, která obsahuje konkrétní záměry, cíle a aktivity a je východiskem pro uplatňování práv dětí a naplňování jejich potřeb prostřednictvím systému podporujícího zvyšování kvality života dětí a rodin a eliminujícího diskriminaci a nerovný přístup vůči dětem. V oblasti náhradní rodinné péče strategie doporučuje rozvíjet pěstounskou péči za účelem zamezení umístování dětí do ústavů všech typů. Pomoci tomu má profesionalizace pěstounské péče nebo zvýšení podpory pěstounské péče v oblasti hmotného zabezpečení a přístupu ke službám pro náhradní rodiny a svěřené děti. K oběma těmto aktivitám došlo novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí publikovanou ve Sbírce zákonů pod č. 401/2012. Touto novelou se zvýšily dávky pěstounské péče, například nejnižší odměna pěstouna se fakticky zdvojnásobila a od roku 2013 je pro účely zákonů upravující daně z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění považována za příjem ze závislé činnosti. Pěstouni velmi kvitovali uzákonění nároku na celou řadu podpůrných služeb jako například právo na odlehčení (poskytnutí pomoci při zajištění péče o svěřené dítě), právo na odborné poradenství, zprostředkování psychologické nebo terapeutické pomoci nebo právo na zajištění možnosti zvyšovat si znalosti v oblasti výchovy a péče o dítě. Přestože se nejedená o finanční nároky, které by plynuly napřímo pěstounovi, pěstoun jejich uplatněním získá určitou sociální (hmotnou) výhodu spočívající například v bezplatném vzdělávání, uhrazení tábora pro

¹²⁰ Usnesení Vlády České republiky ze dne 4. ledna 2012 č. 4 o Národní strategii ochrany práv dětí.

dítě svěřené do pěstounské péče v rámci odlehčení nebo úhradu psychologické nebo terapeutické pomoci, za předpokladu, že není hrazena z veřejného zdravotního pojištění. Všechny výše uvedené legislativní kroky zajisté vedly k zlepšení sociálního zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů, avšak stále existují „bílá místa“, které by bylo potřeba legislativně ošetřit. Zmínit lze například postavení osob v evidenci (pěstounů na přechodnou dobu) po ukončení procesu předávání dítěte. Po předání dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu je žádoucí provést zhodnocení výkonu péče u tohoto konkrétního dítěte a poskytnout pěstounům dostatek času na prožití ztráty. Legislativa však v současné době nikterak neupravuje minimální ani maximální délku tohoto času „na zotavenou“. Problémem tak zůstává, že neexistuje jednotná praxe v rámci České republiky v přístupu k osobám v evidenci po předání dítěte. Některé krajské úřady mají tuto délku odpočinku osob v evidenci stanovenou na 14 dní, jiné na měsíc či déle. Určitou inspirací, jak tuto situaci vyřešit, by mohla být slovenská právní úprava profesionálních rodičů, kteří jsou zaměstnanci dětských domovů. Z tohoto pracovněprávního vztahu tedy jasně vyplývají i vzájemná práva a povinnosti, např. právo dovolenou. Domnívám se, že by mělo dojít k narovnání postavení osob v evidenci v tom smyslu, že by jim měla být přiznáno právo na dovolenou, jejíž výměra by měla činit mezi 5 až 8 týdnů v kalendářním roce. Tomuto názoru svědčí i fakt, že odměna pěstouna je pojmána jako příjem ze závislé činnosti a délka dovolené je odvozena od výměry dovolené zaměstnanců zaměstnavatelů uvedených v § 109 odst. 3 zákoníku práce, tj. zaměstnanců, jejichž zaměstnavatelem je například stát nebo územní samosprávný celek.

Současný systém sociálního zabezpečení osob nahrazujících péče rodičů je ve většině případů dostatečný a reflektuje všechny reálně připadající skutečnosti při péči (výchově) dětí. Bylo by však žádoucí zvážit například prodloužení podpůrné doby u peněžité pomoci v mateřství při převzetí dítěte do péče ze současné výše 22 týdnů na 28 týdnů nebo upravit terminologii dávek nemocenského pojištění – peněžitá pomoc v mateřství a dávka otcovské poporodní péče – při převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů, protože u obou těchto dávek mohou být oprávněnými osobami i muži, resp. ženy u otcovské poporodní péče. Zároveň spojení „poporodní péče“ není u osob nahrazujících péči rodičů úplně přiléhavá.

Druhá výzkumná otázka směřovala k tomu, zda koncepční změna pojetí pěstounské péče a na ni navázaná změna systému dávek pěstounské péče, provedená novelizací zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2021 bude ku prospěchu osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí. Ohlasy od nezprostředkovaných (příbuzenských) pěstounů na tuto novelu jsou veskrze negativní, a to vzhledem k tomu, že dojde ke snížení jejich příjmů souvisejících s výkonem pěstounem pěstounské péče. V případě, že má babička v pěstounské péči jedno své

vnouče, dojde ke snížení ze současných 8 880 Kč¹²¹ „čistého“ na 6 948 Kč s nutností vyřešit pojistné. Snížení tak bude necelých 2 000 korun. Pokud si však pěstoun – prarodič uplatňoval všechny slevy (sleva na poplatníka a daňové zvýhodnění na děti) z odměny pěstouna, obdržel pak na účet 11 947 Kč „čistého“. V tu chvíli činí snížení příjmu 4 999 korun, což už je pro většinu pěstounů – prarodičů, kteří bývají často v důchodovém nebo důchodu blízkém věku, značný problém. V rámci sociální práce s touto skupinou pěstounů je třeba jim zdůrazňovat, že mají subsidiární vyživovací povinnost ke svým vnoučatům, a proto došlo k této diferenciaci odměn. Tuto informaci je třeba doprovodit sdělením, že v souvislosti se snížením příjmu rodiny je možné žádat o další dávky státní sociální podpory, popř. využít možnosti nadací a nadačních fondů, které často přispívají na vzdělávací nebo volnočasové aktivity dětí umístěných do náhradní rodinné péče a ulevit tak celkovým rodinným výdajům. Osobně souhlasím s touto diferenciací odměňování pěstounů při současném zachování služeb všem pěstounským rodinám, i přestože služby pro zprostředkované a nezprostředkované pěstouny se velmi liší, v četnosti, rozsahu i konkrétních poskytovaných činnostech. V této souvislosti jsem velmi zvědavý, jaké výstupy přinese projekt Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. s názvem „Využívání a fungování institutu svěřeni do péče jiné osoby (svěření) v praxi¹²²“, jehož cílem je zmapování tohoto institutu, jeho využívání a porovnání s nezprostředkovanou (příbuzenskou) pěstounskou péčí. Hlavními výstupy mají být certifikovaná metodika pro orgány sociálně-právní ochrany dětí v oblasti odborné pomoci a podpory příbuzenských náhradních rodin a souhrnná výzkumná práva, která bude podkladem pro Ministerstvo práce a sociálních věcí pro případné návrhy změny legislativní úpravy v oblasti náhradní rodinné péče.

Jako velké pozitivum novely vidím zvýšení odměny pěstouna pro osoby v evidenci (pěstouny na přechodnou dobu). Jejich odměna nebyla od roku 2013 ani jednou zvýšena, ačkoli průměrné platy či mzdy prokazatelně rostly. Statistiky ukazují, že nízké finanční ohodnocení vede ke snížení počtu zájemců o tento druh pěstounské péče a že současní pěstouni na přechodnou dobu s výkonem péče kvůli nedostatečnému finančnímu ohodnocení končí. Novela také přiznává osobám v evidenci nárok na příspěvek při převzetí dítěte v maximální souhrnné roční výši 40 000 korun. Ze statistik vyplývá, že většina přechodných pěstounů pečuje o děti ve věkové kategorii 0-6 let, kde náleží jednorázový příspěvek při převzetí dítěte ve výši 8 000 korun. Tato změna bude mít minimální dopad na státní rozpočet, protože pokud bychom vycházeli z počtu 616 dětí svěřených do pěstounské péče na přechodnou dobu v roce 2020, byl by finanční dopad přes 4,9 mil. korun za rok, což je zanedbatelná částka v celkovém objemu

¹²¹ Při neuplatňování žádných slev u odměny pěstouna.

¹²² Blíže na <https://www.vupsv.cz/projekty/?id=386>

vyplacených dávek. Osobě v evidenci příspěvek při převzetí dítěte pomůže, protože ve většině případů jí je svěřeno novorozeně, popřípadě předáno dítě z rodiny bez potřebného oblečení, obuvi nebo hraček.

Pozitivně také vnímám možnost čerpání dělené odměny pěstouna v případě společné pěstounské (poručnické) péče manželů o 3 a více dětí nebo alespoň o jedno dítě závislé na péči jiné osoby minimálně ve stupni II. V neposlední řadě bych vyzdvihl opakující se zaopatřovací příspěvek pro mladé dospělé opouštějící náhradní typy péče. Tato nová dávka má nahradit dosavadní prolongovaný nárok na odměnu pěstouna a nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Jediná věc, která „kalí“ můj pohled na tuto dávku, je vliv pěstouna na mladého dospělého, aby tento i nadále pobíral příspěvek na úhradu potřeb dítěte, a pěstounovi tak byla dál vyplácena odměna pěstouna. Jde nejspíš o otázku nastavení (vyjasnění si) vztahu mezi pěstouny a mladým dospělým a také míru jeho zapojení do fungování domácnosti a spolupodílení se na jejím chodu.

Sociální zabezpečení osob nahrazující péči rodičů, zejména oblast dávek pěstounské péče, doznalo za posledních 10 let obrovského posunu směrem k větší podpoře náhradních rodin jako efektivnější formy péče o děti, které nemohou vyrůstat ve své rodině. Podle I. Akčního plánu k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí na období 2021-2029 má Ministerstvo práce a sociálních věcí v plánu do konce roku 2022 připravit návrh redefinice příbuzenské náhradní rodinné péče, specializace pěstounské péče a zavedení pěstounské péče vykonávané na profesionálním základě, a tak uvidíme, jakých změn podpora osob nahrazujících péči rodičů dozná.

Seznam použité literatury a pramenů

Seznam použité literatury

1. ČERNÁ, J., Vacík, A. *Právo sociální zabezpečení v rámci Evropské unie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005.
2. DOUŠOVÁ, J. *Úřad práce a uchazeč o zaměstnání*. Praha: C. H. Beck, 2020.
3. FIALA, J., Hrušáková, M., Stavinohová, J., Hrudík, J., Lavický, P., Dobešová, L., Handlar, J., Selucká, M. *MERITUM Občanské právo*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2012.
4. FIDRMUCOVÁ, A. *Poručenství a jiné formy péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.
5. FOREJTOVÁ, M., Buriánová, P., Vnenk, V. a kol. *Judiciální doktriny Ústavního soudu České republiky ve věcech rodinného práva za období 2014-2020*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.
6. HOLUB, M., Mertl, J., Millionová, P., Šlapák, M., Vostatek, J., Víšek, P. *Typologie sociálních dávek a událostí v pojistném a nepojistném systému sociálního zabezpečení z hlediska vhodnosti a efektivity*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019.
7. CHVÁTALOVÁ, I., et al. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.
8. JANKOVÁ, E. *Zákon o náhradním výživném: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.
9. KAHOUN, V. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Triton, 2013.
10. KOLDINSKÁ, K., Tröster, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018.
11. KRÁLÍČKOVÁ, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020.
12. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015.
13. KŘÍSTEK, A., *Osvojení dětí. Úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
14. MACELA, M., Hovorka, D., Křístek, A., Trubačová, K., Zárasová, Z. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019.

15. PICHRT, J.. *Zákoník práce: Zákon o kolektivním vyjednávání*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.
16. POLIŠENSKÁ, P., Feberová, R., Stuchlík, Z. *Musíš znát...Rodinné právo. Právní postavení dítěte*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.
17. PSUTKA, Jindřich. *Péče o jmění nezletilého dítěte*. Praha: C. H. Beck, 2021.
18. ROGALEWICZOVÁ, R., Cilečková, K., Kapitán, Z., Doležal, M. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018.
19. ŠABATOVÁ, A., Šuplerová, P., Ille, K., et al. *Rodina a dítě II*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer, 2017.
20. ŠVESTKA, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II (§ 655 až 975)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
21. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010.
22. TRNKOVÁ, L. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.
23. VESELÝ, J., a kol., *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání, Praha: Linde Praha, 2013.

Články

1. LANG, R., Pelikánová, H. *K problematice vdovských a vdoveckých důchodů*. Personální a sociálně právní kartotéka. 2015, 13 (5)
2. MACELA, M. *Náklady veřejných rozpočtů na financování péče o ohrožené děti – část III*. Obec a finance. 2018 (3)
3. ŠŤASTNÁ, A. *Změny nastavení rodičovského příspěvku v Česku a jejich možný dopad na reprodukční chování*. Sociologický časopis. 2019 (1).
4. VOSTATEK, J. *Česká rodinná politika: Quo vadis?* Fórum sociální politiky. 2021 (3)

Judikatura Ústavního soudu

1. Nález ze dne 10. října 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07
2. Nález ze dne 3. ledna 2017, sp. zn. II. ÚS 3646/13
3. Nález ze dne 31. prosince 2018, sp. zn. II. ÚS 2344/18

Judikatura Nejvyššího soudu

1. Zpráva k některým otázkám řízení a rozhodování ve věcech pěstounské péče, sp. zn. Cpj 33/74
2. Sjednocující stanovisko ze dne 8. prosince 2010, sp. zn. Cpjn 202/2010
3. Rozsudek ze dne 26. října 2012, sp. zn. 21 Cdo 2301/2012

4. Rozsudek ze dne 10. prosince 2012, sp. zn. 21 Cdo 678/2011

Judikatura Nejvyššího správního soudu

1. Rozsudek ze dne 4. prosince 2003, sp. zn. 3 Ads 37/2003-49
2. Rozsudek ze dne 4. ledna 2007, sp. zn. 6 Ads 34/2006-49
3. Rozsudek ze dne 19. února 2009, sp. zn. 3 Ads 93/2008-55
4. Rozsudek ze dne 7. května 2015, sp. zn. 9 Ads 278/2014-73
5. Rozsudek ze dne 20. října 2015, sp. zn. 8 Ads 17/2015-49
6. Rozsudek ze dne 22. října 2015, sp. zn. 8 Ads 42/2015-34
7. Rozsudek ze dne 16. května 2017, sp. zn. 6 Ads 21/2017-23
8. Rozsudek ze dne 30. července 2020, sp. zn. 9 Ads 30/2019-30

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

1. Rozsudek ze dne 26. října 2006 ve věci Wallová a Walla proti České republice
2. Rozsudek ze dne 21. června 2007 ve věci Havelka a ostatní proti České republice
3. Rozsudek ze dne 28. října 2010 ve věci Aune proti Norsku
4. Rozsudek ze dne 7. září 2017 ve věci M. L. proti Norsku

Rozsudky okresních a krajských soudů

1. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 16. ledna 2012, sp. zn. 1 Ad 9/2011-23
2. Rozsudek Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 27. dubna 2015, sp. zn.: 0 P 119/2005
3. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. listopadu 2019, sp. zn. 75 Ad 7/2019-78
4. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 19. prosince 2019, sp. zn.: 32 Ad 4/2019-29
5. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 11. března 2020, sp. zn.: 16 Ad 2/2018-28

České právní předpisy (vždy ve znění pozdějších právních předpisů)

1. Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
2. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
3. Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dětí

4. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
5. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
6. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění
7. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění
8. Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů
9. Zákon České národní rady č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti
10. Zákon České národní rady č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení
11. Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecném zdravotním pojištění
12. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
13. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
14. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
15. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
16. Zákon č. 99/1973 Sb., občanský soudní řád
17. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
18. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
19. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu
20. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi
21. Zákon č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon
22. Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči
23. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
24. Zákon č. 361/2000 Sb., o silničním provozu
25. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení
26. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 987/2009, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení (ES) č. 883/2004
27. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 492/2011 o volném pohybu pracovníků uvnitř Unie
28. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států

29. Směrnice Rady 2003/109/ES o právním postavení státních příslušníků třetích zemí, kteří jsou dobrovolně pobývajícími rezidenty
30. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/95/EU o normách, které musí splňovat státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti, aby mohli požívat mezinárodní ochrany, o jednotném statusu pro uprchlíky nebo osoby, které mají nárok na doplňkovou ochranu, a o obsahu poskytnuté ochrany
31. Směrnice Rady 2003/86/ES o právu na sloučení rodiny

Slovenské právní předpisy (vždy ve znění pozdějších právních předpisů)

32. Zákon č. 36/2005 Z. z., o rodině
33. Zákon č. 627/2005 Z. z., o příspěvcích na podporu náhradní péče o dítě
34. Zákon č. 383/2013 Z. z., o příspěvku při narození dítěte a příspěvku na více současně narozených dětí a o změně a doplnění některých zákonů
35. Zákon č. 305/2005 Z. z., o sociálně-právní ochraně dětí a o sociální kuratele
36. Zákon č. 195/1998 Z. z., o sociální pomoci

Elektronické zdroje a ostatní

1. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – sněmovní tisk 362
2. Důvodová zpráva k novele zákona č. 359/1999, sb., o sociálně-právní ochraně dětí – sněmovní tisk 911
3. Plán legislativních prací vlády na rok 2019
4. Národní strategie ochrany práv dětí na období 2021-2029
5. Analýza situace příbuzenské pěstounské péče, Institut projektového řízení, 2017
6. Informace Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 14. března 2013, č. j. 2013/17506-21
7. Stanovisko Veřejného ochránce práv ze dne 17. srpna 2015, sp. zn. 2331/2015/VOP
8. Stanovisko Veřejného ochránce práv ze dne 25. září 2012, sp. zn. 66/2012/VOP
9. Zpráva Veřejného ochránce práv o šetření ve věci rodičovského příspěvku a přídatku na dítě ze dne 13. července 2020, sp. zn. KVOP_28383/2020.
10. Zpráva Veřejného ochránce práv o šetření ve věci nepřiznání pěstounských dávek – odměny pěstounky A. A. a příspěvku na úhradu potřeb dítěte ze dne 31. října 2019, sp. zn. 2160/VOP/BK
11. Zpráva Veřejného ochránce práv o šetření ve věci odměny pěstouna-prarodiče ze dne 8. července 2019, sp. zn.: 6433/VOP/BPK

12. Zpráva Veřejného ochránce práv ve věci odnětí odměny pěstouna ze dne 8. července 2019, sp. zn.: 266/2019/VOP/IR
13. Zpráva Veřejného ochránce práv ve věci nepřiznání odměny pěstouna ze dne 18. srpna 2017, sp. zn.: 1569/2017/VOP/EHŠ
14. Zpráva Veřejného ochránce práv ve věci poskytnutí nebo zprostředkování poradenství ohledně sirotčího důchodu a příspěvku na úhradu potřeb dítěte ze dne 1. září 2021, sp. zn.: 7910/2020/VOP/IR
15. Informace ohledně možného postupu změny výplaty sirotčího důchodu u dítěte, které je svěřeno do náhradní (rodinné) péče ze dne 15. července 2021, č. j. MPSV-2021/111722-233/1
16. Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinné politiky č. 1/2016 ze dne 15. ledna 2016, č. j. MPSV-2015/67585-231
17. Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální a rodinné politiky a náměstka pro řízení sekce zaměstnanosti a nepojistných dávek č. 16/2007 ze dne 5. října 2017, č. j. MPSV-2017/134041-23
18. Sdělení Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 26. října 2020, kterým se vyhláší pro účely nemocenského pojištění výše redukčních hranic pro úpravu denního vyměřovacího základu platných v roce 2021 publikované pod č. 435/2020 Sb.
19. Sdělení Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 11. října 2021, kterým se vyhláší pro účely nemocenského pojištění výše redukčních hranic pro úpravu denního vyměřovacího základu platných v roce 2022 publikované pod č. 380/2021 Sb.
20. Příručka pro nastávající rodiče – účelová publikace České správy sociálního zabezpečení a Úřadu práce České republiky. Praha 2021.
21. Opatření Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky č. 244/2021
22. Příručka evropského antidiskriminačního práva, Agentura Evropské unie pro základní práva a Rady Evropy, 2020.
23. Příručka Poručenství dětí bez rodičovské péče – příručka pro posílení poručenských systémů k uspokojování zvláštních potřeb dětských obětí obchodování s lidmi, Agentura Evropské unie pro základní práva, 2015.
24. Národní strategie ochrany práv dětí pro období 2012-2018 a související akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí a zprávy o plnění Národní strategie ochrany práv dětí a akčních plánů
25. Národní strategie ochrany práv dětí pro období 2021-2029 a související I. akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí

26. Upřesnění Ministerstva práce a sociálních věcí k výkladu pojmů zavedených zákonem č. 363/2021 Sb. do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v § 47a odst. 1 – zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče
27. Součinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí při posuzování nároku prarodičů a praprarodičů na odměnu pěstouna ze dne 7. prosince 2012, č. j. 2012/95047-21
28. www.cssz.cz, www.uradprace.cz, www.ochrance.cz, www.zakonypreludi.sk, www.psp.cz, www.usoud.cz, www.pravonadetstvi.cz, www.upsvr.gov.sk

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Výše přídatku na dítě

Tabulka 2 – Počet a výše vyplacených dávek pěstounské péče v říjnu 2021

Tabulka 3 – Výše odměny pěstouna v Kč do 31. 12. 2021

Tabulka 4 – Výše odměny pěstouna v Kč od 1. 1. 2022

Tabulka 5 – Výše odměny pěstouna u osoby v evidenci od 1. 1. 2022

Tabulka 6 – Částky životního minima a výše odměny pěstouna při péči o jedno dítě

Tabulka 7 – Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte v Kč

Tabulka 8 – Výše příspěvku při pěstounské péči v Kč pro osoby bez vyživovací povinnosti

Tabulka 9 – Výše příspěvku při pěstounské péči v Kč pro osoby s vyživovací povinností

Tabulka 10 – Výše příspěvku na péči v Kč

Tabulka 11 – Hranice denních vyměřovacích základů a výše jejich redukce

Tabulka 12 – Příklad výpočtu peněžité pomoci v mateřství v roce 2021

Shrnutí (abstrakt) a klíčová slova

Tato rigorózní práce se zabývá sociálním zabezpečením osob nahrazujících péči rodičů a jim svěřených dětí. Osobami nahrazující péči rodičů jsou nejčastěji pěstouni nebo osvojitelé. Práce popisuje velmi zevrubně všechny dávky pěstounské péče, dále dávky nemocenského pojištění, jako je například peněžitá pomoc v mateřství nebo dávky státní sociální podpory. V tomto systému jde zejména o rodičovský příspěvek. Práce také zohledňuje zásadní změny v zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí provedené zákonem č. 363/2021 Sb. Tyto změny se týkají koncepčního pojetí pěstounské péče a na to navázaná diferenciací dávek pro zprostředkované a nezprostředkované pěstouny. Práce je zakončena představením slovenské právní úpravy sociálního zabezpečení osob nahrazujících péči rodičů a její komparace s naší legislativou v této oblasti.

Klíčová slova

Sociální zabezpečení, pěstounská péče, osvojení, dávky pěstounské péče, odměna pěstouna, peněžitá pomoc v mateřství, rodičovský příspěvek, nemocenské pojištění, důchodové pojištění, mateřská dovolená, rodičovská dovolená.

Abstract and Keywords

This rigorous thesis deals with the social security of persons replacing the care of parents and children entrusted to them. People who replace parental care are most often foster parents or adoptive parents. The thesis describes in detail all foster care benefits, as well as health insurance benefits, such as maternity allowance or state social support benefits. In this system, it is mainly a parental allowance. The thesis also takes into account fundamental changes in Act No. 359/1999 Sb., On the social and legal protection of children made by Act No. 363/2021 Sb. These changes concern the conceptual concept of foster care and the consequent differentiation of benefits for mediated and non-mediated foster parents. The work concludes with the introduction of the Slovak legislation on social security for substitutes for parents and its comparison with our legislation in this area.

Keywords

Social security, foster care, adoption, foster care benefits, foster parent's remuneration, maternity allowance, parental allowance, sickness insurance, pension insurance, maternity leave, parental leave.